REPUBLIKA E KOSOVËS
Republika Kosovo / Republic of Kosovo

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Agjencia për Ndihmë Juridike Falas
Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć
Agency for Free Legal Aid

Priručnik za profesionalce/praktičare na polju pravne pomoći na Kosovu – Slučajevi iz građanskog, porodičnog i imovinskog prava

Podržan od strane

USAID
NGA POPULLI AMERIKAN
OD AMERIČKOG NARODA

Decembar 2021

Priručnik za profesionalce/praktičare na polju pravne pomoći na Kosovu – Slučajevi iz građanskog, porodičnog i imovinskog prava

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI
Ovaj vodič je omogućen uz podršku američkog naroda putem Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Država (USAID). Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Država ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Sva prava zadržana.

Sadržaj ovog vodiča urađen je od Agencije za besplatnu pravnu pomoć i distribuira se besplatno.

Poštovani čitaoci,

Ustav Republike Kosovo definiše pravnu pomoć kao ustavnu kategoriju, a član 31 stav 6 definiše da će "Besplatna pravna pomoć biti pružena onima koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, ako je takva pomoć neophodna, da bi se obezbedio efikasan pristup pravdi".

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je najvažnija institucija u integrisanom sistemu pravne pomoći u pogledu pružanja besplatne pravne pomoći. Broj i raznovrsnost zahteva za korisnike pravne pomoći ukazuje na potrebu i značaj održivosti ove institucije.

Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći uređuje se uspostavljanje funkcionalnog sistema besplatne pravne pomoći u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima, kroz koji je omogućen efikasan pristup pravdi za građane koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava.
Priručnik za profesionalce/praktičare na polju pravne pomoći na Kosovu – Slučajevi iz građanskog, porodičnog i imovinskog prava razvijen uz podršku USAID-ovog pravosudnog projekta na Kosovu, jedan je od praktičnih alata putem kojih pružaocima besplatne pravne pomoći pomaže da budu produktivniji, da se suoče sa praktičnim poteškoćama i inspiriše ih da dođu do pravih rešenja. Ovaj priručnik ima za cilj da olakša proces i da posluži kao vodič za službenike besplatne pravne pomoći. Bez sumnje, ove procedure i prakse koje su uključene u priručnik će se vremenom razvijati. Ponuđene prakse nemaju za cilj da služe kao pravni autoritet.
Privilegovani smo što ste izabrali da koristite ovaj priručnik koji ima za cilj da vam pomogne u rešavanju izazovnih situacija u vašoj praksi, verujući da će ovaj priručnik pomoći da vaša profesionalnost bude jedinstvena i sa visokim standardima.

Priručnik je izradila radna grupa sačinjena od predstavnika Agencije za besplatnu pravnu pomoć, predstavnika civilnog društva i u bliskoj saradnji sa Akademijom pravde, gde je svako od njih dao svoj doprinos nudeći svoja profesionalna iskustva.
Posebnu zahvalnost upućujem USAID-ovom projektu Pravosudna aktivnost na Kosovu za objavljivanje ovog priručnika koji će nesumnjivo predstavljati dodatnu vrednost za sve pružaoce besplatne pravne pomoći, kao i g-dinu. Marku Vilijamsu, stručnjaku za međunarodnu pravnu pomoć, koji je pružio najbolju praksu za efikasno pružanje besplatne pravne pomoći.

Stoga, svim članovima radne grupe koji su dosledno pokazivali pozitivan duh saradnje u finalizaciji priručnika, izražavamo iskreno priznanje i zahvalnost.
Naš zajednički put je dug, ali zahvaljujući međusobnom zalaganju, moralnoj i profesionalnoj odgovornosti i neprekidnoj saradnji, uverena sam da će nas ovaj put približiti potrebama građana.

Želim vam puno uspeha u poslu!

Anita Alaj Kalanderi
Izvršni direktor
Agencija za besplatnu pravnu pomoć

Pojmovnik termina

Korišćene skraćenice

- **AVV: Audio-vizuelna veza**
- **SOTN: Sud opšte teritorijalne nadležnosti**
- **CMS/SUP: Sistem za upravljanje predmetima**
- **CSR: Centri za socijalni rad**
- **KŽZ: Kompenzacija žrtvama zločina**
- **ESLJP: Evropski sud za ljudska prava**
- **EULEKS: Misija Evropske unije za vladavinu prava Kosovo**
- **PZ: Porodični zakon**
- **ABPP: Agencija za besplatnu pravnu pomoć**
- **ZKPK: Zakonik o krivičnom postupku Kosova**
- **SSK: Sudski savet Kosova**
- **TSK: Tužilački savet Kosova**
- **LAIS/ISPP: Informacioni sistem pravne pomoći**
- **LAPD/ZPJD: Zakon o pristupu javnim dokumentima**
- **ZPP: Zakon o parničnom postupku**
- **ZON: Zakon o nasleđivanju**
- **ZOP: Zakon o posredovanju**
- **ZOO: Zakon o obligacionim odnosima**
- **ZOS: Zakon o svojini i drugim stvarnim pravima**
- **MOR: Memorandum o razumevanju**
- **NVO: Nevladina organizacija**
- **OEBS: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju**
- **PICSI: Periodični individualizovani instrument zadovoljstva klijenata**

SADRŽAJ

1. UVOD U PRIRUČNIK ZA PRUŽANJE PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU 6

2. STANDARDI KVALITETA PRUŽANJA PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU (STANDARDI PRAVNE POMOĆI) 7

A. UVOD U STANDARDE PRAVNE POMOĆI 7

B. ETIČKI STANDARDI I PRINCIPI ZA PRAKTIČARE U PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI 8

C. OPŠTI STANDARDI U VEZI ODNOSA SA KLIJENTIMA U GRAĐANSKIM, PORODIČNIM I IMOVINSKIM PREDMETIMA 16

D. RAD SA KLIJENTIMA OD PRIORITETA 24

E. STANDARDI TEHNIČKE PRAKSE U GRAĐANSKIM PREDMETIMA (OPŠTE) 26

3. OPŠTI ASPEKTI U VEZI SA ZAKONOM O PARNIČNOM POSTUPKU (ZPP): 43

A. PREGLED 43

B. FAZE POSTUPKA U OKVIRU ZPP 43

C. DOKAZI I SASTAVLJANJE ZAHTEVA (TUŽBE) U PARNIČNOM POSTUPKU PO GRAĐANSKOM PRAVU 43

D. KORIŠĆENJE EKSPERATA KAO IZVOR DOKAZA NA SUĐENJU ILI PRE SUĐENJA 51

E. SVEDOČENJE STRANAKA TOKOM GLAVNE RASPRAVE (SUĐENJA) 53

F. ULOGA PRAKTIČARA PRAVNE POMOĆI U POSTUPCIMA MEDIJACIJE (POSREDOVANJA): 53

G. PRIMERI SUDSKE PRAKSE U SVETU IZ OBLASTI PARNICE U ODREĐENIM VRSTAMA PORODIČNIM, GRAĐANSKIM I IMOVINSKIM PREDMETIMA 56

4. STRATEŠKE PARNICE VOĐENE OD STRANE PRAKTIČARA U PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI 69

5. ANEKSI 90

1. UVOD U PRIRUČNIK ZA PRUŽANJE PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU

Priručnik za praktičare pravne pomoći je osmišljen da posluži kao alat za praktičare pravne pomoći da povećaju svoju efikasnost i delotvornost, kao i da povećaju kvalitet i aspekte pruženih usluga „fokusiranih na klijenta". Priručnik je namenjen da ga primenjuju svi praktičari pravne pomoći koji rade na građanskim predmetima (primenjujući porodično, građansko i imovinsko pravo) na Kosovu, naime, službenici pravne pomoći iz ABPP, privatni advokati sa ugovorom sa ABPP koji rade na predmetima koji uključuju sud zastupanje, kao i NVO koje pružaju pravnu pomoć, posebno one koje su u ugovornom partnerstvu sa ABPP.

U Odeljku 2, ovaj priručnik će se baviti razvojem standarda, naime, detaljnim artikulisanjem etički jasnih usluga, orijentisanih na klijenta, kao i tehničkih usluga pravne pomoći i principa koji zajedno definišu „kvalitet" u pružanju pravne pomoći, što obuhvata informacije, pravne savete i orijentaciju, ograničeno zastupanje (tj. pripremu podnesaka i administrativnih pisama) i puno zastupanje na sudu. Između ostalog, ovi standardi pružaju smernice u vezi sa načinom pružanja usluga usmerenih na klijenta ili korisnika (uključujući intervjuisanje, komunikaciju kao i određivanje prioriteta potreba i želja korisnika).

S obzirom na to da svi ovi prioritetni tipovi predmeta potpadaju pod isti procesni zakon (Zakon o parničnom postupku ili ZPP), Odeljak 3 priručnika sadrži opšti deo koji se odnosi na ZPP i dijagrame toka kako teku i prolaze predmeti građanskog, porodičnog i imovinskog prava u sudovima, nakon čega sledi razmatranje o dokaznim stvarima i vrstama dokaza koje praktičar pravne pomoći treba da traži u određenim vrstama predmeta. Odeljak 3 takođe sadrži diskusiju o tome kako primeniti teoriju metodologije slučaja, kao važnu međunarodnu najbolju praksu. Odjeljak 3 će ispitati kako primeniti većinu standarda pravne pomoći iz oblasti građanskog prava u određenim porodičnim slučajevima (razvod, alimentacija, posete i izdržavanje deteta), lične povrede ili druge štete (naknada štete) i imovinskopravne oblasti (provera i verifikacija nasledstva).

Odeljak 4 opisuje kako planirati i voditi sporove koji su od strateškog/javnog interesa u skladu sa zakonom Kosova, koji predstavlja kritično sredstvo za obezbeđivanje pristupa pravdi kao i beneficijama pravne pomoći većim grupama korisnika osim pružanja usluga ili zastupanja u izolovanim pojedinačnim slučajevima.

Smernice za korišćenje priručnika za praktičare u pružanju pravne pomoći na Kosovu: priručnik za pravnu pomoć je namenjen da bude fluidan, živi dokument koji se menja po potrebi kako bi se osiguralo da kontinuirano podržava praktičare pravne pomoći u pružanju visokokvalitetnih usluga pravne pomoći kvalifikovanim korisnicima. Priručnik može poslužiti i kao sredstvo za uvođenje novih praktičara za pružanje pravne pomoći, kao i za merenje i procenu učinka osoblja i/ili ugovorenih (od slučaja do slučaja) privatnih advokata od strane ABPP ili drugih pružalaca pravne pomoći na Kosovu. Standardi pravne pomoći imaju za cilj da obezbede što je moguće više kvalitetne usluge, s obzirom na ograničenja u pogledu resursa sa kojima se suočava većina praktičara pravne pomoći na Kosovu (i u većem delu ostatka sveta, u tom smislu). Standardi prepoznaju kako će institucionalna struktura i finansiranje organizacije uticati na to kako bi se određeni Standard mogao primeniti. Neki praktičari pravne pomoći neće moći da ispune određene Standarde iz pravnih, praktičnih ili institucionalnih razloga.
Ovaj priručnik o pravnoj pomoći treba da se koristi za utvrđivanje procedura prema kojima se primenjuju zahtevi za pravnu pomoć, sistema i metoda kojima se pruža pravna pomoć, postupaka relevantnih za privatne pravne praktičare i administrativnih pitanja koja su neophodna za efikasno funkcionisanje pravne pomoći.

Treba ga čitati i tumačiti u vezi sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći iz 2012. godine i sličnim zakonima i propisima, kao i sa materijalnim i procesnim zakonima na koje se odnosi priručnik. Praktičar pravne pomoći treba da bude svestan činjenice da se ovi zakoni i propisi često menjaju tokom vremena, što zahteva pravno istraživanje kako bi se uverio da su svi citati ažurirani.

Šabloni iz ABPP koji su navedeni u aneksu dati su samo kao primeri kako pripremiti ključne podneske, peticije i druge dokumente u određenim građanskim, porodičnim i imovinsko pravnim predmetima koje često vode stručnjaci za pravnu pomoć. Oni ni na koji način nisu namenjeni za obaveznu upotrebu. Naprotiv, ako treba da se koriste šabloni kako bi se olakšao rad praktičarima pravne pomoći, oni će praktično uvek morati da se prilagođavaju specifičnim parametrima i činjenicama u određenim slučajevima.

2. STANDARDI KVALITETA PRUŽANJA PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU (STANDARDI PRAVNE POMOĆI)

a. Uvod u standarde pravne pomoći

Standardi pravne pomoći popunjavaju važnu prazninu. Oni preporučuju procedure i na drugi način daju smernice koje nisu dostupne drugde i koje su osmišljene da neguju i obezbede pravično suđenje u lokalnim sudovima, pravdu koja je više usmerena na ljude, poboljšan kvalitet pravne pomoći i veći pristup pravdi, posebno za ranjivu i marginalizovanu populaciju. Namenjeni su svim praktičarima koji pružaju pravnu pomoć na Kosovu, što obuhvata službenike ABPP za pravnu pomoć (koji uglavnom pružaju samo informacije, savete i ograničeno zastupanje u sastavljanju podnesaka i drugih instrumenata), privatne advokate koje je ABPP angažovao da pružaju usluge sudskog zastupanja, i NVO koje pružaju pravnu pomoć (čitav niz usluga pravne pomoći).

Standardi pravne pomoći ne odražavaju nikakve nove materijalne pravne doktrine. Oni nisu obavezni, već su isključivo diskrecioni u primeni od strane praktičara pravne pomoći u cilju poboljšanja kvaliteta i efikasnosti usluga pravne pomoći. Oni predlažu različite pristupe, ali priznaju da na kraju praktičar pravne pomoći mora da koristi svoje diskreciono pravo u svetlu okolnosti i ništa u ovim standardima ne ograničava tu diskreciju. Razvijeni su da služe kao resurs za službenike pravne pomoći i advokate kada se suoče sa problemima koji se ponavljaju.

Obezbeđivanje kvaliteta je proces kojim se osigurava da usluge pravne pomoći ispunjavaju očekivanja po pitanju kvaliteta. Kao i sam mandat kvaliteta, međunarodni instrumenti naglašavaju „važnost osiguranja kvaliteta". Smernica br. 16 iz *Principa i smernica UN o pravnoj pomoći u sistemima krivičnog pravosuđa*, na primer, poziva vlade da „postave standarde kvaliteta" za pravnu pomoć; „uspostave mehanizme praćenja i evaluacije kako bi se obezbedio kvalitet usluga pravne pomoći, posebno onih koje se pružaju besplatno"; i „[da] rade sa svim pružaocima usluga pravne pomoći na povećanju dometa, kvaliteta i uticaja" takvih usluga.

Kada su standardi dobro izrađeni, oni nalažu aktivnosti koje zauzvrat proizvode rezultate koji su i merljivi i predvidljivi. Dobro izrađeni standardi treba da budu i ambiciozni i realni. Pošto su specifični i propisani, oni su idealno prilagođeni da služe kao osnova za obuku

pružalaca pravne pomoći i za stalne konsultacije i smernice. Kao što naziv govori, standardi imaju za cilj da standardizuju proces pružanja usluga pravne pomoći – oni su, u tom smislu, „ključ za ujednačen kvalitet... [Jedinstvena] primena standarda na državnom ili nacionalnom nivou je važno sredstvo za ograničavanje proizvoljnih dispariteta u kvalitetu zastupanja samo na osnovu lokacije na kojoj je pokrenut postupak ili se pružaju usluge pravne pomoći.

Konačno, standardi bi trebalo da budu merodavni – to jest, dok bi trebalo da budu prilagođeni zakonima i procedurama u svakoj jurisdikciji u kojoj se koriste, standardi učinka bi trebalo da budu ukorenjeni u međunarodnom konsenzusu. Poređenje standarda učinka pravne pomoći koji su razvijeni širom sveta otkriva upečatljive sličnosti.

Standard 1: Praktičari pravne pomoći na Kosovu treba da primenjuju Standarde kvaliteta pravne pomoći postavljene u ovom priručniku kako bi povećali efikasnost i kvalitet usluga pravne pomoći u oblasti građanskog prava. Ovi standardi:

1.1 Primenjivi su na sve pružaoce pravne pomoći u oblasti građanskog prava na Kosovu, što obuhvata pravne službenike ABPP, ugovorene privatne advokate preko Advokatske komore Kosova i NVO koje pružaju pravnu pomoć, posebno oni koji su partneri ili su licencirani ili direktno ugovoreni sa ABPP;

1.2 Treba da informišu kako Jedinica za praćenje ABPP prati pružanje usluga i kvalitet rada pravne pomoći svojih agenata i privatnih advokata po ugovoru; i

1.3 Može i treba da bude deo ugovora ABPP o pružanju usluga zastupanja i pravne pomoći sa privatnim advokatima iz Advokatske komore Kosova.

b. Etički standardi i principi za praktičare u pružanju pravne pomoći

Poštovanje etičkih aspekata prilikom pružanja pravnih usluga je ključno za kvalitetne i efikasne usluge, kao i za sticanje većeg poverenja klijenata. Standardi i principi navedeni u nastavku zasnovani su na najboljoj međunarodnoj praksi i principima i imaju za cilj uspostavljanje opšteprihvaćenog okvira koji će služiti kao osnova na osnovu koje se mogu uspostaviti kodeksi ponašanja i da promovišu i neguju ideale pripadnika pravne profesije koji pružaju pravnu pomoć. Ovi standardi i principi nisu ni na koji način namenjeni da zamene ili ograniče obaveze praktičara prema važećim zakonima ili pravilima profesionalnog ponašanja na Kosovu. Oni se takođe ne koriste ni kao kriterijumi za izricanje odgovornosti, sankcija ili disciplinskih mera bilo koje vrste. Ovi standardi detaljno opisuju i zasnivaju se na mnogim odgovornostima vezanim za „principe rada i etiku“ navedenim u vodiču za obradu predmeta koji je trenutno važeći u ABPP, a proširen je u ovom priručniku i na ugovorene privatne advokate. Da rezimiramo:

<u>Principi rada, etika i sukob interesa u ABPP</u>

Na osnovu opštih principa rada, etičkog kodeksa i sukoba interesa kako je utvrđeno u priručniku ABPP za prijem slučajeva, pravnici iz ABPP moraju da poštuju sledeće principe:

1) **Zakonitost –** Službenik vrši svoju funkciju u skladu sa zakonom;

2) **Transparentnost –** Službenik mora u obavljanju svoje funkcije da postupa transparentno i uz poštovanje prava predstavničkih tela i građana da budu obavešteni o njegovom postupanju kao javne ličnosti;
3) **Javnost –** Svako ima pravo da zna razloge koji su doveli do određene odluke ili radnje uprave, ako je njima oštećen;
4) **Odgovornost –** Službenik lično odgovara za svoje postupke u obavljanju funkcije na koju je postavljen ili izabran od strane institucije ili građana;
5) **Efikasnost –** Službenici moraju da obezbede da njihov učinak bude uspešan u postizanju ciljeva i rešavanju problema;
6) **Ekonomičnost –** Službenik ne sme da koristi ili dozvoli korišćenje službene imovine institucije koja ga zapošljava, uključujući ovde i službena dokumenta, u bilo koju drugu svrhu koja nije u skladu sa vršenjem javne dužnosti;
7) **Profesionalna nepristrasnost –** Službenici ne bi trebalo da utiču na odluku bilo kog službenika ili organa iz razloga nepravedne koristi za njih ili drugo fizičko ili pravno lice;
8) **Ne-diskriminacija –** U vršenju svoje dužnosti, službenik ne sme da diskriminiše po političkoj ili partijskoj osnovi niti da čini bilo koji drugi oblik diskriminacije;
9) **Poverljivost/privatnost –** Svaki službenik je dužan da čuva u tajnosti podatke i podatke o svom korisniku koje sazna prilikom pružanja pravne pomoći;
10) **Dokaz pravne i opšte kulture –** Službenik mora svoj posao da obavlja pošteno, savesno, nepristrasno i da održava autoritet službenika i institucije i svojim radom jača poverenje građana u institucije;
11) **Prevencija sukoba interesa –** Službenik treba da izbegava sukob interesa, bez obzira da li je taj sukob interesa stvaran, potencijalan ili samo prividan;
12) **Zaštita javnog interesa** - U vršenju svoje javne funkcije, službenik mora da postupa tako da brani javni interes i nema pravo da svoj privatni interes stavlja ispred javnog interesa.
13) **Izbegavanje stvarnog, potencijalnog ili percipiranog sukoba interesa među strankama –** Ako se obe stranke u istom predmetu prijave za besplatnu pravnu pomoć, dva različita službenika će proceniti kriterijume i pružiti besplatnu pravnu pomoć.
14) Za pitanja i situacije koje mogu nastati tokom rada službenika [ABPP], a koje nisu regulisane ovim vodičem, službenik mora da konsultuje Kodeks ponašanja državnih službenika.

Vodič ABPP tačno navodi da su službenici ABPP obavezani Kodeksom ponašanja za državne službe. U ovom priručniku se predlaže da službenici ABPP, kao i privatni advokati sa ugovorom sa ABPP i drugi praktičari pravne pomoći iz nevladinih organizacija (koji su u ugovornom partnerstvu sa ABPP) takođe usvoje i primenjuju sledeće neobavezujuće etičke principe, od kojih mnogi imaju efekat poboljšanja odnosa i nivoa poverenja sa klijentima, čime se povećava kvalitet pruženih usluga pravne pomoći i pristup pravdi uopšte.

Standard 2.1: Praktičar pravne pomoći treba da obavlja stručnu i tehničku nezavisnost.

Praktičar pravne pomoći mora da zadrži nezavisnost i da mu se pruži zaštita koju ta nezavisnost nudi u davanju nepristrasnih saveta pri zastupanju korisnika. Advokat ima nezavisnu, nepristrasnu profesionalnu procenu u savetovanju korisnika, što nosi i verovatnoću uspeha korisnikovog slučaja. Izvor finansiranja plate ili naknade advokata, ako

ih ima (tj. od kosovske vlade), ni na koji način ne bi trebalo da utiče na ovu profesionalnu ili tehničku nezavisnost.

Standard 2.2: Praktičar pravne pomoći treba da postupa pošteno, sa integritetom i pravično u pružanju usluga.

Praktičar pravne pomoći je dužan da u svakom trenutku održava najviše standarde poštenja, integriteta i pravičnosti prema svojim korisnicima, sudu, kolegama i svima sa kojima dolazi u profesionalni kontakt.

Iskrenost i istinoljubivost. Praktičar pravne pomoći koji pruža usluge ili zastupanje u bilo kom obliku ima obavezu da u potpunosti ispita istinitost činjenica specifičnih za situaciju korisnika i da primenjuje zakon uz potpuno razumevanje tih činjenica. Ako se nudi ograničena usluga zasnovana isključivo na intervjuu/razgovoru sa korisnikom, praktičar pravne pomoći treba da obezbedi da na odgovarajući način ispita činjenice kako bi se dobila što potpunija i tačnija slika i kako bi se identifikovali štetni detalji koji možda neće biti predstavljeni u korisnikovom početnom izlaganju činjenica (kao što je to često slučaj). Ovo je posebno važno, na primer, za sva pisma napisana ili tvrdnje sastavljene u ime klijenta na osnovu jednog razgovora, bez ikakve mogućnosti za nezavisnu proveru, pri čemu praktičar pravne pomoći i dalje mora da poštuje etičku obavezu da iznosi istinite izjave. Praktičari pravne pomoći ili organizacije za pravnu pomoć koje nude pravne informacije u štampanim materijalima, na Internet stranicama ili putem softverskih alata za sastavljanje dokumenata za popunjavanje obrazaca moraju redovno da pregledaju ove materijale kako bi obezbedili da sve informacije budu tačne i da odražavaju trenutno stanje zakona.

Standard 2.3: Praktičar pravne pomoći treba da izbegava sukob interesa i utisak da postoji sukob interesa kada pruža pravnu pomoć ili zastupa korisnike.

Advokati za pravnu pomoć, kao i svi drugi advokati, generalno moraju da poštuju sve obaveze u vezi sa sukobom interesa. Sukob interesa je kada neko na poziciji od poverenja služi ili pokušava da služi dva ili više interesa i bilo bi teško za tu osobu da nepristrasno ispunjava svoje dužnosti. Ove obaveze generalno zabranjuju advokatu da prihvati slučaj ako interes advokata može da utiče na njegovu profesionalnu procenu ili bi to verovatno uključilo advokata u zastupanje različitih interesa. Ova obaveza se generalno primenjuje na stvarne sukobe interesa ili ono što izgleda kao neprikladnost ili sukob interesa.

Uobičajeni primeri sukoba interesa su sledeći:

- Advokat postupa u ime obe strane u predmetu (tj. ako advokat zastupa dve ili više osoba koje su zajedno optužene za krivična dela, a saoptuženi imaju suprotstavljene izjave ili ako zastupa obe strane u postupku razvoda);
- Advokat postupa protiv bivšeg klijenta kojeg je ranije zastupao u srodnoj stvari; ili
- Postoji lični interes advokata (tj. advokat deluje u transakciji u kojoj ima materijalni ili drugi interes).

Kako utvrditi da li postoji sukob interesa koji bi vas sprečio da zastupate korisnika ili delujete u njegovo ime:

Prvo, utvrdite da li postoji stvarni sukob interesa ili utisak sukoba interesa

DEO 1 – Da li postoji sukob interesa?

Korak 1: Utvrdite ko je klijent/korisnik.

Korak 2: Razmotrite prirodu punomoćja za parnicu i dužnosti prema korisniku koje proističu iz tog punomoćja.

Korak 3: Utvrdite da li obaveze koje se duguju sadašnjim klijentima, bivšim klijentima i bilo kojim trećim licima mogu da utiču na obaveze prema klijentu. Takođe, treba utvrditi da li praktičar pravne pomoći ima bilo kakve lične interese koji bi mogli da utiču na obaveze prema klijentu

Korak 4: Utvrdite da li postoji **značajan** rizik da će na dužnost praktičara pravne pomoći da bude lojalan klijentu ili da ga zastupa **materijalno** i **štetno uticati** njegov ili njen interes ili dužnosti prema drugom klijentu (trenutni, bivši ili zajednički klijenti) ili trećem licu.

Ako je tako, postoji sukob interesa.

DEO 2 - Ako postoji stvarni, potencijalni ili prividni sukob interesa, mogu li praktičari pravne pomoći delovati uprkos takvom sukobu interesa?

Korak 5: Utvrdite da li se od praktičara pravne pomoći traži da zastupa obe strane u sporu.

Korak 6: Ako se od praktičara ne traži da zastupa obe strane u sporu, on ili ona treba da utvrdi da li razumno veruje da je u stanju da zastupa svakog klijenta bez materijalno štetnog uticaja na obaveze prema drugom klijentu.

Korak 7: Ako praktičar pravne pomoći ne veruje da je u stanju da zastupa svakog klijenta bez materijalno štetnog uticaja na obaveze prema drugom klijentu, onda ne može da preuzme slučaj.

Korak 8: Alternativno, ako praktičar razumno veruje da je u stanju da zastupa svakog klijenta bez materijalno štetnog uticaja na obaveze koje ima prema drugom klijentu, onda on/ona može delovati ako postoji pismena saglasnost svih klijenata na koje se to odnosi. Ovaj **pristanak** mora biti u potpunosti informisan i dobrovoljan nakon potpunog objašnjenja svim pogođenim klijentima.

Ako je tako, on ne može delovati ili nastaviti da deluje.

Treba napomenuti da međunarodni standardi generalno smatraju za sukob interesa ako **bilo** koji advokat ili agent u istoj advokatskoj kancelariji, organizaciji ili agenciji (kao što je ABPP) ima sukob interesa sa bilo kojim potencijalnim klijentom. Iz tog razloga, uobičajena praksa je da se sprovode provere „sukoba interesa" pre nego što se pristane na pružanje usluga ili zastupanje klijenta.

U mnogim zemljama, međutim, s obzirom na mali broj pružalaca usluga pravne pomoći i veliku potrebu za njima, uobičajena praksa je da se unutar firme ili organizacije stvori „etički" ili „kineski" zid kako bi se izbegla diskvalifikacija za stvarni ili prividni sukob interesa. „Etički zid" označava metod provere („skrininga") koji se primenjuje kako bi se klijent zaštitio od sukoba interesa. Etički zid generalno uključuje, ali nije ograničen na, sledeće elemente: (1) zabraniti osobi u sukobu da ima bilo kakvu vezu sa tim pitanjem; (2) zabraniti razgovore sa ili prenos dokumenata do ili od dotične osobe; (3) ograničiti pristup datotekama; i (4) edukovati sve članove firme, korporacije ili entiteta o odvajanju osobe u sukobu (i organizaciono i fizički) od nerešenog pitanja. Ovo je politika koju je ABPP usvojila i od službenika pravne pomoći se očekuje da budu u stanju da predstavljaju obe strane u sukobu, preduzimajući odgovarajuće mere predostrožnosti kako bi izbegli sukob interesa.

Takođe treba napomenuti da se potencijalni sukobi interesa mogu različito rešavati u sistemima pružanja usluga kao što su telefonske linije, savetodavne klinike i savetodavne organizacije gde postoji veliki obim interakcije i obično samo jedan relativno kratak kontakt (tj. davanje pravnog saveta ili informacije) sa klijentom. U ovim brojnim, kratkim kontaktnim situacijama, često nije izvodljivo sistematski proveravati sukobe interesa i osoba koja daje savet, u stvari, ne bi imala pristup informacijama od ili o drugoj strani. Najbolja međunarodna praksa generalno oslobađa advokata od krute primene pravila koja regulišu sukobe u kojima advokat, pod okriljem organizacije koju sponzoriše neprofitna organizacija ili sud, pruža kratkoročne ograničene pravne usluge klijentu, bez očekivanja od strane advokata ili klijenta da će advokat obezbediti kontinuirano zastupanje u predmetu.

Standard 2.4: Praktičar pravne pomoći treba da komunicira često i efikasno sa svojim korisnikom, u meri u kojoj je to moguće, tokom pružanja usluga ili pravnog zastupanja.

Delotvorna komunikacija je ključ svakog uspešnog odnosa klijent-advokat (korisnik), i to je etički imperativ. Iako će detalji efikasne komunikacije tokom celog slučaja biti detaljno opisani kao tehničko i strateško pitanje u Standardu 3 u nastavku, ovde će biti reči o opštim i etičkim obavezama.

Praktičari pravne pomoći na Kosovu suočavaju se sa jedinstvenim izazovima u pogledu delotvorne komunikacije. Klijenti mogu biti prolazni, nemaju pristup mobilnim telefonima ili računarima, ili mogu nestati na neko vreme ili trajno tokom pružanja usluga ili zastupanja. Stoga, praktičar pravne pomoći mora da traži barem jedan alternativni način da stupi u kontakt sa svojim klijentima. Ovo može da bude preko člana porodice, komšije, crkve ili lokalnog zvaničnika, u zavisnosti od okolnosti. Preporučuje se da se ove informacije čuvaju u sistemu za automatizovano upravljanje predmetima, u registru predmeta i/ili u spisu predmeta/dosijeu.

Ovde se nailazi i na dodatni izazov, jer velika pravna praksa vrši pritisak na praktičare pravne pomoći (ili organizacije) da ne troše mnogo vremena ili resursa koji bi mogli biti neophodni da bi se obezbedila efikasna komunikacija sa korisnicima. Praktičari moraju da uzmu u obzir

jezičke barijere i vreme potrebno za efikasno tumačenje i prevođenje. U svim okolnostima, obim potreba može da navede organizaciju da ponudi informacije i savete koji su više opšti nego specifični za individualne okolnosti korisnika.

Mnoge organizacije ili agencije, kao što su ABPP i neke nevladine organizacije na Kosovu, nude ograničene savete ili kratke konsultacije sa korisnicima u velikom procentu njihovih slučajeva. Korisnicima, međutim, ne bi trebalo davati savete koje je malo verovatno da će moći da isprate. Da bi klorisnik postupio na osnovu pravnog saveta, neophodno je da razume savet i korake koje je potrebno preduzeti. Savet koji pravniku može da izgleda jednostavno može da zbuni korisnika koji nije upoznat sa zakonom i koji je sklon da bude zabrinut zbog okolnosti koje su dovele do pravnog problema. Svođenje ključnih tačaka saveta na pisanje u obliku pisma, brošure ili pripremljenog obrasca može pomoći da se obezbedi jasna komunikacija. Pisani saveti moraju da koriste jednostavan jezik, kontrolne liste i druge jednostavne alate kako bi klijent mogao da razume šta treba da uradi ako nije obezbeđeno zastupanje. Prevod pisanog materijala treba da bude dostupan klijentima koji govore različite jezike.

Međutim, neće uvek biti prikladno da pravnik daje savet korisniku u pisanoj formi. Okolnosti u kojima ne bi bilo prikladno slati naknadno pismo ili na drugi način komunicirati u pisanoj formi sa korisnikom uključuju slučajeve kada bi korisnik, koji je žrtva nasilja u porodici, bio podložan teškoj odmazdi, eventualno opasnoj po život, ako bi pisani savet bili presretnut. Slično ovome, mogu da postoje okolnosti koje zahtevaju da se postupi po savetu pre nego što se išta može dostaviti korisniku u pisanoj formi. Neki korisnici možda nemaju praktičan način da prime pismo poštom ili na drugi način.

Standard 2.5: Kada se uspostavi odnos advokat-klijent, praktičar pravne pomoći je dužan da čuva poverljivost/profesionalnu tajnu sa svojim korisnicima.

Praktičar pravne pomoći u svakom trenutku održava i ima zaštitu poverljivosti u vezi sa poslovima sadašnjih ili bivših korisnika, osim ako je drugačije dozvoljeno ili zahtevano zakonom Kosova i/ili važećim pravilima profesionalnog ponašanja.

Informisanje i objašnjenje korisniku o obavezi advokata da čuva poverljivost/profesionalnu tajnu veoma je važno za obezbeđivanje poverenja korisnika, koje je, pak, neophodno za pružanje najvišeg kvaliteta usluge. Ukoliko korisnik ne veruje svom advokatu, to može da utiče na količinu informacija koje klijent daje advokatu i da ograniči mogućnost pružanja najkvalitetnijih usluga.

Praktičar ne sme da otkrije poverljive informacije koje se odnose na zastupanje korisnika, osim na osnovu ovlašćenja korisnika ili odgovarajućih etičkih pravila i zakona. On ili ona moraju da preduzmu razumne korake da spreče nenamerno ili neovlašćeno otkrivanje i nenameran ili neovlašćen pristup takvim informacijama i treba da imaju politike za odgovor na narušavanje bezbednosti, uključujući ovde i informisanje korisnika, finansijera i pojedinaca koji su pogođeni ovim kršenjem. U mnogim jurisdikcijama, ova obaveza je poništena samo ako advokat sazna da korisnik planira da ozbiljno povredi sebe ili treću stranu.

U pregovaranju o različitim načinima pružanja usluga stalno se razmatra da li je, u bilo kom konkretnom slučaju, praktičar pravne pomoći stupio u odnos advokat-klijent. Da li uspostavljeni odnos advokat-klijent zavisi od prirode razmene između praktičara pravne pomoći i osobe koja traži pomoć. Ključna razlika je u tome da li pojedinac dobija savet o tome

kako da postupi, a koji je zasnovan na individualnim informacijama i prilagođen okolnostima te osobe. Ako se ponudi konkretan savet, generalno postoji i stvoren je odnos advokat-klijent.

Važno je napomenuti da se uspostavljanje odnosa advokat-klijent može podrazumevati iz okolnosti interakcije sa osobom koja traži pomoć, bez obzira na nameru praktičara u pružanju pomoći. Očekivanje ili razumna uverenost osobe kojoj se pomaže da organizacija pruža zastupanje može se smatrati da stvara odnos advokat-klijent, čak i ako podnosioci predstavke nameravaju drugačije. Ako postoji bilo kakva nejasnoća u pogledu toga da li postoji odnos advokat-klijent, verovatno će preovladati to kako potencijalni klijent razume ovaj odnos.

Ova situacija ima praktične implikacije kada način pružanja usluga uključuje advokatsku interakciju sa klijentom lično, čak i opšte prirode. Činjenica da su učesnici u prisustvu advokata koji objašnjava zakon može izazvati uverenje potencijalnih klijenata da advokat pruža pravne savete prilagođene njima. Činjenica da se pomoć pruža u grupnom okruženju ne isključuje uspostavljanje odnosa advokat-klijent. U nekim slučajevima neće doći do individualne interakcije između primaoca informacije i osoba koje ih pružaju, a učesnik generalno ne bi razumno smatrao da je uspostavljen odnos advokat-klijent. Međutim, javni seminari i prezentacije grupama koje su zamišljene kao pravno obrazovanje zajednice ponekad mogu da budu manje jasni. Učesnici u takvim događajima mogu da postavljaju pitanja koja se odnose na njihovu situaciju. Organizacija treba da bude sigurna da su praktičari koji vode takve događaje svesni da odgovaranje na upite o specifičnim situacijama može nenamerno da rezultira pružanjem odgovora zasnovanog na konkretnim činjenicama lica koje postavlja pitanje, što se može smatrati pravnim savetom.

Sistemi na Internetu koji nude opšte informacije koje objašnjavaju kako korisnik treba da postupi suštinski i proceduralno generalno ne uspostavljaju odnos advokat-klijent ako advokat nije dao savet na osnovu unosa korisnika. Ovo je tačno čak i ako sistem na Internetu proizvodi molbu zasnovanu na tome što korisnik popunjava prazna polja ili odgovara na upite koje generiše računar. Sa druge strane, odgovori putem e-maila na upit postavljen na „oglasnu tablu“ ili e-mail određenom korisniku mogu da uspostave odnos advokat-klijent, ako je ponuđeni savet prilagođen konkretnim činjenicama koje je postavio ispitivač. Praktičari pravne pomoći moraju da budu svesni etičkih obaveza prema potencijalnim klijentima koji zahtevaju da se informacije dobijene tokom prijema ne tretiraju kao obelodanjene i moraju da budu poverljive.

Standard 2.6: Praktičar pravne pomoći treba da revnosno, kompetentno i na vreme zastupa interese svojih korisnika.

Advokat interese korisnika tretira kao najvažnije, pod uslovom da ne postoji sukob sa dužnostima advokata prema sudu i interesima pravde, da poštuje zakon i da održava etičke standarde. Revnosno zastupati klijenta znači učiniti sve u granicama etičkih pravila i zakonskih okvira što advokat može da uradi da najbolje zastupa korisnika. To može značiti da se ide do granice etičkih obaveza, ali to ne znači ni laganje u ime klijenta niti iznošenje bilo kakvih svesno lažnih dokaza na sudu ili u ime klijenta. Kompetentno i revnosno zastupanje podrazumeva aktivnu ulogu u istrazi slučaja i bez oslanjanja na druge, kao što su policija u krivičnim predmetima ili sud ili čak klijent u građanskim predmetima, da sprovedu istragu u slučaju. Neki advokati ne žele da preuzmu aktivnu ulogu tokom pretpretresnih faza krivičnog ili građanskog postupka i često ne istražuju samostalno činjenice slučaja, niti intervjuišu bilo kog svedoka, oslanjajući se na policiju ili sudiju da sprovedu svu istragu koja je neophodna. Ovo stavlja odbranu u krivičnim predmetima ili advokata tužioca ili tuženog u građanskim

predmetima u ozbiljno nepovoljan položaj, jer oni neće biti u poziciji da smisleno osporavaju dokaze koje je iznela suprotna strana na suđenju.

„Ograničeno" zastupanje (pripremanje podnesaka, administrativnih pisama i sl. u ime korisnika) nikako ne znači nekvalitetno zastupanje. Sporazum o ograničavanju obima zastupanja ne oslobađa praktičara pravne pomoći od obaveze da obezbedi kompetentno zastupanje i da zaštiti interese korisnika. Praktičar pravne pomoći mora da bude revnosan u odgovaranju na potrebe i interese korisnika, što uključuje odgovornost za uverenje da klijenti mogu razumno da iskoriste savet koji se nudi. Može se obezbediti ograničeno zastupanje i tu kratka telefonska konsultacija može da bude prikladna za uobičajeni i tipično nekomplikovani pravni problem, ali takvo ograničenje ne bi bilo razumno ako vreme koje je dodeljeno nije dovoljno da se dobije savet na koji bi klijent mogao da se osloni.

O revnosnom i kompetentnom predstavljanju, u nastavku se dalje govori u Odeljku 3.

Standard 2.7: Advokat za pravnu pomoć treba da efikasno upravlja očekivanjima klijenta-korisnika i da poštuje svaki dogovoreni poduhvat.

Advokat je dužan da blagovremeno poštuje svaku obavezu datu tokom advokatske prakse, sve dok se obaveza ne izvrši, oslobodi ili klijent od nje odustane. Obaveze obećane korisniku treba da budu jasno navedene u ugovoru o zadržavanju, čiji uslovi treba da budu objašnjeni korisniku.

MOGUĆA METRIKA: Ugovor o punomoćju za parnicu u dosijeu. Evidentiranje i upis sesije sa objašnjenjima sa korisnikom u dnevniku komunikacija praktičara pravne pomoći.

Standard 2.8: Praktičar pravne pomoći treba da poštuje slobodu svojih korisnika i njihovo donošenje strateških odluka kao deo odnosa advokat-klijent.

Advokat poštuje slobodu klijenata da ih zastupa advokat po svom izboru. Osim ako to ne sprečavaju pravila profesionalnog ponašanja ili zakon, advokat može slobodno da preuzme ili odbije slučaj.
Suštinski etički aspekt odnosa advokat-klijent i preduzimanja efikasne komunikacije je pružanje dovoljno informacija i orijentacije klijentu kako bi mogao da donese ključne strateške odluke u svom slučaju. Dok praktičar pravne pomoći može i obično donosi mnoge tehničke i pravne odluke o tome kako da na najbolji način sprovede parnicu u predmetu, generalno, međutim, klijent treba da donese ključne strateške odluke u predmetu. To uključuje (bar) postavljanje ciljeva slučaja i odlučivanje da li da se slučaj reši. Očigledno, korisnici obično nisu, i ne treba očekivati da budu stručnjaci u tehničkim aspektima zakona. Ovo je domen obučenog pravnog službenika ili advokata. Sveukupni strateški pravac, međutim, u najvećoj mogućoj meri, trebalo bi da bude preduzet uz snažne doprinose korisnika.

Postavljanje ciljeva u slučaju: Korisnik može da postavi ciljeve u dotičnom predmetu. Na primer, ako korisnik dođe praktičaru pravne pomoći i objasni da mu je cilj da zavešta svu svoju imovinu podjednako svojoj deci, uključujući i dete koje je proneverilo korisnika, praktičar pravne pomoći nema nikakva ovlašćenja da promeni cilj reprezentacije. To je izbor korisnika. Slično tome, ako korisnik obavesti advokata da mu je cilj u parnici da odbije bilo kakvu nagodbu i da vodi parnicu do smrti, praktičar se mora pridržavati tog navedenog cilja (u granicama drugih etičkih pravila kao što su istinitost i iskrenost pred sudom, ne davati neozbiljne predloge i ne ometati istragu koja je u toku).

Nagodba/Poravnanje: Bez obzira na to koliko snažno praktičar pravne pomoći smatra da je ponuda za nagodbu najbolji ishod koji bi korisnik mogao da postigne, i da će verovatno nadmašiti svaki mogući dobitak na suđenju, pravo korisnika je da odbije. Pravnik jednostavno ne može da prihvati ponudu bez pristanka korisnika. Kada korisnik želi da iznese ponudu za poravnanje, ta ponuda je takođe u diskreciji korisnika. Praktičar pravne pomoći može da savetuje korisnika i u prihvatanju i davanju ponuda, ali nije odluka advokata da iznosi.

MOGUĆA METRIKA: Postojanje memoranduma u spisu ili druge beleške u vezi sa ciljevima korisnika u vezi sa slučajem. Beleženje sesija sa objašnjenjima sa korisnikom u vezi sa strateškim ciljevima u dnevnik komunikacija praktičara pravne pomoći.

Standard 2.9: Praktičar pravne pomoći mora da obezbedi „jezičku pravdu" za sve korisnike, uključujući jezičku pomoć koja uključuje različite alate i strategije (npr. dvojezično osoblje, tumačenje, prevod, znakovni jezik i kontakt).

Ovo može i treba da se uradi u koordinaciji i uz podršku agencije za finansiranje ili upućivanje (ABPP, Advokatska komora, itd.).

MOGUĆA METRIKA: U spisu predmeta ili bazi podataka konstatovanje potrebe i poštovanja obaveze da se obezbedi prevodilac.

Standard 2.10: Pružalac pravne pomoći dužan je da propisno vodi računa o i na odgovarajući način razdvoji imovinu klijenata i trećih lica u svom posedu.

Advokat je dužan da blagovremeno i verno vodi računa o bilo kakvoj imovini klijenata ili trećih lica koja dođe u poverenje advokata i da je pažljivo čuva i da je drži odvojeno od sopstvene imovine. Ovo bi trebalo da se uradi putem potpisane primopredaje takve imovine. Sredstva koja advokat dobije od klijenta ne bi trebalo da se mešaju sa ličnim sredstvima advokata.

c. Opšti standardi u vezi odnosa sa klijentima u građanskim, porodičnik i imovinskim predmetima

Standard 3: Kada pružate usluge klijentu, što uključuje i zastupanje na sudu, kao praktičar pravne pomoći, gde spadaju advokati, pravnici i agenti ABPP, morate činiti sledeće:

3.1. Zastupajte korisnika na efikasan i delotvoran način kako biste postigli najbolji mogući ishod za klijenta. Ovo će biti predmet Standarda i pokazatelja navedenih u Odeljku 3 u nastavku u vezi sa savetima, informacijama, ograničenim zastupanjem i zastupanjem u sudskim sporovima prema ZPP.

3.2. Ophodite se prema korisniku sa dostojanstvom i poštovanjem i ponašajte se na ljubazan i profesionalan način u svim odnosima sa klijentom. Za pravilan tretman osoba koje traže i primaju pomoć potrebno je osoblje koje može efikasno da komunicira sa onima koji traže pravnu pomoć i koje može kompetentno da se odnosi

Proceduralna Pravda i pravna pomoć:

Postoje četiri ključna principa „proceduralne pravde“: glas, neutralnost, poštovanje i poverenje. Poštovanje ovih principa od strane aktera iz sektora pravde, uključujući praktičare pravne pomoći, povezano je sa poboljšanim poštovanjem sudskih naloga i pozitivnim ishodima u krivičnim i građanskim predmetima. Korisnici usluga su naglasili važnost svojih odnosa sa individualnim praktičarima, navodeći da cene službenike koji poštuju, ne osuđuju, dosledni su, pravedni i odgovorni. Korisnici pravosudnih usluga imaju tendenciju da izjave da cene da ih slušaju, pazeći da imaju priliku da „ispričaju svoju priču“. Istraživanje je otkrilo da će način na koji korisnici usluga doživljavaju nadzor verovatno uticati na ishod njihove probne kazne, na primer, u krivičnim predmetima. Prema teoriji procesne pravde, ako ljudi osećaju da se prema njima postupa na proceduralno pošten i pravedan način, počevši od prvog kontakta, oni će na vlasti gledati kao na legitimnije i više ih poštovati. Veća je verovatnoća da će se pridržavati i angažovati, čak i kada su ishodi odluka ili procesa nepovoljni po njih. Sledeći grafikon ilustruje četiri ključna principa procesne pravde:

na način koji odražava vrednosti pravičnosti, međukulturne osetljivosti i kulturne skromnosti. Takođe poziva da sistemi, kao što je prijem, budu pristupačni i efikasni i da ne pokazuju ni nenamerno nedostatak poštovanja prema vremenu podnosilaca zahteva i korisnika ili jedinstvenim okolnostima ili preprekama. Ovo, zajedno sa mnogim drugim standardima u ovom odeljku u vezi sa radom sa korisnicima, čini deo primene metodologije usmerene na ljude koja se zove „proceduralna pravda“. Pogledajte tekstualni okvir ispod za više informacija.

3.3. Obavestite korisnike da su oni odgovorni za strateško ponašanje (tj. postavljanje ciljeva) slučaja. Vidi takođe Etički standard 2.8 iznad.

3.4. Dostavite korisniku kontakt podatke.

3.5. Komunicirajte sa korisnikom na način koji im je lak za razumevanje s obzirom na njihove lične okolnosti i faktore koji mogu da umanje njihovo razumevanje (kao što su godine, kognitivne sposobnosti, nivo obrazovanja, znanje albanskog ili srpskog). Pogledajte okvir za tekst u nastavku za savete o vođenju početnih intervjua, kao i Standard 5 o postupanju sa prioritetnim klijentima sa mentalnim zdravljem i drugim kognitivnim problemima.

3.6. Razmotrite šta korisniku treba da bi mu omogućilo da razume proces, pruži strateška uputstva, učestvuje u postupcima, donosi informisane odluke i razume sledeće korake koje treba da preduzme u svom slučaju, pa prilagodite komunikaciju sa korisnikom kako bi se to postiglo. Ovo treba da bude navedeno u ugovoru o ovlašćenju koji će biti potpisan sa korisnikom. Takođe je dobra praksa uključiti informacije u vezi sa odnosom advokat-klijent i obavezom poštovanja poverljivosti i profesionalne tajne. U trenutku potpisivanja, praktičar pravne pomoći treba da objasni sadržaj ugovora o ovlašćenju za zastupanje i da razjasni sva pitanja u vezi sa takvim ugovorom.

3.7. Rano postavite očekivanja sa korisnikom o tome kako će komunicirati sa njim i o učestalosti ove komunikacije, kao i u pogledu obima i trajanja zastupanja. Ovo treba da bude navedeno u ugovoru o ovlašćenju za zastupanje koji je naveden gore u Standardu 3.6, koji treba da bude potpisan sa klijentom.

3.8. Uvek ispratite i ispoštujte obaveze preuzete za korisnika (ovo je povezano sa Etičkim standardom 2.7 gore);

3.9. Sastanite se sa korisnikom što je ranije moguće i razumno u postupku; i

3.9.1. Pribavite ličnu istoriju korisnika kako biste bili sigurni da je advokat upoznat sa svim relevantnim pitanjima koja mogu da utiču na korisnikov pravni problem ili potrebu za rešavanjem ili upućivanjem. Ovo treba da se uradi na način koji je usredsređen na korisnika (pogledajte tekstualni okvir ispod u vezi sa početnim intervjuisanjem klijenta); i

3.9.2. Pružite pregled primenjivih pravnih principa, pravnog procesa i dovoljno konkretnih informacija o svom slučaju kako bi klijenti znali sledeće korake u svojoj stvari, kako bi mogli da donose informisane odluke, učestvuju u definisanju i sprovođenju strategije ili teorije slučaja, i da jasno razumeju šta se od njih očekuje da bi pomogli u njihovom slučaju.

<u>Obavljanje početnih intervjua usmerenih na klijenta</u>

Obavljanje odličnog intervjua sa klijentom je ključno za efikasan proces primanja klijenata i važan je početni korak ka pružanju iskustva usredsređenog na klijenta. Ključno je da se pripremite: postavite prava pitanja za intervju advokata i klijenta koja vam mogu brzo i efikasno dati do znanja šta je potrebno vašim klijentima. U isto vreme, prava pitanja će takođe pomoći da se uspostavi jasna komunikacija i očekivanja na obe strane. Tokom početnog intervjua usmerenog na klijenta, koji je u skladu sa ciljevima procesne pravde, praktičar pravne pomoći treba da:

1. Učinite da se klijent oseća prijatno *Potraga za pravnim pitanjem može biti stresna, iscrpljujuća, pa čak i zastrašujuća za klijente. Imajući ovo na umu, pravni praktičar treba da učini sve što je u njegovoj ili njenoj moći da bude emocionalno osetljiv i da se oseća što je moguće opuštenije. Bez obzira da li je sastanak lično ili virtuelno preko video konferencije, okruženje treba da bude profesionalno, čisto i udobno. Takođe, intervju advokat-klijent nije vreme za advokata da pokuša da impresionira klijenta komplikovanim pravnim/pravnim jezikom. Lekar treba da izbegava korišćenje pravnog žargona i previše tehničkog jezika. Nepotreban žargon može da otuđi klijenta i učini da se oseća preopterećenim, pa čak i da se s njim razgovara. Ovo je suprotno od pozitivnog iskustva usredsređenog na klijenta.*

2. Posmatrajte neverbalnu komunikaciju *Kada praktičar postavlja pitanja na intervjuu advokat-klijent, da li se klijent vrpolji ili izgleda kao da ima nešto da doda? Treba obratiti pažnju na neverbalne znakove. Klijenti mogu biti nervozni ili zastrašeni, ali neverbalna komunikacija može pomoći praktičaru da utvrdi da li je potrebno postaviti konkretnija pitanja kako bi ih naterali da podele više. Takođe je dobra ideja biti svestan sopstvene neverbalne komunikacije – ako advokat deluje nezainteresovano, klijent će to gotovo sigurno shvatiti.*

3. Aktivno slušajte tokom inicijalnog intervjua *Najbolja stvar koju praktičar pravne pomoći može da uradi kada postavlja pitanja tokom inicijalnog intervjua je da samo sluša. Ovo je vreme kada korisnik treba da vodi većinu razgovora. Pratite najbolje prakse u komunikaciji sa korisnicima i pokušajte da izbegnete njihovo odsecanje ili popunjavanje pauza. Međutim, to ne znači da praktičar pravne pomoći*

treba da ćuti. Oni treba da slušaju, ali i da zaokruže i zatraže od korisnika da pojasni detalje kada je to potrebno (poznato i kao aktivno slušanje).

4. Integrišite intervju sa softverom za upravljanje slučajevima i zahtevima za izveštavanje *Imajte na umu da je intervju sa klijentom deo procesa primanja klijenata. Zato je važno da zadaci u vezi sa intervjuom budu što jednostavniji i pojednostavljeni. Potražite mogućnosti da integrišete zadatke – kao što je prikupljanje kontakt informacija pre intervjua – sa softverom za upravljanje praksom ili drugim zahtevima za vođenje evidencije. Na ovaj način možete eliminisati duple unose podataka za klijente (tj. moraju samo jednom da popune svoje podatke) i organizaciju koja pruža pravnu pomoć. Intervjuisanje usmereno na klijenta, međutim, ne uključuje unos informacija u sistem upravljanja predmetima tokom samog intervjua.*

5. Pitajte o njihovom preferiranom načinu komunikacije *Ako je praktičar pravne pomoći posvećen pružanju izuzetnog iskustva korisniku, važno je da se potrudite da komunicirate sa klijentima na način na koji oni žele da se komunicira sa njima. Nakon postavljanja inicijalnih pitanja za intervju između advokata i klijenta, praktičar treba da pita klijenta kako želi da se komunicira sa njim i zabeleži ovaj mehanizam u fajlu, bilo da se radi o video-konferenciji, telefonu, tekstualnim porukama ili lično.*

6. Pažljivo upravljajte očekivanjima korisnika *Praktičar pravne pomoći ne bi trebalo da obećava korisniku previše. Klijenti cene iskrenost i realnu viziju onoga što mogu da očekuju.*

7. Jasno komunicirajte *Jasna komunikacija ide ruku pod ruku sa efektivnim upravljanjem očekivanjima korisnika, tako da praktičar pravne pomoći treba da bude otvoren i iskren kada komunicira sa svojim klijentom. Bez obzira na to kako intervju ide, uverite se da korisnik zna koji su sledeći koraci kako bi mogao da donosi informisane odluke i da nije siguran šta dalje.*

Primeri pitanja usmerenih na korisnika

Mogu li da potvrdim vaše podatke? *Počevši od jednostavnog pitanja na koje se lako može odgovoriti, može pomoći korisniku da uđe u razgovor, a istovremeno dozvoli praktičaru pravne pomoći da potvrdi važne detalje.*

Vidim da imate problem sa osobom X. Možete li mi reći više o tome? *Važno je utvrditi da je praktičar pravne pomoći uradio svoje istraživanje i da razume sa kojim se problemom suočava korisnik. Ali takođe je neophodno omogućiti klijentu da svojim rečima kaže advokatu u čemu je problem. Ne treba praviti pretpostavke i treba slušati šta klijent kaže. Ako su neke stvari nejasne ili nejasne, praktičar pravne pomoći uvek može da se javi za više detalja.*

Da li ste ranije radili sa advokatom? Da li ste već radili sa drugim advokatom na ovom konkretnom pitanju? *Ako je klijent radio sa drugim advokatom (bilo na ovom ili prethodnom predmetu), način na koji odgovara na ovo pitanje može dati uvid u njihova očekivanja od advokata. Na ovaj način, praktičar može da proceni da li će on ili ona moći da ih upozna. Ovo takođe može pomoći praktičaru da zna koliko je klijent upoznat (ili nije upoznat) sa pravnim sistemom i njegovim procesima. Pored toga, ako su radili sa drugim advokatom po ovom pitanju, biće važno znati zašto sada ponovo dolaze kod advokata.*

Možete li nam reći zašto želite da se bavite ovim pitanjem? *Da bi se iskustvo korisnika stavilo na prvo mesto, potrebno je znati zašto se klijent bavi nekim pitanjem, koliko ozbiljno misli da ga preuzme i kako se oseća u vezi sa tim. Praktičar treba da im dozvoli da iznesu svoje razloge i osećanja u vezi sa slučajem.*

Kako vam mogu pomoći? *Budite direktni. Postavljanjem ovog otvorenog pitanja, može se bolje razumeti kakva će biti očekivanja korisnika od vas. Istovremeno, daje se prioritet potrebama korisnika.*

Možete li me provesti kroz vaš slučaj? *Umesto da postavlja detaljna pitanja u ovom trenutku, praktičar treba da zamoli klijenta da ga provede kroz činjenice njihovog slučaja. Ovo može pomoći da se identifikuje šta im je najvažnije i da se dobije opšta slika problema.*

Šta vas najviše brine? *Kao iskusan advokat, možda ćete morati da se fokusirate na određene elemente predmeta. Ali intervju između advokata i klijenta je vreme da saznate šta brine ili najviše brine potencijalnog klijenta. Ovo može biti ishod slučaja ili može biti trošak pravnih usluga. Poznavanje ovoga može pomoći praktičaru da nastavi na način koji će najbolje služiti klijentu.*

Koji su ciljevi vašeg slučaja? *Iako je praktičar možda već formirao ideje o tome kako postupati u slučaju, važno je razjasniti koji rezultat klijent želi da vidi jer je postavljanje ciljeva za slučaj kritična funkcija koju treba da izvrši klijent, a ne advokat.*

Imate li dodatne informacije ili dokumente koje bih trebao imati? *Čovek nikada ne zna šta ne zna ili šta je možda propustio. Ova vrsta jednostavnog, otvorenog pitanja omogućava klijentima da iznesu sve stvari kojih praktičar pravne pomoći možda nije svestan.*

Na koje odgovore na pitanja klijenata treba da se pripreme praktičari pravne pomoći? *Početni intervju se ne odnosi samo na intervjuisanje potencijalnog klijenta – klijent će imati pitanja za praktičara pravne pomoći. Biti spreman za uobičajena pitanja koja klijenti imaju ključno je za stvaranje poverenja. Evo tri uobičajena pitanja na koja praktičar pravne pomoći treba da bude spreman da odgovori:*

Šta da radim sledeće? *Tražeći stručnjaka za pravnu pomoć, korisnici traže stručnost i savet. Praktičar pravne pomoći treba da obezbedi jasne sledeće korake (na primer, kada mogu da očekuju da će biti kontaktirani) kako bi klijentima dao poverenje u praktičara pravne pomoći kao advokata.*

Koje su specifične procedure za moj slučaj? *Iako praktičar pravne pomoći možda neće moći da predvidi pojedinosti, on ili ona treba da budu spremni da iznesu opšti proces i približne vremenske rokove za klijenta. Na ovaj način će imati bolju predstavu o tome šta da očekuju. Dobra praksa je da se klijentima daju brošure u vezi sa proceduralnim aspektima njihovog slučaja u lako razumljivom formatu.*

Mogu li dobiti više informacija o mom slučaju? *Praktičar pravne pomoći treba da postavi realna očekivanja u pogledu vremenskih rokova i učestalosti ažuriranja komunikacije. Na primer, korisnik može misliti da će biti pozvan sa dnevnim ažuriranjima. Ali ako to nije praktično za praktičare pravne pomoći (a obično nije), o tome bi trebalo razgovarati kako bi se pokušalo kazniti rešenje koje funkcioniše i za advokata i za korisnika pravne pomoći.*

3.10. Razmotrite da li korisnik ima kapacitet da daje instrukcije i, ako niste sigurni, konsultujte odgovarajuće stručnjake da donesu ovu odluku, i razmislite da li je prikladno da se imenuje zamenski donosilac odluka ili staratelj (vidi takođe Standard 5 dole).

3.11. Komunicirajte sa korisnikom blagovremeno i na informativan način o sledećem:

3.11.1. Napredovanje njihove stvari, uključujući i pre i posle ključnih događaja, razvoja i prekretnica se dešavaju, beležeći svaku takvu komunikaciju u registru (koji može biti deo dosijea predmeta ili se vrši putem automatizovanog sistema za praćenje slučajeva);

3.11.2. Perspektiva njihovog predmeta;

3.11.3. Posledice korisnikovih instrukcija u vezi sa materijom.

Korisnici treba da dobiju potpune i blagovremene informacije o razvoju situacije u njihovom slučaju. Pošto su praktičari pravne pomoći upoznati sa zakonom i pravnim postupkom, mogu biti sigurni u napredak predmeta. Međutim, korisnici nemaju to iskustvo i skloni su tome da se osećaju uznemireno osim ako nisu obavešteni o trenutnom statusu svog slučaja i budućim očekivanjima. Korisnik treba da zna kako će praktičar komunicirati sa njim, koje platforme i tehnologije će korisnik i praktičar koristiti za komuniciranje, kao i granice koje se odnose na komunikaciju i sve potencijalne rizike od korišćenja tih alatki ili platformi.

Vođenje početnog intervjua/razgovora sa klijentom u centru pažnje Obavljanje dobrog intervjua sa klijentom je ključno za efikasan proces primanja klijenata i važan je početni korak ka pružanju iskustva usredsređenog na klijenta. Ključno je da se pripremite: postavite prava pitanja za razgovor advokata i klijenta koja vam mogu brzo i efikasno dati do znanja šta je potrebno vašim klijentima. U isto vreme, prava pitanja će takođe pomoći da se uspostavi jasna komunikacija i očekivanja na obe strane. Tokom početnog intervjua usredsređenog na klijenta, koji je u skladu sa ciljevima procesne pravde, praktičar pravne pomoći treba da čini sledeće: **1. Neka se klijent oseća udobno.** Bavljenje pravnim problemom može biti stresno, iscrpljujuće, pa i zastrašujuće za klijente. Imajući ovo na umu, pravni praktičar treba da učini sve što je u njegovoj moći da bude emocionalno osetljiv i da se oseća što je moguće opuštenije. Bez obzira da li je sastanak lično ili virtuelno preko video konferencije, okruženje treba da bude profesionalno, čisto i udobno. Takođe, intervju advokat-klijent nije vreme za advokata da pokuša da impresionira klijenta komplikovanim pravnim jezikom. Advokat treba da izbegava korišćenje pravnog žargona i previše tehničkog jezika. Nepotreban žargon može da otuđi klijenta i učini da se oseća preopterećenim, da se sa njim teško razgovara. Ovo je suprotno od pozitivnog iskustva usredsređenog na klijenta. **2. Posmatrajte neverbalnu komunikaciju.** Kada praktičar postavlja pitanja za intervju advokata i klijenta, da li se klijent vrpolji ili izgleda kao da ima nešto da doda? Treba obratiti pažnju na neverbalne znakove. Klijenti mogu biti nervozni ili zastrašeni, ali neverbalna komunikacija može pomoći praktičaru da utvrdi da li je potrebno postaviti konkretnija pitanja kako bi ih naterali da kažu više. Takođe je dobra ideja biti svestan sopstvene neverbalne komunikacije – ako advokat deluje nezainteresovano, klijent će to skoro sigurno shvatiti. **3. Aktivno slušajte tokom inicijalnog razgovora.** Najbolja stvar koju praktičar pravne pomoći može da uradi kada postavlja pitanja tokom početnog intervjua je da samo sluša. Ovo je vreme kada klijent treba da vodi većinu razgovora. Pratite najbolje prakse u komunikaciji sa klijentima i pokušajte da izbegnete njihovo prekidanje ili popunjavanje pauza. Međutim, to ne znači da praktičar pravne pomoći treba da ćuti. Trebalo bi da sluša, ali i da zaokruži i traži od klijenta da pojasni detalje kada je to potrebno (poznato i kao aktivno slušanje). **4. Integrišite razgovor u softver za upravljanje predmetom i u zahteve za izveštavanje.** Imajte na umu da je intervju sa klijentom deo procesa primanja klijenta. Zato je važno da zadaci u vezi sa intervjuom budu što jednostavniji. Potražite mogućnosti da integrišete zadatke - kao što je uzimanje kontakt informacija pre intervjua - sa softverom za upravljanje praksom ili drugim zahtevima za vođenje evidencije. Na ovaj način možete eliminisati dupli unos podataka za klijente (tj. moraju samo jednom da popune svoje podatke) i organizaciju koja pruža pravnu pomoć. Intervjuisanje usmereno na klijenta, međutim, ne uključuje unos informacija u sistem upravljanja predmetima tokom samog intervjua. **5. Pitajte ih koji je njihov omiljeni način komunikacije.** Ako je praktičar pravne pomoći posvećen pružanju izuzetnog iskustva klijentu, važno je da se potrudite da komunicirate sa klijentima na način na koji oni žele da se komunicira sa njima. Nakon postavljanja inicijalnih pitanja za intervju između advokata i klijenta, praktičar treba da pita klijenta kako želi da se komunicira sa njim i zabeleži ovaj mehanizam u fajlu, bilo da se radi o video-konferenciji, telefonu, SMS porukama ili lično. **6. Pažljivo upravljajte očekivanjima klijenta.** Praktičar pravne pomoći ne bi trebalo da preterano obećava klijentu. Klijenti cene iskrenost i realnu viziju onoga što mogu da očekuju. **7. Komunicirajte jasno.** Jasna komunikacija ide ruku pod ruku sa delotvornim upravljanjem očekivanjima klijenata, tako da bi praktičar pravne pomoći trebalo da bude otvoren i iskren kada komunicira sa klijentom. Bez obzira na to kako intervju ide, uverite se da klijent zna koji su sledeći koraci kako bi mogao da donosi informisane odluke i da nije siguran šta dalje da radi. **Primeri pitanja gde je klijent u centru pažnje: Mogu li da potvrdim vaše podatke?** Počinjanje od jednostavnog pitanja na koje se lako može odgovoriti može pomoći klijentu da uđe u razgovor, a istovremeno da dozvoli praktičaru pravne pomoći da potvrdi važne detalje. **Vidim da imate neki problem sa „X“ Možete li da mi kažete nešto više o tome?** Važno je utvrditi da je praktičar pravne pomoći uradio svoje istraživanje i da razume sa kojim se problemom suočava klijent. Ali takođe je neophodno omogućiti klijentu da svojim rečima kaže advokatu u čemu je problem. Ne treba praviti pretpostavke i treba slušati šta klijent kaže. Ako su neke stvari nejasne, praktičar pravne pomoći uvek može da pita za više detalja. **Da li ste saradivali sa advokatom ranije? Da li ste već radili sa drugim advokatom na ovoj konkretnoj stvari?** Ako je klijent radio sa drugim advokatom (bilo na ovom ili prethodnom predmetu), način na koji odgovara na ovo pitanje može dati uvid u njihova očekivanja od advokata. Na ovaj način, praktičar može da proceni da li će on ili ona moći da ih ostvari. Ovo takođe može pomoći praktičaru da zna koliko je klijent upoznat (ili nije upoznat) sa pravnim sistemom i njegovim procesima. Pored toga, ako su radili sa drugim advokatom po ovom pitanju, biće važno da se sazna zašto sada ponovo dolaze kod advokata. **Možete li da mi kažete zašto želite da rešavate ovu stvar?** Da bismo klijentovo iskustvo stavili na prvo mesto, potrebno je da znamo zašto se klijent bavi nekim pitanjem, koliko ozbiljno želi da ga rešava i kako se oseća u vezi sa tim. Advokat treba da im omogući da iznesu svoje razloge i osećanja u vezi sa slučajem. **Kako mogu da vam pomognem?** Budite direktni. Postavljanjem ovog otvorenog pitanja, možete bolje razumeti šta će klijenti od vas očekivati. U isto vreme, prioritet se stavlja na potrebe klijenta. **Možete li da me provedete kroz vaš slučaj?** Umesto da postavlja detaljna pitanja u ovom trenutku, praktičar treba da zamoli klijenta da ga provede kroz činjenice njihovog slučaja. Ovo može pomoći da se identifikuje šta im je najvažnije i da se dobije opšta slika problema. **Šta vas najviše zabrinjava?** Kao iskusan advokat, možda ćete morati da se fokusirate na određene elemente predmeta. Intervju advokat-klijent je vreme da saznate šta brine ili najviše brine potencijalnog klijenta. To može biti ishod slučaja ili može biti trošak pravnih usluga. Poznavanje ovoga može pomoći praktičaru da nastavi na način koji će najbolje služiti klijentu. **Koji su ciljevi za vaš slučaj**? Iako je praktičar možda već formirao ideju o tome kako postupati u slučaju, važno je razjasniti koji rezultat klijent želi da vidi jer je postavljanje ciljeva za slučaj kritična funkcija koju treba da izvrši klijent, a ne advokat (prema standardu XX iznad). **Da li imate ikakve dodatne informacije ili dokumente koje bi ja trebalo da imam?** Čovek nikada ne zna šta ne zna ili šta je možda propustio. Ova vrsta jednostavnog, otvorenog pitanja omogućava klijentima da iznesu sve stvari kojih praktičar pravne pomoći možda nije svestan. **Za koje odgovore na pitanja klijenta treba da se pripremi praktičar pravne pomoći?** Početni intervju se ne odnosi samo na intervjuisanje potencijalnog klijenta – klijent će imati pitanja za praktičara pravne pomoći. Biti spreman za uobičajena pitanja koja klijenti imaju ključno je za stvaranje poverenja. Evo četiri uobičajena pitanja na koja praktičar pravne pomoći treba da bude spreman da odgovori: **Šta sledeće treba da učinim?** Tražeći stručnjaka za pravnu pomoć, klijenti traže stručnost i savet. Praktičar pravne pomoći treba da obezbedi jasne sledeće korake (na primer, kada mogu da očekuju da će biti kontaktirani) kako bi klijentima dao poverenje u praktičara pravne pomoći kao advokata. **Koje su specifične procedure za moj slučaj?** Iako praktičar pravne pomoći možda neće moći da predvidi pojedinosti, on ili ona treba da budu spremni da iznesu opšti proces i približne vremenske rokove za klijenta. Na ovaj način će imati bolju predstavu o tome šta da očekuju. Dobra praksa je da se klijentima daju brošure u vezi sa proceduralnim aspektima njihovog predmeta u lako razumljivom formatu. Videti anekse XX, XX i XX za primere. **Mogu li da dobijem još informacija o mom predmetu?** Praktičar pravne pomoći treba da postavi realna očekivanja u pogledu vremenskih rokova i učestalosti ažuriranja komunikacije. Na primer, klijent može misliti da će ga pravnik zvati sa dnevnim novostima. Ali ako to nije praktično za praktičare pravne pomoći (a obično nije), o tome bi trebalo razgovarati, kako bismo pokušali da nađemo rešenje koje funkcioniše i za advokata i za klijenta. **MW: Znam da je ovaj okvir preopširan i zbijen. Probali smo da stavimo font 10 ali je bio preko 2 stranice i „prelivao se“ po dokumentu.**

vama kao klijentu?“.

Korisnike treba odmah obavestiti o svim važnijim dešavanjima, posebno ako su im potrebne odluke o novim ili revidiranim strategijama. Korisnicima generalno treba dati kopije glavne korespondencije i podnesaka. Kada je slučaj neaktivan duže vreme, praktičar treba da održava kontakt sa korisnikom putem jednostavnih telefonskih poziva, tekstova ili pisama kako bi ublažio anksioznost korisnika i zadržao poverenje i pouzdanje u praktičara. Pravni zastupnik treba da odmah odgovori na razumne zahteve korisnika za informacijama o slučaju.

MOGUĆA METRIKA:

Ocena zadovoljstva klijenta na Periodičnom individualizovanom instrumentu – ili PICSI (ovaj PICSI bi trebalo da bude individualizovan – a ne anoniman – i da se primenjuje svakih 3-6 meseci. Trebalo bi da sadrži samo nekoliko pitanja, kao što je – „Kako biste ocenite svoje zadovoljstvo, od 1-10, sledećim stvarima: (1) komunikacijom koju ste imali sa svojim advokatom?; (2) načinom na koji vam je objasnio vaš slučaj; (3) načinom na koji vas je uključio u ključne odluke u slučaju; i (4) njegov opšti tretman prema

Standard 3.12: Praktičar pravne pomoći treba da ima svest, stav, veštine, znanje i resurse neophodne za pružanje pomoći na kulturološki kompetentan način i kako bi odgovarao na interese ljudi koji su pogođeni siromaštvom, rasizmom diskriminacijom i drugim oblicima ugnjetavanja i kako bi bili usklađeni sa njima.

Ova svest, stav, veštine i znanje mogu se steći kroz stalnu obuku o kulturnoj osetljivosti.

MOGUĆA METRIKA: Poeni za pitanje 4 iz PICSI.

3.13. Ne intervjuisati klijenta ili potencijalnog korisnika:

3.13.1. U prisustvu deteta osim ako ne postoje izuzetne okolnosti; ili

3.13.2. U prisustvu supružnika ili partnera ako postoji zabrinutost zbog nasilja u porodici; i

3.13.3 U uslovima koji ne poštuju privatnost klijenta, u meri u kojoj je to moguće s obzirom na okolnosti.

3.14. Obezbedite da korisnik bude adekvatno zastupljen na svim sudskim događajima. Ako se od agenta (zamene advokata) traži da prisustvuje sudskom događaju, uverite se da ima pravo da preduzme rad pravne pomoći i da ispuni relevantne uslove kvaliteta i obavestite korisnika o prisustvu agenta pre bilo kakvog sudskog događaja.

MOGUĆA METRIKA: Poeni za pitanje 2 iz PICSI.

3.15. Pribavite uputstva od korisnika pre nego što iznesete njihov slučaj na sudu i kad je moguće razgovarajte sa korisnikom neposredno pre i posle važnih sudskih događaja, uključujući i klijente u preventivnom pritvoru. Ove kritično važne komunikacije treba da budu registrovane u CMS-u, u ručnim knjigama ili čak u dosijeu predmeta.

MOGUĆA METRIKA: % sudskih događaja u konkretnom slučaju u kojima je advokat komunicirao sa korisnikom i pre i posle događaja kako je navedeno u registrima komunikacije. Ukupan rezultat na PICSI.

3.16. Po okončanju predmeta, dostavite korisniku pismeno objašnjenje ishoda stvari, uključujući i sledeće (ako je relevantno):

3.17.1. Kopiju konačnih naloga ili pismene presude;

3.17.2. Svaku naknadnu radnju koju korisnik treba da preduzme; i

3.17.3. Sva prava na žalbu zajedno sa relevantnim rokovima.

MOGUĆA METRIKA: Postojanje kopije zaključnog pisma u dosijeu predmeta.

3.17. Održavajte „vertikalni“ kontinuitet zastupanja, odnosno koristite istog advokata od početka predmeta tokom njegovog suđenja (i žalbenog postupka) ili rešavanja, gde je to moguće. Ovo podstiče razvoj većeg poverenja od strane klijenta, što zauzvrat omogućava bolji kvalitet pravnog zastupanja.

U modelu „vertikalnog zastupanja“, dodeljeni pružalac pravne pomoći ulazi u dati predmet u najranijoj mogućoj fazi, a isti pružalac zastupa klijenta u svakoj fazi do okončanja predmeta (uključujući žalbe). Ovaj model oslobađa klijenta od toga da se mora prilagođavati novom advokatu u svakoj fazi i da ponovo prepričava svoju priču. Naprotiv, ovaj model omogućava advokatu i klijentu da izgrade poverenje i zajedno planiraju pravne strategije tokom vremena. Model takođe omogućava praktičaru pravne pomoći da duboko poznaje činjenice slučaja koje su od ključne važnosti za uspeh u fazi suđenja.

Pravni službenici ABPP su obično prvi pružaoci usluga koji stupaju u kontakt sa korisnikom, pre nego što ugovore slučaj za zastupanje ako se odabere takva strategija. Imajući u vidu ovu činjenicu, u meri u kojoj službenik za pravnu pomoć može ostati uključen u slučaj kao veza i/ili kao podrška advokatu u parnici (tj. usvojiti timski pristup kao što mnogi pravni službenici ABPP već rade), ishodi će verovatno biti poboljšati i zadovoljstvo korisnika će se poboljšati.

MOGUĆA METRIKA: Procenat pojavljivanja pred sudom u kojima se lično pojavio prvobitno dodeljen advokat. Nepostojanje bilo kakve promene branioca od pokretanja slučaja do rešavanja.

3.18: Praktičar pravne pomoći će uputiti korisnika na relevantne službe podrške (kao što su medicinske, psiho-socijalne, finansijske usluge) i druge pravne usluge, uključujući upućivanje na druge specijalizovane usluge pravne pomoći, po potrebi.

Psiho-socijalne usluge mogu biti posebno korisne u složenim porodičnim slučajevima koji mogu da izazovu emocionalni stres.

MOGUĆA METRIKA: Broj spoljnih referenci koje su olakšane ili učinjene dostupnim za korisnika.

d. **Rad sa klijentima od prioriteta**

Prioritetni klijenti su klijenti koji imaju visok nivo ugroženosti i nedostataka i nizak nivo pravne sposobnosti (tj. sa niskom sposobnošću da samostalno rešavaju pravne probleme).

4a. Klijenti u pritvoru

Standard 4. Prilikom rada sa klijentom u pritvoru, praktičar pravne pomoći mora:

4.1. Uzeti uputstva o tome da li klijent želi da prisustvuje sudskim događajima lično ili putem audio-vizuelne veze (AVL/AVV);

4.2. Održavati sastanke sa klijentima o dokazima i strategiji slučaja lično gde je to moguće i pre datuma suda; i

4.3. Rano postaviti očekivanja sa klijentom o tome kako će komunicirati sa njima i o učestalosti ove komunikacije i objasniti ograničenja komunikacije sa klijentima u pritvoru. Videti takođe standarde 3.7 i 3.9, uz napomenu da će možda biti potrebno izvršiti prilagođavanja na osnovu okolnosti (i shvatajući da je pozivanje iz zatvora ili pritvora znatno komplikovanije nego za klijenta na slobodi).

4b. Klijenti sa akutnom mentalnom bolešću, intelektualnim invaliditetom ili kognitivnim poremećajem

Standard 5. Kada radi sa korisnikom koji ima mentalnu bolest, intelektualni invaliditet ili kognitivni poremećaj, praktičar pravne pomoći mora da se postavi na sledeći način:

5.1. Da pristupi pitanju sa pretpostavkom da je klijent kompetentan i da ima kapacitet da daje uputstva i donosi informisane odluke

5.2. Kada je očigledno da korisnik ne može da daje uputstva, razmisliti o sledećem:

5.2.1. Šta podržava klijentovu potrebu da donese odluku, uključujući ovde i pomoć bilo koje treće strane; i

5.2.2. Da li je prikladno i u interesu klijenta da se imenuje donosilac odluka uz podršku ili zamenu.

5.3. Voditi predmet na način koji se oslanja na prednosti korisnika, gde se traži njihovo direktno učešće, osigurava njihovo učešće i smanjuje anksioznost i stres klijenta, koliko je to razumno izvodljivo.

5.4. Sprovoditi stvari na način gde se ne čine nepotrebne stvari:

5.4.1. Izaziva ili povećava nepoverenje klijenta ili šteti terapijskim odnosima klijenta sa lekarima i/ili medicinskim stručnjacima; ili

5.4.2. Izazva ili povećava nepoverenje klijenta prema članovima porodice ili negovateljima.

Zastupanje maloletnih lica ili lica koja imaju oštećenje koje im otežava sposobnosti da pravilno rasuđuju ili koja su na drugi način nesposobna predstavljaju posebne odgovornosti za praktičara. Profesionalac treba da bude svestan relevantne etike i zakonskih obaveza u jurisdikciji u kojoj radi i treba da ih se pridržava.

Praktičar pravne pomoći treba da nastoji da održi normalan odnos advokat-klijent sa svim klijentima, ali treba da bude oprezan u pogledu stepena do kojeg okolnosti klijenta utiču na sposobnost pojedinca da donosi pravno obavezujuće odluke ili da donosi dovoljno dobro promišljene odluke u vezi sa predmetom, uključujući i zastupanje. Praktičar pravne pomoći može tražiti pomoć članova porodice ili drugu specijalizovanu podršku kako bi imao pomoć u komunikaciji sa klijentom. Važno je, međutim, da, koliko je to moguće, praktičar poštuje želje klijenta, a ne člana porodice ili druge osobe koja pomaže klijentu.

Advokat koji uviđa rizik od značajne fizičke, finansijske ili druge štete za klijenta i koji ne može na odgovarajući način da zaštiti interese klijenta može da preduzima razumne korake da zaštiti klijenta (bez obzira na obavezu čuvanja poverljivosti ako su rizici ozbiljni),

uključujući tu konsultacije sa drugima koji mogu da zaštite klijenta i, ako je potrebno, traže imenovanje staratelja *ad litem*, konzervatora ili staratelja.

e. Standardi tehničke prakse u građanskim slučajevima (opšte)

Standard 6: Praktičar pravne pomoći treba da se trudi da postigne ciljeve korisnika i pozitivne, vidljive rezultate, kao i da postigne trajne rezultate koji odgovaraju na najubedljivije pravne potrebe i potrebe za pristup pravdi u zajednici klijenta.

Cilj svake strategije koja je izabrana da pomogne klijentima pravne pomoći, bilo da nudi puno zastupanje, zastupanje ograničenog obima ili pravne informacije, treba da bude da pomogne pojedincima kojima se pruža usluga da reše svoje pravne probleme povoljno i sa pozitivnim, vidljivim rezultatima. Iako su brojevi važni (tj. otprilike 7.000 klijenata kojima je ABPP pružila usluge pravne pomoći 2020.), pozitivni rezultati u pojedinačnim slučajevima mogu biti još važniji, posebno kada se primenjuju pristupi usmereni na klijenta. Materijali u Odeljku 3 u nastavku su uključeni u Priručnik kako bi pomogli praktičarima pravne pomoći da na najbolji način postignu ciljeve klijenta i postignu najbolje moguće rezultate u odabranom broju građanskih, porodičnih i imovinskih slučajeva. Praktičari pravne pomoći treba da imaju instrumente kako bi mogli efikasno da registruju (tako da, na primer, ABPP može da prikuplja i prati informacije) pozitivne rezultate u slučajevima. To može uključivati, na primer, iznose dosuđene na ime naknade štete u slučajevima naknade štete, iznose dosuđene (tj. godišnje) za alimentaciju i izdržavanje dece, smanjenje računa i dugova u administrativnim predmetima, odobrene razvode ili iznose dosuđene u ostavinskim postupcima.

Ovaj standard takođe priznaje da često postoje široka pitanja koja utiču na veliki broj članova zajednice klijenata koja se najefikasnije mogu rešiti kroz sistemski pravnički rad koji nastoji da stvori trajne rezultate za zajednicu klijenata u celini. S obzirom na ovo, Priručnik, u Odeljku 4 u nastavku, daje kratak opis sporova od strateškog ili javnog interesa i kako bi to moglo da se radi na Kosovu.

Nešto od pomoći koju nudi praktičar pravne pomoći trebalo bi da uključuje i uključivaće pomoć bez zastupanja, kao što je pravno obrazovanje zajednice i širenje pravnih informacija kako bi se pomoglo ljudima da izbegnu pravne probleme i da sami preduzimaju korake kako bi rešili svoju situaciju. U svim slučajevima, ovaj standard traži da praktičari pravne pomoći ili organizacije treba da preduzmu aktivnost sa posvećenošću visokom kvalitetu. Takođe se sugeriše da strategije treba ciljano birati i periodično procenjivati kako bi se utvrdilo da li su uspešne u postizanju ciljanog rezultata.

Standard 7: Praktičar pravne pomoći treba strateški da rasporedi svoje pravne resurse kako bi pružio efikasne i delotvorne pravne usluge pojedincima i zajednicama, uključujući i ruralne i marginalizovane zajednice, i da stvori pozitivne promene u sistemima koji utiču na te zajednice.

Efikasno pružanje usluga: S obzirom na ograničeno finansiranje sa kojim se suočavaju praktičari pravne pomoći i civilne i državne organizacije pravne pomoći, centralno razmatranje delotvornog pružanja usluga je efikasnost – postizanje najvećeg uticaja iz raspoloživih resursa. Strateške odluke o efikasnosti mogu imati različite oblike. Raspoređivanje velike količine radnog vremena osoblja na pojedinačne slučajeve znači da manje ljudi može biti usluženo kao klijenti, ali ti resursi mogu biti potrebni za postizanje rezultata koji utiču na širok sektor ciljne zajednice. Pružanje saveta ograničenog obima i upućivanje putem telefona za pomoć može poslužiti mnogim ljudima, ali takođe može, na duži rok, dovesti do manje

efikasnih rezultata. Efikasno pružanje usluga ne znači jednostavno razgovarati sa više ljudi ili uzimati više slučajeva. Umesto toga, strateška efikasnost znači korišćenje niza ciljanih strategija za stvaranje najvećeg pozitivnog uticaja na zajednice u okviru sredstava organizacije.

Praktičar pravne pomoći ili organizacija moraju da obezbede da postoje sistemi za promovisanje efikasnog pružanja usluga. Za individualno zastupanje, sistemi moraju da obezbede blagovremenu i pravičnu proveru i prijem novih klijenata, dodeljivanje advokatima i iniciranje pravne pomoći, posebno za vremensko osetljiva pravna pitanja. Praktičari pravne pomoći i organizacije moraju da koriste tehnologije za promovisanje lakog i efikasnog upravljanja predmetima i nadzora. Sistemi moraju biti uspostavljeni za efikasnu komunikaciju kako unutar agencije tako i sa klijentima i partnerima u zajednici. Tehnologija je takođe centralni metod efikasne isporuke i dopiranja do konstitutivnih zajednica, putem Internet stranica i društvenih mreža. Praktičari pravne pomoći i organizacije moraju da budu u toku sa razvojem novih tehnologija kako bi podržali svoj rad i osigurali efikasno korišćenje resursa. Iako tehnologija može da bude skupa za nabavku i održavanje, zastareli i neefikasni sistemi na kraju koštaju više praktičare ili organizacije kroz izgubljeno vreme i izgubljeni trud.

Delotvorno pružanje usluga: Bez obzira na obim usluge koja se nudi, praktičar pravne pomoći ili organizacija moraju da se fokusiraju na pružanje efikasne pravne usluge. Efikasna pravna

Pružanje pravne pomoći u ruralnom okruženju

Praktičari pravne pomoći bi trebalo da razmotre različite načine pružanja efikasnih usluga u ruralnim oblastima i trebalo bi da istraže nove mogućnosti za korišćenje tehnologije, što može da olakša pristup ruralnim klijentima. Dostupne su brojne tehnike koje su navedene u nastavku, a verovatno će se još više razvijati sa napretkom informacionih tehnologija:

- Centralizovani prijem i pružanje pravnih saveta i ograničena intervencija na daljinu mogu da povećaju kapacitet organizacije da dođe do inače izolovanih klijenata. Napredak u tehnologiji može da pomogne da se prevaziđu neka od ograničenja za pružanje usluga klijentima na daljinu putem telefona i Interneta, posebno u vezi sa kreiranjem, pregledom i deljenjem dokumenata važnih za slučaj i mogućnosti da se na sudu pojave na daljinu putem telefona ili videa.
- Privatni advokati u lokalnim zajednicama koji su voljni da zastupaju klijente bez naknade ili za ograničenu naknadu mogu značajno da poboljšaju kapacitet organizacije da usluge učini dostupnim tu gde klijenti žive. Organizacija treba da se bavi načinom na koji će se stvari rešavati kada postoje sukobi interesa ili suštinska pitanja sa kojima lokalni advokati nisu upoznati.
- Korišćenje kombija i mobilnih kombija može da obezbedi periodično, privremeno prisustvo u lokalnim zajednicama. Odgovarajuća upotreba tehnologije može da ublaži potencijalni gubitak efikasnosti koji je rezultat vremena putovanja praktičara i njihovog nedostatka lakog pristupa predmetima kao što su dosijei klijenata i materijali za pravna istraživanja. Pripremljenost za rad na daljinu takođe može da ublaži ova opterećenja.
- Organizacije bi mogle da razmotre partnerstvo sa drugima koji su angažovani u sličnim naporima, posebno sa sudovima i drugim neprofitnim organizacijama - ako nema sukoba u misiji ili smanjenja uloge zastupanja organizacije ili potencijalnih problema sa etičkim obavezama (privatnošću) ili drugim ograničenjima oko finansiranja.
- Lokalni pomoćni pravnici i advokati laici koji rade u satelitskim kancelarijama mogu da obezbede prijem i upućuju slučajeve u kancelariju sa punim osobljem radi zastupanja, kada je to potrebno. Oni takođe mogu da daju savete, pod nadzorom advokata na daljinu, i da direktno zastupaju klijente u okolnostima kada je ne-advokatska pomoć klijentima dozvoljena zakonom.
- Pravno obrazovanje u zajednici koje se nudi putem Internet stranica, aplikacija i drugih sredstava koja su dizajnirana da budu pre svega mobilna, može da se koristi za savetovanje klijenata o njihovim pravima i obavezama i pružanje pravnih informacija, kao i alatke za pripremu pravnih formulara za samopomoć, da izbegnu probleme ili da odgovore bez direktnog zastupanja.

Neki izolovani ruralni klijenti mogu da se opslužuju preko platformi za daljinske usluge koje uključuju bezbedne video konferencije, deljenje dokumenata, zakazivanje i komunikaciju putem Interneta. Ukoliko nisu direktno dostupni klijentu, računari i druga neophodna oprema mogu se nalaziti u lokalnim ustanovama, kao što su službe socijalne zaštite, crkve i biblioteke. Sudovi takođe mogu voditi ročišta na Internetu i pružati samopomoć na mreži. Kako se tehnologija i ruralni pristup Internetu poboljšavaju, takvi pristupi će verovatno biti efikasniji. Praktičar pravne pomoći ili organizacija treba da budu svesni digitalne pravičnosti u svojoj oblasti usluga i da se postaraju da sudovi i druge agencije ne ostavljaju zajednicu klijenata iza sebe, obezbeđujući da klijentima koji ne mogu da se pojave na daljinu i dalje bude data prilika da to učine lično.

pomoć može značiti mnogo stvari: klijent je „dobio" slučaj; izbegnut je negativan ishod; klijent dobija informacije za poboljšanje sposobnosti samozastupanja; agencija je pružila pomoć istorijski nedovoljno opserviranim grupama; usvojen je zakon koji pomaže ili je uklonjena štetna politika; ili su resursi zajednice poboljšani i njeni članovi osnaženi da poboljšaju svoje živote. Da bi se do maksimuma dovela efikasnost resursa, praktičar pravne pomoći ili organizacija mora da identifikuje ona pravna pitanja za koja će ponuditi puno zastupanje i koja se mogu obezbediti drugim metodama, uključujući i ograničeno zastupanje, informisanje i upućivanje, dopiranje do zajednice i obrazovanje, kao i zastupanje u raznim arenama. Praktičar pravne pomoći ili organizacija moraju da identifikuju pojedince i zajednice klijenata za koje ograničeno zastupanje ne bi bilo prikladno zbog prepreka u vezi sa jezikom, kulturom, sposobnostima, nedostatkom pristupa tehnologiji ili prevozu, porodičnim i poslovnim preprekama ili sličnim faktorima. Praktičari pravne pomoći ili organizacije na sličan način moraju da identifikuju pravna pitanja u kojima individualno zastupanje može imati manji uticaj od različitih vrsta kratkoročnih usluga ili sistemskog zastupanja.

Praktičari pravne pomoći treba da koriste sva raspoloživa tehnološka sredstva kako bi osigurali jednak pristup efikasnim pravnim uslugama. Pogledajte okvir za tekst gore. Na

primer, ruralna područja ne bi trebalo da budu ograničena na telefonsko zastupanje ili ograničeno predstavljanje zbog troškova ili vremena povezanih sa putovanjem. Mogućnost da se sastanci i saslušanja vode na daljinu treba da podstiču praktičari kako bi mogli efikasnije i delotvornije da pruže pun obim usluga klijentima. Pogledajte okvir za tekst.

Standard 8. Pružalac pravne pomoći treba da temeljno savetuje korisnika i da ga osnaži da donosi sve važne strateške odluke u slučaju.

Zagovaranje usmereno na klijenta je slično Etičkom standardu 2.8 i standardu klijenta 3.3.. Ovaj standard, međutim, zahteva da praktičar pravne pomoći primeni koncept kao tehničko pitanje tokom celog zastupanja korisnika i da zapravo ovlasti korisnika da donosi ključne odluke u parnici. U određenoj meri, praktičar pravne pomoći treba da igra edukativnu ulogu sa korisnikom kako slučaj napreduje.

MOGUĆA METRIKA: Bodovi iz pitanja br 3 iz PICSI.

Standard 9: Praktičar pravne pomoći, počevši od početnog razgovora sa korisnikom, treba da sprovede temeljnu nezavisnu istragu o činjenicama u vezi sa zahtevom korisnika (ili tužbom tužioca ako praktičar zastupa tuženog), pomažući u pribavljanju potrebnih dokaza neophodnih za podnošenje detaljne tužbe u skladu sa članom 253. ZPP ili odbranu.

Tehnički i strateški, ovo je jedan od najvažnijih standarda i verovatno je najmanje poštovan na Kosovu u vreme pisanja Priručnika. Bez vršenja nezavisne istrage o činjenicama u vezi sa porodičnim, građanskim i imovinskim zahtevima, praktičar pravne pomoći se ili oslanja na treća lica, kao što su policija, sudije, spoljni stručnjaci, ili čak samo na samog korisnika (što je često pristrasno u vezi sa nekim činjenicama, posebno onim koje su u suprotnosti sa njegovim interesima, ali koje su kritično važne da praktičar zna da bi mogao da se time pozabavi). Jednostavno nije preporučljivo iznositi goli član 253. i očekivati da će ga sud istražiti i „staviti meso“ na njega tokom suđenja. Iako nekoliko mišljenja apelacionih sudova sugerišu da sudije imaju određenu odgovornost da istraže (naređuju dolazak svedoka, itd.), ZPP ne postavlja nikakvu odgovornost na sudove da istražuju tužbe i nije dobra praksa da se oslanja na sudiju da obavi posao za korisnika i praktičara. Dalje, podnošenje tužbe će verovatno još više odložiti proces i svako moguće poravnanje, gde nijedno od ta dva ne ide u najboljem interesu korisnika tužioca.

Iskustvo pružalaca pravne pomoći i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju koje su prihvatile nezavisne istrage činjenica, kao i nalazi istražitelja koji ispituju uticaj istrage, pokazuju da istraga može da značajno promeni ishod slučaja. Konsenzus postojećih standarda pružanja pravne pomoći nalaže nezavisnu istragu odbrane u krivičnim predmetima ili oko činjenica u vezi sa tužbom u građanskim, porodičnim i imovinskim predmetima, bez obzira da li praktičar zastupa tužioca ili tuženog.

MOGUĆA METRIKA: Postojanje u istoriji slučaja/završnom izveštaju o dokumentovanim radnjama nezavisne istrage zahteva u ime klijenta.

Standard 10: Pružalac pravne pomoći treba da razvije koherentne, kreativne i sveobuhvatne planove i strategije za slučajeve i da se pažljivo i temeljno pripremi za svaku sudsku raspravu.

Praktičari koji razvijaju sveobuhvatne strategije i koji taktički koriste sudske rasprave i podneske kako bi unapredili te strategije, optimalno se pozicioniraju kako bi se zalagali za

pravičnost i postigli dobre rezultate za svoje klijente. Ovaj predlog je takođe široko prihvaćen u međunarodnim standardima pravne pomoći. Posebno korisna dobra međunarodna praksa i metodologija se zove metodologija Teorije slučaja.

Definicija i upotreba metodologije teorije slučaja: Razvijanje teorije slučaja može biti najvažnija stvar koju praktičar pravne pomoći može učiniti da ostvari bolji ishod u određenom slučaju. Ova teorija slučaja mora da bude razvijena u ranoj fazi procesa (i može se modifikovati tokom čitavog slučaja ako nove informacije postanu dostupne) i služiće kao nacrt na osnovu kojeg će se slučaj konstruisati. Dok se praktičar pravne pomoći priprema za suđenje, suočiće se sa brojnim odlukama, od toga koje svedoke da pozove do toga kako da iznese najubedljivije argumente pred sudijom. Nijedna od ovih odluka se ne može doneti inteligentno ako praktičar pravne pomoći nema jasnu sliku o prednostima i slabostima slučaja i o tome kako se sve to može dokazati. Dakle, razvoj održive teorije je prvi red posla.

Suđenje nije iznošenje svake činjenice i svakog iole mogućeg pravnog argumenta. Bacanje svih činjenica i zakona u krilo sudije jednostavno će ga preplaviti i zamagliće važne stvari. Vaš posao je da sortirate informacije pre suđenja, organizujete ih, pojednostavite i prezentujete sudiji na jednostavan, direktan način koji objašnjava šta se dogodilo i zašto korisnik ima pravo na povoljan ishod. To je cilj vaše teorije slučaja. Morate da odlučite koje dokaze i argumente ćete zanemariti, kao i koje ćete naglasiti. Konačni proizvod treba da bude kohezivan, logičan pogled na suštinu slučaja, koji je u skladu sa uobičajenim svakodnevnim iskustvom, koji se zasniva na prednostima slučaja i koji pronalazi načine da kompenzuje slabosti.

Dobra praksa je mapiranje ili „crtanje" teorije slučaja, navodeći sve pravne elemente tužbe (tj. nemar, kršenje ugovora, razvod, pravo na imovinu, pravo na izdržavanje deteta, itd.) koje treba dokazati na suđenju i tačno koji će se dokazi koristiti za dokazivanje ovih elemenata. Nije neuobičajeno da na početku istrage postoje praznine u mapiranju u vezi sa dokaznim stvarima, jer se one mogu popuniti informacijama prikupljenim tokom istražnog procesa. Preporučljivo je izvršiti ovo mapiranje u vreme podnošenja zahteva, tako da se ključni dokazi za koje se očekuje da će biti prikupljeni mogu pomenuti (ili čak priloženi u slučaju ključnih dokumenata, itd.) uz sam zahtev, uvek imajući u vidu da sudija može doneti skraćenu presudu prema članu ZPP na osnovu tužbe i odgovora, bez održavanja potpunog pretresa.

Dobra teorija slučaja sadrži sledeće elemente:

- **Činjenični narativ**. Prvo i najvažnije, teorija slučaja se odnosi na činjenice jer su one to što bi sudiji trebalo da bude najvažnije. Sudije odlučuju u predmetima na osnovu činjenica i zakona koji se primenjuje na te činjenice, ali generalno gledano, činjenice su obično važnije za obezbeđivanje pozitivnog ishoda. Pošto je dobra teorija pripremljena sa tačke gledišta razumne osobe, njena srž će biti narativ o tome šta se dogodilo pre, za vreme i posle događaja. Centralna priča koja se ispriča treba da bude bogata i detaljna, a ne samo goli obris. Ko je šta kome uradio, zašto su to uradili, šta je dovelo do toga, kakve su bile posledice, ko je pomogao, a ko ometao istragu, kako znamo da su ključni svedoci istiniti, šta druge svedoke čini da su u krivu i kakav karakter, snage i mane su odigrali ulogu? Činjenički deo teorije slučaja mora biti u potpunosti u skladu sa verzijom korisnika, onoga što se dogodilo i težinom drugih relevantnih, prihvatljivih i verodostojnih dokaza. Dobra činjenična teorija izbegava dokaze za koje bi se moglo zaključiti da su neprihvatljivi, za koje izgleda da nisu u skladu sa težinom drugih dokaza ili mogu biti zbunjujuće za sudiju ili su pak jednostavno nevažne i rizikuju da unesu zabunu oko ključnih pitanja.

- **Identifikovanje ključnih činjenica**. Ako praktičar pravne pomoći uradi dobar posao u razvijanju činjeničnog narativa, on bi mogao da bude dugačak nekoliko stranica. Neće sve činjenice biti jednako važne. Kada, poput izmišljenog detektiva, praktičar na kraju suđenja iznosi svoje argumente pred sudom kako bi „otkrio pravog krivca", on će ukazati na ključne činjenice koje vode do željenog zaključka. Teorija treba da identifikuje ove ključne činjenice tako da ih praktičar može naglasiti od početka i tokom celog ispitivanja. Ključni savet je da se ne zadržavate na činjenicama koje nisu relevantne za teoriju slučaja. One samo zbunjuju onoga ko donosi odluku o činjenicama i oslabljuju izlaganje predmeta.

- **Motivi**. Ljudi rade stvari iz raznih razloga i deluju na načine koji su u skladu sa njihovim motivima. Zašto je optuženi napao žrtvu - da li je to bilo iz besa, straha, ludila, ljubomore ili očajničke potrebe za novcem? Zašto neki svedoci daju iskaz koji inkriminiše vašeg korisnika - da li greše jer nisu obraćali pažnju ili slabo vide, ili lažu da bi zaštitili nekog drugog ili da bi se osvetili za nešto iz prošlosti? Deo teorije slučaja mora da pripiše verodostojne motive važnim akterima i svedocima. Ovaj korak takođe mora da se zasniva na dokazima – pre nego što se neko ponašanje pripiše ljubomori ili ljutnji, važno je imati neke dokaze da je osoba imala razloga da bude ljubomorna ili ljuta, na primer.

- **Pravne osnove**. Teorija slučaja takođe mora da sadrži jasnu izjavu o tome šta bi trebalo da bude pravi pravni ishod slučaja. Kakvu presudu sudija treba da donese i zašto? I na osnovu kojih pravnih osnova? Čovek ne može sebi da priušti da se tumara – ne može se, na primer, reći sudiji da korisnik nije pucao u žrtvu, ali ako jeste, onda je to učinjeno u samoodbrani. Skoro uvek postoji više pravnih argumenata koje treba izneti, a praktičar mora da odluči koji je najjači i koji će najverovatnije biti uspešan. Ovo je izuzetno pragmatično ispitivanje u kojem praktičar pita koji je ishod potkrepljen dokazima i u skladu sa zdravim razumom. Trebalo bi da izbegavate zamku „željnog razmišljanja" da će vam sudija možda doneti još bolji ishod ako odluči u vašu korist po slabom pitanju. Na primer, tuženi u predmetu naknade štete mogao bi da tvrdi da nije bilo nemara, da nije bilo neposrednog uzroka, da je tužilac pretrpeo samo minimalnu štetu, da je nesreća bila neizbežna ili da je 50% krivice na tužiocu, ali bi mogao i da argumentuje sve ove teorije odjednom. Ako praktičar pravne pomoći zastupa optuženog koji je u trenutku nesreće bio pijan, jurio je prebrzo, vozio pogrešnom trakom i nije imao dozvolu, on bi morali da bude u teškoj zabludi da čak i razmotri teoriju da korisnik nije bio nemaran, da njegovo ponašanje nije bilo neposredan uzrok nesreće koja je usledila, ili da je nesreća bila neizbežna. Ako je tužilja zadobila samo povrede vratne kosti koje se ne mogu medicinski potvrditi, a nije bila vezana pojasom, teorija slučaja se može osloniti na argument da je dokaziva šteta mala i da je tužilja bila takođe nesavesna. Možda će morati da prizna da će korisnik morati da plati neku odštetu, ali ovo je mnogo bolje od iznošenja nerazumnog argumenta da bi trebalo da se oslobodi svake odgovornosti bez problema.

- **Emocije.** Dobra teorija slučaja takođe razmatra emocionalni sadržaj slučaja. Ako je sudija emotivno na vašoj strani i želi da presudi u korist vašeg korisnika, on će obično pronaći način da to učini. Da li je učinjena nepravda? Da li vaš korisnik ima pravo na saosećanje? Da li će vaš slučaj izazvati nostalgiju, sentimentalnost, osećaj zajedništva, patriotizam ili pravedno ogorčenje? Da li su deca i kućni ljubimci uključeni? Obično će postojati barem neki aspekti vašeg slučaja koji će izazvati pozitivne emocionalne reakcije. Čak i ako predstavljate gnusnog kriminalca, možda ćete moći da izazovete

simpatije ako je imao teško detinjstvo ili je bio zlostavljan. Druga strana ovog ispitivanja emocionalnog sadržaja jeste da morate da predvidite i da budete spremni da se nosite i sa onim emocijama koje će biti izazvane protiv vas. Da li se sudiji možda ne dopada vaš korisnik ili vaš slučaj? Da li će činjenice slučaja izazvati rasističke ili seksističke stavove? Da li ćete morati da se nosite sa negativnim stereotipima jer je vaš korisnik mlad, star, tetoviran, gojazan, nezaposlen ili bivši zločinac? Dobra teorija slučaja uzima u obzir sve ove emocionalne pristupe i razvija strategiju za isticanje pozitivnih i svođenje na minimum onih negativnih.

- **Slabosti**. Pravnik mora da prepozna, prizna i da ima razumno, koherentno objašnjenje za slabosti u korisnikovom slučaju. Pod slabostima podrazumevamo inherentne probleme u predmetu koji nastaju bez obzira na to šta suprotna strana uradi ili kaže, a ne sporove koji proizilaze iz sukoba u dokazima. Slabost je jaz, nedoslednost, neverovatnost ili nedostatak u teoriji slučaja. Oni nastaju kada se ključne činjenice ne mogu dokazati, nisu potkrepljene, potiču od svedoka sa problematičnim kredibilitetom ili, na primer, dva svedoka korisnika pamte drugačije. Druge vrste slabosti obuhvataju karakterne mane kod važnih svedoka, potrebu da se oslanjamo na pravne tehničke detalje, nepovoljna povezivanja i mesta gde se slučaj ne uklapa u zdrav razum. Deo procesa planiranja je odlučivanje da li je slabost dovoljno važna da se prizna u slučaju, i ako jeste, kako da se smanji njen negativan efekat.

- **Predviđanje nastupa oponenta**. Zapamtite da je na drugoj strani advokat koji će pokušati da ubedi sudiju u priču koja je u suprotnosti sa klijentovom. U suđenju će praktičar pravne pomoći morati da igra i odbranu i napad. Ako obe strane rade kompetentno, sudija će morati da bira između dve suprotstavljene verzije događaja, a što više praktičar pravne pomoći može da dokaže neuverljivost slučaja protivnika, veća je verovatnoća da će sudija prihvatiti verziju klijenta. Treba analizirati slučaj protivnika da bi se utvrdilo gde će nastati sporovi i gde je protivnik jak, a gde slab. Treba iskoristiti ovu informaciju da bi se odlučilo gde da se napadne druga strana. Dobar strateg ističe svoje snage i napada slabosti druge strane. Ovaj deo teorije slučaja je kritično važan, jer je kontraproduktivno pokušavati da se napadnu jaki elementi druge strane. Takvi napadi obično ne uspevaju, a ako ne uspete dovoljno često, to čini da protivnikov slučaj izgleda nepobedivo.

- **Kratki rezime**. Na kraju, teoriji slučaja praktičara pravne pomoći potreban je dobar sažetak od tri ili četiri rečenice koji zaokružuje slučaj i pokušava da u nekoliko reči obuhvati sve ključne elemente teorije slučaja: ko je šta kome uradio i zašto su to uradili? Šta je bio rezultat? Koji su pravni i moralni razlozi zbog kojih ovo zahteva presudu u vašu korist? Koji je vaš najvažniji dokaz i vaš najbolji odgovor na argumente druge strane? Dobra je praksa da se rezime teorije predmeta napiše na spoljašnjem delu dosijea predmeta i/ili u bilo kom automatizovanom sistemu za upravljanje predmetima kako bi on stalno bio prisutan.

MOGUĆA METRIKA: Teorija slučaja, sa svojim činjeničnim, pravnim i dokaznim elementima, izložena i ukratko dokumentovana u spisu predmeta/završnom izveštaju.

Standard 11. Praktičar pravne pomoći treba da razmotri angažovanje stručnih konsultanata i svedoka gde god je to prikladno i moguće, bez obzira da li je slučaj korisnika na sudu ili ne.

Izrada visokokvalitetnih dokaza u korist nečijeg korisnika ključna je za uspeh, bilo u dobijanju povoljnog poravnanja ili na suđenju. Kao takav, praktičar, posebno u složenim slučajevima koji uključuju, na primer, psihološka pitanja (starateljstvo nad decom, posete i praktično svaki slučaj koji uključuje utvrđivanje „najboljeg interesa" deteta ili dece), naučne (odgovornost za proizvod ili kompenzacija za štetu).) ili arhaičnim katastarskim ili imovinskim pitanjima, trebalo bi da učini sve što je moguće da se konsultuje sa nezavisnim stručnjacima kako bi pomogli u napredovanju u ovim slučajevima i kako bi pomogli da se obezbede pozitivni dokazi.

Kao i u većini ostatka sveta, većina praktičara pravne pomoći ili organizacija na Kosovu nema dovoljno sredstava da plati savete stručnjaka u njihovim slučajevima. Stoga, praktičar treba da bude kreativan u obezbeđivanju ove važne multidisciplinarne i stručne podrške. Dobra međunarodna praksa je potpisivanje memoranduma o razumevanju (MOR) sa lokalnim univerzitetima preko njihovih fakulteta za psihologiju, biologiju, hemiju ili medicinskog fakulteta u cilju pružanja stručne pratnje i savetovanja studenata na poslednjim godinama studija ili kao deo procesa stažiranja. Iako ove osobe mogu biti manje sposobne da zaista svedoče na suđenju od sertifikovanih profesionalaca s obzirom na njihov relativni nedostatak iskustva, one ipak mogu da pruže neprocenjiv uvid, pomoć i pratnju u razumevanju pitanja koja su često izvan baze znanja praktičara pravne pomoći. Dobra međunarodna praksa za kancelarije pravne pomoći/javnih branilaca je da imaju najmanje jednog psihologa ili socijalnog radnika sa punim radnim vremenom koji će pomagati u porodičnom pravu i drugim slučajevima.

MOGUĆA METRIKA: Broj nezavisnih eksperata sa kojima je bilo formalnih ili neformalnih konsultacija tokom slučaja.

Standard 12: Praktičar pravne pomoći u predmetima sudskog zastupanja treba da blagovremeno podnese i argumentuje sve zahteve ili podneske koji mogu da budu korisni za korisnika prema ZPP, primenjujući materijalno i procesno pravo sa veštinom i stručnošću. Ovo uključuje i pažljivo praćenje proceduralnih rokova.

ZPP predviđa veliki broj pretpretresnih „zahteva" koje stranke mogu da podnesu pred sudom. Mnogi od njih mogu da imaju pozitivne efekte i koristi za klijente (i tužioce i tužene). Ovo obuhvata predloge ili „peticije" za sledeće:

- Zahtev za oslobađanje od plaćanja sudskih troškova (čl. 468 ZPP);
- Izuzeće sudije (ZPP, član 68) zbog pristrasnosti, sukoba interesa ili drugog razloga;
- Odbacivanje predmeta zbog nepostojanja stvarne, mesne ili lične nadležnosti suda (ZPP, čl. 391);
- Odbacivanje predmeta zbog prethodnog poravnanja (ZPP, čl. 391);
- Zahtev za izjavu jedne od strana na suđenju (čl. 373 ZPP);
- Zahtev za izvođenje („obezbeđivanje") dokaza pre suđenja ako postoji verovatnoća da će nestati ili će biti teško pribaviti na suđenju (ako su „veoma relevantni" za predmet) (ZPP, član 379.1);
- Zahtev da sud odredi „veštačenje" (ZPP čl. 356-358, 407);
- Diskvalifikacija ili „isključivanje" veštaka po prijemu izveštaja sa mišljenjem (ZPP, čl. 360);
- Zahtev za konferenciju o poravnanju (ZPP, član 411);
- Zahtev za medijaciju; ili

- Zahtev za naknadu štete prouzrokovane nepoštovanjem sudije u postupku (ZPP, član 288.2).

Iako to nije posebno u ZPP (i u nekim materijalnim zakonima ili propisima donetim u skladu sa Zakonom o sudovima iz 2018.), sudije su obavezne da određene slučajeve, kao što su oni koji predstavljaju opasnost po decu ili druge, stave na ubrzanoj osnovi. Kao takvo, važno je da praktičar pravne pomoći ispita sve činjenice koje se odnose na bilo kakvu potrebu za hitnom i/ili privremenom pomoći i sve posledice koje mogu nastati ako takva pomoć ne bude pružena, i da takve informacije stavi u tužbu ili odgovor u građanskom, porodičnom ili imovinskom predmetu, sa ciljem da se sud ubedi da predmet preuzme po ubrzanom postupku. Ovi predlozi za hitnu ili privremenu meru dostavljaju se dopisom predsedniku Osnovnog suda, ali kopiju (sa rednim brojem) treba dostaviti i sudiji raspoređenom na radu u predmetu.

Kontrola proceduralnih vremenskih okvira utvrđenih u ZPP: ZPP jasno utvrđuje vremenske standarde za svaki proceduralni korak u smeru razrešenja građanskih zahteva. Ovde spada sledeće:

- Sudija je dužan da tužiočevu tužbu i pripadajuću dokumentaciju pošalje tuženom u roku od 15 dana od prijema u sudu (čl. 394 ZPP);
- Tuženi mora dati odgovor na tužbu u roku od 15 dana od prijema obaveštenja suda (ZPP, čl. 395.1);
- Po pravilu, sudija mora da održi pripremno ročište u roku od 30 dana od prijema odgovora tuženog na tužbu (ZPP, član 400.4);
- Po pravilu, sudija mora da održi glavni pretres u roku od 30 dana od pripremnog ročišta (čl. 420.2 ZPP); i
- Sudija mora da donese presudu u predmetu u roku od 15 dana od završetka glavnog pretresa; svako kašnjenje u donošenju presude mora da se prijavi predsedavajućem sudiji (ZPP, član 153).

ZPP implicitno dozvoljava razumno prilagođavanje nekih rokova i vremenskih okvira, ali generalno predviđa aktivno učešće sudija kako bi se proces odlučivanja održao u okviru određenih vremenskih standarda. Na primer, ZPP predviđa da se „po pravilu" pripremna sednica i glavni pretres moraju održati u roku od 30 dana od prethodnog događaja – što sugeriše da sudije imaju izvesnu fleksibilnost kada je to potrebno. Međutim, jasno tumačenje zakonskog jezika ne dozvoljava neograničeno ili neopravdano odlaganje (videti, na primer, čl. 441.1 i 441.2 ZPP) i predsednik suda mora da nadgleda sva odlaganja glavnih pretresa (videti član 441.3 ZPP).

Dok je u praksi opšte poznato da mnoge sudije u predmetima u sudovima na Kosovu, posebno u većim gradovima, ne ispunjavaju sva proceduralna vremenska ograničenja u svakom predmetu, delom zbog velikog broja nerešenih predmeta, ipak je ključno da advokat pravne pomoći bude u potpunosti svestan ovih rokova i da ih prati u svakom slučaju, preduzimajući odgovarajuće radnje (kao što je podnošenje zahteva ili pisanje pisama) sudu u slučaju nepoštovanja.

MOGUĆA METRIKA: Broj pretpretresnih zahteva, predstavki i obaveštenja podnetih sudu ili pripremljenih i datih klijentu u slučajevima delimičnog zastupanja. Bodovi za procenu spisa predmeta, što bi supervizori mogli da urade na zatvaranju predmeta.

Standard 13: Praktičar pravne pomoći treba pažljivo da istraži opcije za rešavanje ili medijaciju u bilo kom sporu kako bi utvrdio da li bi to bilo u najboljem interesu korisnika.

Potpuno vođenje građanskih, porodičnih i imovinskih predmeta može biti dugotrajno, skupo (i u pogledu vremena i resursa), komplikovano i veoma frustrirajuće za klijente. Uzimajući u obzir žalbe i moguće taktike odlaganja druge strane, slučajevi često mogu potrajati nekoliko godina dok se završe. Kao takvo, rešavanje odgovarajućih predmeta pre potpunog suđenja, u zavisnosti od uslova poravnanja, često može biti u najboljem interesu klijenta. Praktičari pravne pomoći bi stoga trebalo da istraže opcije za rešavanje tužbe sa protivnom stranom (bilo direktno sa protivnom stranom, ili sa advokatom protivne strane da li je poznato da njega ili nju zastupa advokat).

Relativno mali broj tužbi bi trebalo da prođe kroz čitav niz postupaka pa sve do glavne rasprave. U idealnom svetu, samo najkontroverzniji predmeti bi zapravo trebalo da idu na potpuno suđenje, što je često dugotrajan, skup i frustrirajući proces za stranke. U mnogim zemljama širom sveta, ogromna većina građanskih predmeta rešava se dogovorom između stranaka. Spor na Kosovu i drugde može se rešiti i pre podnošenja tužbe. Kada je tužba podneta, ona se može rešiti pre početka glavnog pretresa pa sve do kraja glavnog pretresa, ili po žalbi (ZPP, čl. 411.2). Sudije mogu pomoći strankama da postignu nagodbu (ali često nemaju vremena za to). Na Kosovu, ZPP (član 41) dozvoljava sudiji (ako se to smatra „neophodnim“) ili strankama da upućuju predmet na medijaciju (posredovanje) ili na proces poravnanja, iako je, nažalost, u praksi stopa rešavanja građanskih predmeta u relativno niska.

U poravnanju se obično ne navodi da je bilo koja strana bila u pravu ili ne u predmetu, niti mora nužno da reši ceo slučaj (ZPP, čl. 414). Deo spora se može rešiti, a preostala pitanja ostaju da ih reši sudija. Ugovori o poravnanju treba da sadrže objašnjenje u vezi sa izvršenjem sporazuma i šta se dešava u slučaju nepoštovanja. Advokatske i sudske takse takođe mogu biti deo sporazuma o poravnanju (ZPP, čl. 416).

Saveti o tome kako se pripremiti za uspešno pregovaranje o nagodbi:

- **Sprovedite detaljnu istragu.** Praktičar pravne pomoći bi i dalje trebalo da sprovede potpunu istragu (poznato i kao „otkrivanje“ u nekim jurisdikcijama) kao da planira i sprema se da nastavi sa suđenjem. Ovo će obezbediti značajnu municiju u pregovorima o nagodbi. On treba da traži svedoke, da ih odbaci ili da im da nacrt izjave pod zakletvom, da pregleda dokumente kako bi se pronašli dobri dokazi i da se konsultuje sa veštacima o njihovom mišljenju o dokazima.
- **Treba poznavati slučaj.** Praktičar pravne pomoći treba da zna sve o sudskoj praksi, zakonu, činjenicama slučaja, dokazima i svedočenju svedoka. Ovo će učiniti da se praktičar pravne pomoći čini izuzetno pripremljenim i može i da zastraši drugu stranu.
- **Napravite snažnu priču.** Na svakom suđenju, advokati pokušavaju da ispletu moćne i ubedljive priče tokom uvodnih izjava kako bi oblikovali um porote o tome šta se dogodilo pre nego što čuju bilo kakav dokaz. Praktičar pravne pomoći će želeti da uradi isto na pregovorima kako bi pokušao da ubedi suprotnu stranu da je priča njegovog klijenta prava verzija onoga što se dogodilo.
- **Potrebno je znati ciljeve pregovaranja i donje granice klijenta.** Da bi pregovarao o brojkama namirenja, praktičar pravne pomoći, u konsultaciji sa klijentom, mora da zna najniži iznos koji je klijent spreman da prihvati, kao i koliki je ciljni iznos. U slučaju naknade štete, minimum je obično jednak troškovima iz džepa, kao što su advokatski i medicinski troškovi. Ciljni iznos uključuje gubitak kvaliteta života, emocionalni stres, izgubljene plate i još mnogo toga.
- **Predvidite argumente druge strane i pripremite protivargumente.** Nikad se ne zna šta će se tačno desiti u sobi za pregovore, ali dobar praktičar pravne pomoći treba da bude spreman na sve. On treba da smisli različite strategije za različite situacije. Ovo će mu omogućiti da argumentuje svoj put do uspešnog sporazuma o nagodbi.

Nagodbe treba da budu pažljivo sastavljene i potpune koliko god je to izvodljivo u datim okolnostima. Advokati treba da koriste precizan jezik i izbegavaju dvosmislenosti. Iako je često korisno pregledati, a ponekad čak i uključiti jezike iz ranijih nagodbi, to ne bi trebalo da se radi bez pažljivog razmatranja primenjivosti jezika u ovom slučaju. Takođe, jezik pregovora u prethodnim sporazumima će retko biti prikladan za upotrebu u predloženim sporazumima. Advokati bi trebalo da vode dosije svojih ranijih predloga za poravnanje za onda kada je potreban model za izradu novog sporazuma. Izrada dokumenata rešenja nikada ne bi trebalo da se tretira kao rutinski zadatak, bez obzira na prividnu jednostavnost onoga što stranke smatraju suštinskim odredbama.

Bez obzira na to da li će se slučaj rešiti ili ne, praktičari pravne pomoći treba da naprave memorandum o pregovorima o nagodbi/ponudi za dosije u kojem se navode napori koje je advokat uložio da istraži nagodbu, uslove bilo koje predložene ponude za nagodbu, zajedno sa detaljima njihovog predstavljanja ili razgovora sa klijentom, a ako klijent odbije i razlog. Dobra praksa je da advokati pripreme i uključe pismo klijentu sa detaljima bilo koje ponude za nagodbu i preporukama advokata u vezi sa tim. Ovo je posebno važno ako klijent izgubi na suđenju ili mu se dodeli manji iznos od onoga koji je naveden u ponudi za poravnanje.

Saveti za uspešnu uvodnu reč:

Koristite snažnu uvodnu reč i temu, koje ćete se držati tokom suđenja. Tema treba da bude privlačna i laka za pamćenje (tj. „ovaj slučaj starateljstva nad decom je slučaj zle maćehe“).

Obezbedite kredibilitet. Praktičar pravne pomoći treba da pokuša da privuče pažnju sudije uvodnom rečju. Dobra uvodna reč pokazuje iskrenost, poznavanje činjenica, poverenje i dopadljivost, sve u isto vreme. U uvodnoj reči ne treba previše obećavati ili nedovoljno iznositi.

Suočite se sa svim nepovoljnim činjenicama direktno. Većina slučajeva sadrži i određenu meru „loših“ činjenica o klijentu. Njima treba pristupiti direktno umesto da informacije dolaze od suprotstavljenih branilaca u nepovoljnijem svetlu.

Ponudite sudiji mapu puta za slučaj, koristeći teoriju slučaja. Neki advokati koriste PowerPoint ili bele table za uvodne reči. Treba uokviriti probleme, držati ih jednostavnim i ispričati ubedljivu priču.

Držite se scenarija. Recite sudiji šta će dokazi pokazati ili dokazati. i ne odstupajte od scenarija.

Stvorite odgovarajuću energiju. Kontakt očima sa sudijom je važan kao i upotreba prikladnog tona govora. Na bojte se da koristite namerne pokrete – kao kretanje napred ili gestikulaciju – da stvorite odgovarajuću energiju u sudnici.

MOGUĆA METRIKA: Postojanje pregovora o nagodbi ili memoranduma o ponudi u dosijeu. Bodovi za procenu spisa predmeta, što bi supervizori mogli da urade na zatvaranju predmeta.

Standard 14: Pružalac pravne pomoći treba da na glavnoj raspravi iznese jasne, fokusirane, snažne i dobro pripremljene argumente koji efikasno koriste pravo i činjenice u prilog ubedljive teorije slučaja i da sprovedu vešto direktno i unakrsno ispitivanje svih svedoka (osim ako nema štete pri direktnom ispitivanju).

ZPP malo govori o detaljima samog održavanja glavnog pretresa. Kao takav, on varira od sudije do sudije. Praktičar pravne pomoći treba da pokuša da iznese uvodne i završne reči na osnovu važećeg zakona i činjenica i treba da izvrši „direktno ispitivanje“ svedoka u korist stava korisnika, uključujući i samog korisnika ako se donese strateška odluka da korisnik svedoči, uz „unakrsno ispitivanje“ svedoka, uključujući i tuženog, za svedoke koji svedoče ili se od njih očekuje da svedoče protiv interesa tužioca. Sa izuzetkom pitanja koja „sugerišu“ odgovor (ZPP, čl. 433.2), pitanja koja su relevantna ili nisu relevantna i koja su već postavljena i na koja je odgovoreno (ZPP, čl. 433.3), ili pitanja koja imaju tendenciju da vređaju ili uznemiravaju (ZPP, čl. 433.4), ZPP ne daje mnogo detalja u vezi sa formom pitanja koja se mogu postavljati, ostavljajući to strankama. Stručnjak za pravnu pomoć takođe treba da bude spreman da „prigovori” sudiji u vezi sa formom pitanja koja se postavljaju protivničkom braniocu i da insistira da sudija takve primedbe unese u službeni zapisnik sa glavnog pretresa.

Iako efikasna sudska praksa može da bude (i često jeste) tema cele knjige ili posebnog priručnika, nekoliko ključnih saveta koje praktičar pravne pomoći treba da zapamti obuhvataju sledeće. Mnogi od sledećih saveta i najboljih praksi u vezi sa zagovaranjem na suđenju su podjednako primenljivi na građanska i krivična suđenja. Na Kosovu, stepen u kojem stranke mogu i ispituju svedoke i veštake tokom građanskih suđenja značajno varira u zavisnosti od sudije i njegovog ili njenog stila, ali praktičari pravne pomoći treba da budu svesni da je to obično u najboljem interesu korisnika pravne pomoći da njegov ili njen advokat aktivno postavlja pitanja, putem direktnog i unakrsnog ispitivanja, kao i prigovora, gde je to potrebno.

Uvodni argument: Uvodni argument postavlja pozornicu za sudiju i daje mu do znanja šta je korisnikova teorija slučaja, uključujući tu pravne i činjenične elemente, i kako će to praktičar pravne pomoći dokazati. Advokat ne treba da pominje stvari koje neće moći da dokaže tokom glavnog pretresa/suđenja.

Direktna ispitivanja: Direktno ispitivanje treba da se izvodi više kao priča nego kao niz dugih i detaljnih pitanja advokata. Svedok treba da vodi većinu govora, a pitanja bi generalno trebalo da budu otvorena za traženje dugih, ali opisnih i narativnih odgovora od svedoka. Otvorena pitanja uključuju ona koja počinju sa 5**W**: „šta" ("***W**hat*"), „zašto" ("***W**hy*"), „ko" ("***W**ho*"), „gde" ("***W**here*"), „kada" ("***W**hen*") i/ili pitanja kao što su „šta se sledeće dogodilo?"

<u>Saveti za delotvorno i efikasno „direktno" ispitivanje</u>:

- Pripremite svedoke pre suđenja (bez da im pričate šta da kažu)
- Ne dozvolite da svedok izgubi put ka ključnim tačkama
- Koristite odgovarajući i razumljiv jezik
- Dozvolite svedoku da objasni (izbegavajući opšte zaključke), a zatim sledite detalje koji nedostaju
- Posmatrajte i slušajte svedoka i vodite beleške u vezi sa ključnim svedočenjem
- Generalno organizujte svedočenje hronološkim redosledom, iako počinjanje i završavanje najjačim tačkama može biti još jedna tehnika organizovanja
- Iznesite sve poznate slabosti svedoka ili njegovog svedočenja njegovim ili njenim sopstvenim rečima
- Koristite vizuelnu podršku (grafikone, dijagrame, mape, fotografije, itd.) s obzirom da je „slika bolja od hiljadu reči".
- Postavljajte otvorena pitanja, pitanja koja zahtevaju naraciju i dodatna pitanja
- Navedite svedoka da prvo opiše scene (postavi pozornicu), a zatim i radnje koje su se desile
- Održavajte kontakt očima sa svedokom
- Koristite tišinu i pauze za dramatičan efekat
- Neka svedok objasni demonstrirajući
- Postavite temelj za stručnjake (iskustvo, znanje, metodologiju, itd.), a zatim zatražite njihovo mišljenje

Unakrsna ispitivanja: Stručnjak za pravnu pomoć treba da izvrši unakrsno ispitivanje svedoka suprotne strane ili protivničkih svedoka. Ključ uspešnog unakrsnog ispitivanja je da se iznesu ključne tačke za osporavanje kredibiliteta svedoka ili njegovog svedočenja, a ne da se dobije priča kao što je to slučaj sa direktnim ispitivanjem. Iako se „sugestivna" pitanja ne mogu postavljati, zatvorena pitanja mogu. Zatvorena pitanja su pitanja koja traže specifične elemente dokaza, a ne naraciju ili priču.

Važno je odlučiti da li ćete preduzeti unakrsno ispitivanje određenog svedoka. Da bi se ovo odlučilo, trebalo bi postaviti sledeća pitanja:

Saveti za uspešno unakrsno ispitivanje:

- Trebalo bi da bude široko zasnovano na onome što je svedok rekao tokom direktnog ispitivanja i da bude relevantno
- Pripremite teme (verodostojnost, pristrasnost, nepristrasnost, finansijski interes, nedostatak jasnoće, motiv za laž, kontradikcije u svedočenju sa prethodnim izjavama, slab kapacitet ili nedostatak mogućnosti da se posmatra ili percipira, loše pamćenje, itd.) koje podržavaju teoriju slučaja, a ne napisana pitanja
- Nemojte koristiti otvorena pitanja jer vam se odgovor uglavnom neće dopasti. Koristite samo otvorena pitanja da biste zatražili pozitivno svedočenje od svedoka, ako ih ima, ili o kolateralnim pitanjima.
- Koristite zatvorene rečenice tražeći konkretne odgovore (izbegavajući sugestivne) kako ne biste dozvolili svedoku da preuzme kontrolu. Nikada, nikada ne postavljajte svedoku pitanje koje počinje sa „zašto".
- Koristite čvrst ton glasa (bez ometanja ili uvrede)
- Ne ponavljajte aspekte direktnog pregleda, posebno ako su negativni za klijenta
- Znajte kada da prestanete i ne postavljajte „poslednje pitanje" (ono koje potvrđuje poentu koja se pokušava izneti tokom ispitivanja – tj. da svedok laže ili je pristrasan). Poslednje pitanje daje svedoku priliku da objasni. Umesto toga, koristite zaključak u završnim argumentima da svojim rečima odgovorite na poslednja pitanja.
- Ne postavljajte pitanje ako ne znate odgovor.

- Da li je svedok oštetio teoriju slučaja klijenta?
- Da li je svedok bio važan?
- Da li je svedok bio kredibilan?
- Da li je rekao manje nego što se očekivalo?
- Koliko bi bilo rizično unakrsno ispitivanje svedoka?
- Koje su ključne tačke za korisnikovu teoriju slučaja i da li je na njih uticalo izlaganje svedoka??

Prigovori:

Jedini prigovori na ispitivanje svedoka na osnovu izričitih odredaba ZPP bili bi, prema članu 433 ZPP:

- Nedostatak relevantnosti;
- Ponavlja se (već je i pitano i odgovoreno);
- Sugestivno je;
- Uvredljivo je; ili
- Uznemirava ili namerava da uznemiri.

Dobre prakse u vezi sa primedbama u drugim jurisdikcijama koje bi mogle da se koriste na Kosovu obuhvataju ovo sledeće. U meri u kojoj je to moguće, praktičar pravne pomoći bi mogao i trebalo bi da pokuša da klasifikuje mnoge od ovih primedbi u široke kategorije „uvredljivo", „sa namerom da uznemirava" ili „nije relevantno".

- Trik ili hirovito pitanje sa namerom da zbuni svedoka (tj. kada ste udarili svoju decu da li su ona plakala?)
- Izjava iz druge ruke (izjava treće strane van suda dostupna za unakrsno ispitivanje koja se postavlja da dokaže istinitost stvari koju su tvrdili svedoci)
- Povreda odnosa advokat-klijent ili drugih privilegija
- Poziv na veštačenje ili davanje mišljenja kada svedok nije stručnjak
- Nejasno ili dvosmisleno
- Pozivanje na spekulacije
- Traženje poverljivih informacija
- Traženje informacija o kojima se raspravlja u medijaciji
- Složeno (kao što su dva pitanja u jednom)
- Pretpostavlja činjenice koje nisu u dokazima

Završna reč: Završne reči sumiraju korisnikov slučaj i poslednje su stvari koje će sudija čuti pre nego što donese svoju odluku. Generalno, završne reči treba da uključuju: (1) sažetak dokaza izvedenih na suđenju; (2) sve razumne zaključke koji se mogu izvesti iz dokaza; (3) napad na bilo kakve „rupe" ili slabosti kod druge strane; (4) sažetak relevantnog zakona i teorije slučaja; i (5) konkretnu molbu sudiji da preduzme konkretnu radnju ili odluči na određeni način.

MOGUĆA METRIKA: Ukupan pozitivan rezultat na suđenju (dosuđena odšteta, itd.). Ocena na instrumentu za procenu učinka suđenja (ovo bi mogao da uradi službenik ABPP ili drugi sudski posmatrač).

Standard 15: Praktičar pravne pomoći treba proaktivno da izbegava svako nepotrebno odlaganje slučaja.

S obzirom na to da je odložena pravda često i uskraćena pravda, obaveza je svakog praktičara pravne pomoći koji nastupa u ime ABPP i drugih pružalaca pravne pomoći u građanskim, porodičnim i imovinskim slučajevima da osigura da se stvar rešava efikasno i brzo koliko je moguće, uviđajući da je to često van kontrole zbog sudskih zaostalih predmeta i kašnjenja. To znači:

- Moraju se uložiti svi napori da se izbegne bilo kakvo kašnjenje ili odlaganje postupka u građanskom, porodičnom ili imovinskom postupku.
- Treba izbegavati odlaganja, osim ako je to apsolutno neophodno, imajući u vidu pravo optuženog na povlačenje optužbe ili na nastavak suđenja.

Saveti za uspešnu završnu reč:

Počnite sa snažnim uvodom. Kao i kod uvodnih izjava, najbolje završne reči počinju snažnim – i nezaboravnim – uvodom. A najbolje završne reči ponavljaju, u uvodu, *teoriju slučaja ili temu* koja je korišćena u uvodnoj reči.

Osigurajte kontinuitet i koheziju tokom prezentacije slučaja. Prateći istu strukturu na početku i zatvaranju (npr. ponavljanje teorije slučaja i teme).

Pokažite emocije i strast. Nikada ne iznosite završne reči na monoton ili nezainteresovan način. Pokažite odgovarajuću emociju. Raspravljajte se sa strašću.

Nikada ne čitajte završnu reč. Vaš cilj na zatvaranju treba da bude da se povežete sa sudijom. Zapamtite da je odlična završna reč podjednako o *učinku i efektu* koliko i o *suštini*.

Rešite slabosti u slučaju. Pre nego što završite, stavite se na mesto sudije. Koja pitanja biste imali o osnovanosti vašeg slučaja? Koje slabosti biste identifikovali? Kada identifikujete takva pitanja i slabosti, *odgovorite na njih na kraju*.

Razgovarajte o dokazima detaljno, ali to učinite na način koji priča priču. Najbolji advokati znaju kako da ispričaju ubedljivu priču na suđenju. Oni ističu povoljne činjenice i objašnjavaju nepovoljne činjenice. I na kraju, najbolji advokati koriste svedočenje dobijeno na suđenju kako bi upotpunili svoju priču i napravili strastveni argument za sudsku presudu u korist svog klijenta. Najbolji advokati takođe znaju šta *ne treba* da rade: nikada nemojte samo sumirati dokaze.

Koristite neverbalne tehnike. Da biste uspostavili povezanost, trebalo bi da koristite strateška kretanja. Promenite svoj ton i projekciju glasa. Zadržite otvoren stav, sa stopalima u širini ramena. Koristite izraze lica i pokrete ruku da biste naglasili važne tačke. Vaš cilj je da budete autentični, ne uvežbani, i ubedljivi, a ne izmišljeni. I što je najvažnije, budite sigurni, jer samopouzdanje je sve.

Završite snažno. Neka vaše poslednje reči budu najbolje i najupečatljivije. Vaš cilj je da obezbedite da najvažnije tačke koje podržavaju vaš slučaj ostanu u sećanju sudije.

MOGUĆA METRIKA: Vreme obrade predmeta od podnošenja zahteva do rešavanja (uzimajući u obzir kašnjenja koja su van kontrole praktičara pravne pomoći).

Standard 16: Praktičar pravne pomoći treba da uspostavi i održava elektronski dosije u sistemu upravljanja predmetima ili štampanu datoteku za svaki predmet, gde se beleže sve materijalne činjenice i transakcije, pruža detaljan hronološki zapis obavljenog posla i navodi planirani tok akcije. Pored toga, pružalac pravne pomoći treba da poštuje sve relevantne politike u vezi sa zadržavanjem dosijea i informacija o korisnicima.

Elektronski (baza podataka, kao što je informacioni sistem pravne pomoći ABPP ili LAIS, ili sličan sistem za upravljanje predmetima) ili štampani dosijei predmeta treba da organizuju

kritične elemente predmeta na logičan, hronološki i koherentan način. Svaka datoteka treba da sadrži sledeće bitne informacije:

- Navođenje opcija koje su dostupne i koje je klijent izabrao, izjava o ciljevima korisnika i sažetak teorije slučaja u 3-4 rečenice;
- Potpuna hronološka evidencija intervjua i druge komunikacije sa korisnikom (telefonski pozivi, itd.); kontakti sa protivnikom; razgovori sa trećim licima i veštacima; terenska istraživanja; i evidencija pretraga, uključujući datume, imena osoba sa kojima se kontaktira, utvrđene važne činjenice i važne izjave, kao i ustupci i navodi;
- Hronološki pregled svih ključnih istražnih, sudskih i sličnih aktivnosti sa datumima (da bi se mogli odmeriti vremenski periodi);
- Naznačavanje primarnog jezika za klijente čiji jezik nije albanski, korišćeni tumači i prevodioci i kopije prevedenog materijala;
- Kopije sve pisane korespondencije, podnesaka, pravnih memoranduma, pravnih istraživanja i drugih dokumenata koji predstavljaju rad na predmetu, organizovani sistematski za praktičnu upotrebu;
- Razmenjena štampana ili elektronska verzija elektronske prepiske;
- Konkretan plan sa jasnim razgraničenjem zadataka i rasporedom sa rokovima za dosledno završavanje svakog zadatka, uključujući tu i sve relevantne rokove zastarelosti, u skladu sa složenošću slučaja;
- Potpuna evidencija vremena provedenog na predmetu koje je bilo adekvatno da bi se podržao bilo koji zahtev za advokatske honorare, ako je potrebno, i da se zadovolje potrebe menadžmenta organizacije, kao i svi zahtevi koje nameće ABPP ili drugi izvori finansiranja; i
- Završni memorandum (zajedno sa završnim pismom) koji rezimira rad obavljen za korisnika i rezultate postignute za klijenta u zaključenim slučajevima.

Praktičar pravne pomoći ili organizacija će možda želeti da razviju i koriste protokole slučajeva, šablone/obrasce, referentne vrednosti i kontrolne liste kako bi praktičare vodili u rešavanju ponavljajućih, rutinskih pravnih problema.

Šabloni/obrasci su unapred uspostavljeni obrasci u dokumentu za obradu teksta sa praznim poljima gde mogu lako da unesu informacije specifične za slučaj i mogu biti veoma korisni i štede vreme na zadacima koji se ponavljaju. Oni su posebno korisni za dokumente kao što su ugovori o ovlašćenju za zastupanje u parnici, rutinski podnesci na sudu, završna pisma klijentima, memorandum o poravnanju i slični dokumenti koji imaju standardizovan jezik. Skup šablona/obrazaca koje koristi ABPP priložen je kao Aneks .

- Žalba Inspektoratu rada
- Sudski zahtev za isplatu jubilarnih penzija
- Žalba Odeljenju za penzije Ministarstva rada i socijalne zaštite povodom žalbe na odbijanje isplate penzija
- Žalba Odeljenju za penzijsku upravu Ministarstva rada i socijalne zaštite u vezi sa žalbom na odbijanje utvrđivanja invalidnosti
- Punomoćje (ABPP)

- Zakonske mere (ABPP)
- Izjava medicinskog veštaka u vezi sa invalidnošću klijenta-korisnika
- Registar dokaza o zakonskim merama (ABPP)
- Zahtev za oslobađanje plaćanja sudskih taksi (ABPP)
- Zahtev za zaštitu zakonitosti u krivičnim predmetima
- Prigovor na dokaze i zahtev za odbacivanje optužnice
- Pisani sporazum brsčnog para o zaštiti, obrazovanju i brizi o deci
- Predlog upućen privatnom advokatu Advokatske komore Kosova (ABPP)
- Tužba Osnovnom sudu za naknadu štete po Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO)
- Žalba Osnovnom sudu za uskraćivanje naknade za paraplegičare i tetraplegičare od strane Ministarstva rada i socijalne zaštite
- Tužba Osnovnom sudu za poveravanje i alimentaciju dece
- Tužba Osnovnom sudu za uspostavljanje kontakta sa decom (poseta)
- Žalba Osnovnom sudu za uskraćivanje penzija za ratne invalide i civilne žrtve od strane Ministarstva rada i socijalne zaštite
- Tužba Osnovnom sudu za verifikaciju vlasništva nad imovinom
- Tužba Osnovnom sudu za raskid bračne zajednice (razvod)
- Odgovor na žalbu u slučajevima naknade štete
- Prigovor dužnika Osnovnom sudu na predlog poverioca za izvršenja
- Zahtev Osnovnom sudu za izvršenje presude
- Zahtev Osnovnom sudu za sporazumno poveravanje dece
- Zahtev Vrhovnom sudu za reviziju presude u slučaju pogrešne primene materijalnog prava
- Zahtev Vrhovnom sudu u vezi sa hitnošću ubrzanja predmeta
- Odluka ABPP o prihvatanju zahteva korisnika za pravnu pomoć

Protokoli postavljaju osnovna pitanja kojima se treba baviti i suštinske korake koje treba preduzeti u rutinskim slučajevima. Iako su korisni, praktičar treba da koristi protokole samo kao putokaz za procenu konkretnih ciljeva korisnika na pozitivan i kreativan način, s obzirom na okolnosti u slučaju, kao i za testiranje novih i jedinstvenih problema. Protokoli takođe mogu biti dizajnirani tako da usmere pažnju na uobičajene činjenične situacije ili pravna pitanja, tako da organizacija može da razmotri takve probleme u procesu određivanja prioriteta i da usmeri raspodelu svojih resursa na efikasno i ekonomično rešavanje takvih problema koji se ponavljaju.

Merila postavljaju očekivane, realne ishode koje treba postići u rešavanju pravnih pitanja koja se često ponavljaju. Referentni pokazatelji se mogu razlikovati među kancelarijama, s obzirom na zakon i praksu u svakoj jurisdikciji. Mnoge performance standarda izloženih u ovom priručniku imaju „predložene metrike" koje su neka vrsta merila za procenu učinka i za omogućavanje viših nivoa kvaliteta.

Kontrolne liste mogu biti od pomoći u obezbeđivanju da budu preduzeti svi koraci i da svi potrebni dokumenti budu pripremljeni, dostavljeni i uneti u dosije korisnika. Mnoge kontrolne liste su uključene u nastavku u ovom priručniku.

3. OPŠTI ASPEKTI U VEZI SA ZAKONOM O PARNIČNOM POSTUPKU (ZPP):

a. Pregled:

ZPP je ključni procesni zakon koji se tiče advokata i praktičara za građansku pravnu pomoć i koji podjednako reguliše građanske, porodične i imovinske predmete. Primenjuje se na sve slučajeve koji su obuhvaćeni ovim Priručnikom i kao takav će se detaljnije razmatrati. Posebna pažnja će biti posvećena aspektima istrage i dokaznim pitanjima, naročito u vezi sa prioritetnim građanskim, porodičnim i imovinsko-pravnim predmetima.

b. Faze postupka u okkviru ZPP:

Da bi se obezbedila efikasnost i pravovremeno, pravično rešavanje građanskih tužbi, ZPP propisuje niz konkretnih koraka od kojih je svaki osmišljen da pripremi predmete za eventualno razrešenje ili rešavanje suđenjem. Među-koraci uključuju nadzor stranaka, posebno u pogledu njihove obaveze da pribave relevantne, prihvatljive dokaze koji potkrepljuju njihove tvrdnje i odbranu, i to u određenim rokovima i vremenskim okvirima. ZPP predviđa sledeće korake u odlučivanju o tužbi:

Podnošenje zahteva. Rešavanje bilo koje građanske parnice počinje podnošenjem pisanog zahteva zasnovanog na dokazima od strane podnosioca protiv tužene strane, koji ispunjava proceduralne uslove ZPP.

Inicijalna provera zahteva. Sudija mora da izvrši (ili da nadgleda izvršenje) početnu proveru zahteva podnosioca i da uputi podnosioca da ispravi ili dopuni svoj podnesak – ili, ako podnosilac predstavke ne poštuje takve direktive do ili pre relevantnih rokova, da odbaci zahtev.

Neophodno je blagovremeno određivanje sudije koji će da vodi predmet kako bi sud ispoštovao obavezne rokove utvrđene ZPP. Na primer, sud je obavezan da obavesti tuženog o tužbi (i da uputi tuženog da podnese odgovor na tužbu) u roku od 15 dana od podnošenja tužbe. Shodno tome, početna provera („skrining“) i svaka neophodna ispravka ili dopuna zahteva/podneska moraju biti završeni tokom tog perioda od 15 dana.

Sudija mora da ispita tužbu u vezi sa sukobom interesa ili drugom neispravnošću, mesnom nadležnošću predmeta i ličnom nadležnošću tuženog, kao i po pitanju postojanja proceduralne usklađenosti.

Izbegavanje sukoba interesa ili nepravičnosti: Da bi se izbegao sukob interesa ili pojava neprikladnosti od strane sudija, ZPP predviđa da sudije treba da budu uklonjene/izuzete iz određenog slučaja pod sledećim okolnostima, odnosno ako je, u skladu sa Članom 67 ZPP, sudija:

- stranka, zakonski zastupnik, punomoćnik, su-poverilac ili su-dužnik ili je u obavezi da vrati dug, ili ako je bio svedok ili veštak u predmetu;
- supružnik, vanbračni partner, u krvnom srodstvu u pravoj liniji u bilo kom stepenu, u pobočnoj liniji do četvrtog stepena, ili u bračnom srodstvu u drugom stepenu sa strankom, ili njegovim/njenim pravnim zastupnikom ili ovlašćenim zastupnikom;
- zakonski staratelj, štićenik, usvojenik, usvojilac, hranitelj ili hranjenik

stranke, odnosno njen zakonski zastupnik ili punomoćnik;
- učestvovao u donošenju odluke nižeg suda ili nekog drugog organa ili je učestvovao u postupku medijacije u istom predmetu;
- učestvovao u stvari koja je rešena sudskim poravnanjem, a tužbom koja je podneta traži se poništenje sudskog poravnanja;
- akcionar ili član privrednog udruženja koje je strana u predmetu; ili
- predstavlja okolnosti koje izgledaju kao potencijalni razlog za osporavanje njegove/njene nepristrasnosti.

Dalje, stranka može da podnese zahtev za izuzeće sudije pod sledećim okolnostima (videti član 68 ZPP):

- Stranka mora da zatraži izuzeće sudije iz predmeta čim sazna za postojanje osnova za izuzeće, a najkasnije pre završetka glavnog pretresa ili — ako nema glavnog pretresa — dok sudija ne donese odluku u predmetu;
- Stranka uključena u žalbu može da zahteva izuzeće sudije po istim osnovama ili okolnostima opisanim u članu 67;
- Stranka može da zahteva samo izuzeće sudije kojem je dodeljen predmet ili predsedavajućeg sudije koji odlučuje o zahtevu za izuzeće;
- Stranka koja ulaže žalbu na odluku po zahtevu za izuzeće sudije mora da navede pravni osnov za izuzeće;
- Sudija mora da obustavi sav postupak u predmetnoj stvari nakon što sazna za zahtev za izuzeće ili čim utvrdi da postoji bilo koji od uslova za izuzeće iz člana 67, a zatim da o situaciji odmah obavesti predsednika suda. Međutim, kada se zahtev stranke zasniva na članu 67(g) (navodne okolnosti koje mogu dovesti u pitanje nepristrasnost sudije), sudija mora da obavesti predsednika suda, ali može da nastavi postupak po pitanjima koja su u opasnosti od štete zbog odlaganja;
- Ako je potrebno isključenje predsednika suda, on/ona mora da imenuje kao zamenu sudiju iz reda sudija odgovarajućeg predmeta – ako to nije moguće, on/ona mora da postupi u skladu sa članom 63;
- Zahtev stranke za izuzeće sudije ne može biti odobren: (a) ako se zahtevom traži isključenje svih sudija koji imaju pravo da predsedavaju sporom; (b) ako je o predmetu zahteva već doneta odluka; ili, (c) ako nema opravdanja za razloge po kojima se traži isključenje;
- Predsednik suda mora da reši zahtev za izuzeće sudije. Ako stranka traži izuzeće predsednika suda, odluku o isključenju donosi predsednik višeg suda;
- Sudija mora dati izjavu, a mogu se sprovesti i drugi pregledi i ispitivanja pre donošenja odluke o diskvalifikaciji.

Iako su ova pravila o sudskom izuzeću veoma detaljna, važno je da ih praktičar pravne pomoći bude u potpunosti svestan i da se pobrine da se nijedno od njih ne primenjuje u predmetu koji je u pitanju, a ako ima, da nastavi sa podnošenjem odgovarajućeg zahteva pred odgovarajućim sudom radi izuzeća sudije kako bi se izbegla bilo kakva nepravednost ili šteta za njegovog klijenta.

Obezbeđivanje nadležnosti suda nad predmetom, tužbom i tuženim: Da bi postupio, sud mora da bude nadležan za tužbeni zahtev (pravna „stvarna nadležnost"), nad predmetom spora

(„mesna nadležnost" ili „mesto održavanja") i nad tuženim („lična nadležnost"). Pružalac pravne pomoći, kako bi pravilno podneo tužbu, kao i da bi branio, mora da razume pravila koja se odnose na predmetnu, mesnu i ličnu nadležnost, i da podnese odgovarajuće predloge ako se utvrdi da sud nema sve tri vrste jurisdikcija. Problemi sa stvarnom/predmetnom nadležnošću generalno nastaju ako je, na primer, krivični predmet podnet pred građanskim sudom. Teritorijalna jurisdikcija ili mesto generalno stoji:

- na teritoriji poslednjeg bračnog prebivališta, prebivališta tužene stranke, odnosno **s**uda opšte mesne nadležnosti (SOMN) u brakorazvodnim parnicama (ZPP čl. 44, 56);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj dete ima prebivalište u sporovima oko očinstva (ZOO, čl. 45);
- u SOMN ili na teritoriji gde podnosilac zahteva ima prebivalište u slučajevima izdržavanja dece (ZPP, član 46);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj je šteta nastala ili se ispoljila, u slučajevima vanugovorne štete (ZPP, čl. 47.1);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj podnosilac zahteva prebiva u slučajevima koji obuhvataju štetu prouzrokovanu smrću ili teškom telesnom povredom (ZPP, član 47.2);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj je rad bio ili je trebalo da se odvija ili na teritoriji na kojoj je radni odnos navodno zasnovan u radnim sporovima (ZPP, čl. 49);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj je izvršeno plaćanje u stvarima koje se odnose na menice ili čekove (ZPP, član 50);
- u SOMN ili teritoriji na kojoj se nalazi pravno lice u predmetima protiv pravnog lica (ZPP, član 51);
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj se vrši opstrukcija u slučajevima ometanja pokretne imovine (ZPP, član 52); i
- u SOMN ili na teritoriji na kojoj je tuženi dužan da ispuni uslove iz ugovora u ugovornim sporovima (ZPP, član 53).

Što se tiče lične jurisdikcije nad tuženim, to je uglavnom, kada je tuženiku pravilno uručen poziv, na njegovoj ili njenoj poslednjoj poznatoj adresi. Osporavanje nadležnosti po ovom osnovu uglavnom se vrši tvrdnjom da tuženi nije primio tužbeni zahtev.

Obaveštenje o tuženom i provera odgovora. Dodeljeni sudija/sud mora da dostavi (uruči) tuženom kopiju tužbe (i propratnu dokumentaciju) u roku od 15 dana od dana kada je podnosilac tužbe podneo sudu, zajedno sa uputstvom sudije da tuženi mora da dostavi sudu odgovor na osnovu dokaza u roku od 15 dana od prijema materijala ako osporava tužbeni zahtev, uz obaveštenje o posledicama nedostavljanja odgovora (odgovora) na tužbu.

U slučaju kada je tuženi neko za koga tužitelj nije naveo trenutnu adresu, sudija može da imenuje privremenog zakonskog zastupnika radi zaštite prava tuženog i smanjenja odlaganja u postupku. Kao i kod tužbe, sudija mora da izvrši (ili nadgleda njeno izvršenje) početnu proveru odgovora tuženog i da uputi tuženog da ispravi ili dopuni svoj podnesak – ili, ako tuženi ne ispoštuje takva uputstva u relevantnim rokovima, da preduzme odgovarajuće mere.

Ako tuženi ne dostavi odgovor u navedenom roku, sudija ima diskreciono pravo da donese presudu zbog izostanka, osim ako zakon i okolnosti dozvoljavaju drugačije.

Preliminarni pregled predmeta. Nakon što utvrdi da je tužbeni zahtev podnosioca koji je zasnova na dokazima procesno valjan i da je tuženi dostavio odgovor zasnovan na dokazima

(ili da je uredno obavešteni tuženi propustio da podnese odgovor u roku od 15 dana), sudija mora da izvrši preliminarni pregled predmeta kako bi se procenilo da li se spor može rešiti u meritumu tužbe ili odbrane bez održavanja suđenja - ili da preduzme korake kako bi se osiguralo da je korektan tuženi imenovan u tužbi.

Na primer: (1) sudija može doneti **skraćenu (rezime) presudu** bez suđenja nakon što utvrdi da nema spora između stranaka u vezi sa materijalnim činjenicama; (2) sudija može da odbaci tužbeni zahtev tužioca nakon što utvrdi da dokazi koje je tužilac podneo ne potkrepljuju tužbeni zahtev prema važećim zakonskim odredbama; i (3) sudija može da donese **skraćenu (rezime) presudu** u korist tužioca bez suđenja ako odgovor tuženog prizna materijalne činjenice koje podržavaju tvrdnju podnosioca zahteva. Vidi ZPP čl. 399.1 (daje sudiji diskreciono pravo da odbaci tužbu kao neosnovanu nakon razmatranja tužbe, odgovora i pratećih dokaza); Član 399.2 (daje sudiji diskreciono pravo da odbaci tužbu nakon razmatranja tužbe, odgovora i pratećih dokaza i utvrđivanja da su dokazi u suprotnosti sa navodima tužioca); Član 399.1 (daje sudiji diskreciono pravo da odbaci tužbu kao neosnovanu nakon razmatranja tužbe, odgovora i pratećih dokaza). Vidi takođe čl. 152 (s tim da ako sudija nakon uvida u odgovor tuženog utvrdi da je tuženi priznao materijalne činjenice koje potkrepljuju tužbeni zahtev tužioca, sudija može da donese rešenje kojim se spor rešava ako ne postoje drugi razlozi za nastavak postupka).

Činjenica da sudija može da izda skraćenu presudu na osnovu same tužbe ima važne implikacije za praktičara pravne pomoći koji priprema tužbu. Naime, to znači da bi praktičar pravne pomoći trebalo da nakon detaljne istrage (ne oslanjajući se samo na klijenta za dobijanje informacija) u samu tužbu unese bitne detalje, tako da sudija u potpunosti razume izneta pitanja. Takođe treba da predvidi poznate argumente suprotne strane i da navede dokaze koji su u suprotnosti sa takvim argumentima, a da ni na koji način ne ojača sadržaj odgovora suprotne strane.

Pripremna sednica. Ako sudija nakon razmatranja tužbenog zahteva i odgovora tuženog utvrdi da postoji spor koji zahteva suđenje, sudija mora „po pravilu" da zakaže pripremnu sednicu u roku od 30 dana od prijema odgovora tuženog, ali izgleda da sudije imaju diskreciono pravo da zakažu pripremnu sednicu za termin posle roka od 30 dana (putem odluke kojom se zakazuje datum za pripremnu sednicu, a koja sadrži razumno obrazloženje za produženje roka). Pripremna sednica je obavezna, osim kada sudija utvrdi da nema spora između stranaka o materijalnim činjenicama ili da spor nije komplikovan (čl. 401). Ukratko, pripremna sesija ima dve glavne svrhe.

Prvo, sudija mora da utvrdi relevantnost i prihvatljivost predloženih dokaza tokom pripremnog ročišta – to jest, ako se ono održi (ili tokom glavnog pretresa ako pripremno ročište nije održano) – i da izda nalog kojim će, između ostalog, utvrditi koji će se dokazi izvoditi i koja lica će biti pozvana kao svedoci na glavnom pretresu. U pogledu predmeta glavnog pretresa, nakon pripremnog ročišta, sudija mora da izda naredbu (čl. 420.1 ZPP) kojom se, između ostalog, utvrđuje: (1) predmet glavne rasprave; (2) dokazi koji će biti izvedeni na glavnom pretresu; i. (3) lica koja će biti pozvana kao svedoci na glavnom pretresu. Zahtev stranke za veštačenje obično se podnosi tokom pripremnog ročišta (ZPP, čl. 407) i, ako zahtev bude usvojen, sudija vrši imenovanje i određuje rok u kojem veštak mora da dostavi pismeno mišljenje i zaključak, uz to da treba imati na umu da se strankama mora dati podnesak veštaka najmanje sedam (7) dana pre početka glavnog pretresa (vidi ZPP čl. 407).
Drugo, sudija će na pripremnoj sednici proceniti da li postoji mogućnost rešavanja predmeta bez suđenja. Sa jedne strane, sudija će na početku pripremne sednice utvrditi da li su stranke

na sednicu došle sa sporazumom o nagodbi, koji bi obično ograničio obim sednice na razmatranje i odobravanje sporazuma o poravnanju od strane sudije. Sa druge strane, stranke koje na pripremnu sednicu ne dođu sa dogovorom o nagodbi mogu da razmotre nagodbu na kraju ročišta jer bi prirodna posledica diskusije sudije o relativnoj osnovanosti tužbe i odbrane, kao i diskusije o troškovima parnice, bilo demonstriranje koristi od poravnanja. Pripremna sednica pruža odličnu priliku za sudiju da pokuša da olakša rešavanje predmeta putem poravnanja, a sudije imaju i diskreciono pravo da savetuju strane o tome kako da postignu nagodbu u okolnostima datog slučaja. Praktičar pravne pomoći treba da iskoristi ovu priliku da istraži mogućnosti za rešavanje slučaja u korist klijenta. ZPP očekuje od sudija da podstiču stranke da rešavaju sporove tokom celog postupka, a posebno tokom pripremne sednice, putem odgovarajućeg i pravičnog sudskog poravnanja (čl. 431.1 ZPP). Takođe, u odgovarajućim okolnostima, sudije imaju diskreciono pravo da preporuče strankama tokom pripremne sednice da pokušaju da reše spor medijacijom (ZPP, član 411.1). Ako sudija odobri (čl. 3.3), rešenje slučaja bi rezultiralo donošenjem **odluke o pristanku**, kojom bi se okončala tužba (ZPP, član 391.1e).

Medijacija: Medijacija je široko dostupna kao alternativa suđenju i praktičar pravne pomoći bi trebalo da je razmotri u svim odgovarajućim slučajevima u kojima može biti u najboljem interesu klijenta. Odredbe Zakona br. 06/L–009 o medijaciji mogu se primeniti u parničnom postupku u vezi sa imovinskim, privrednim, porodičnim, radnim odnosima i drugim slučajevima imovinskih sporova kao što su prava u vezi sa sticanjem prava svojine kroz ugovorne odnose ili prava stečena kroz zaostavštinu, stečajni postupak, kao i drugi građanski, upravni i krivični odnosi. (ZoM, čl. 2.1). Kod krivičnih predmeta, uz određene izuzetke, za koje je zaprećena kazna do tri godine zatvora može se vršiti medijacija (čl. 2.2 KZ).

Takođe treba napomenuti da su određene vrste postupaka predmet obavezne medijacije pre nego što se pristupi suđenju u građanskom sudu. Ovo uključuje, prema članu 9. ZoM, slučajeve u vezi sa porodičnim odnosima (kao što su alimentacija, starateljstvo, posete, izdržavanje dece i deoba bračne imovine), kao i prava službenosti i naknade za eksproprisanu imovinu. Odeljak 3, Standard 13 u nastavku govori o mogućim ulogama praktičara pravne pomoći u vezi sa procesom medijacije i o donošenju odluke u vezi sa prisustvom praktičara pravne pomoći u ovom postupku.

Moguće je da propust stranke da prisustvuje pripremnoj sednici nakon prijema odgovarajućeg obaveštenja može da dovede do rešavanja tužbe bez suđenja. Osim ako se tuženi protivi, sudija mora da smatra nedolazak uredno pozvanog tužioca na pripremnu sednicu za odustajanje od tužbe (ZPP, član 409.1). Sudija može da održi pripremno ročište u odsustvu uredno pozvanog tuženog i potom da protiv tuženog donese presudu zbog izostanka ako činjenice koje je izneo tužilac dovoljno potkrepljuju tužbeni zahtev – ZPP čl. 151.1), osim ako to nije zabranjeno zakonom. Uprkos odsustvu propisno pozvanog tuženog, sudija može da odbaci tužbu ako utvrdi da predloženi dokaz tužioca (čak i nakon pružene mogućnosti da se problem reši) ne podržava tužbeni zahtev (ZPP, član 151.4).

Suđenje. Po pravilu, sudija mora da održi glavni pretres u roku od 30 dana od završetka pripremnog ročišta (čl. 420.2 ZPP), mada sudija ima diskreciono pravo da sednicu za glavni pretres održi i odmah nakon pripremne sednice (ZPP čl. 420.3), iako se to u praksi ne dešava često.

Suđenje uključuje sudijski nadzor nad efikasnim nastupom stranaka (tj. kroz svedočenje) i/ili nad izvođenjem prihvatljivih, relevantnih dokaza kako bi sudija mogao da donese odluku o činjenicama koje su od suštinskog značaja za rešavanje tužbe. U obavljanju ove funkcije, sudija se oslanja na iskaze svedoka, veštaka, kao i na overene dokumente, materijalne dokaze i/ili informacije dobijene tokom obilaska sudskih mesta.

Pisana presuda. Primena relevantnog zakona od strane sudije na materijalne činjenice koja često sadrži sudijsko poređenje i sravnjenje suprotstavljenih dokaza i rešavanje pitanja kredibiliteta, u pisanoj presudi koja rešava tužbu i daje opravdanje za nalaze sudije. Presuda mora biti doneta u roku od 15 dana po okončanju glavnog pretresa (ZPP, čl. 153.1), a sudija mora da prijavi svako nepoštovanje roka, kao i razloge za takav propust, sudiji predsedniku suda (ZPP, čl. 153.2).

Sledeći grafikon prikazuje opšti tok predmeta na sudu kroz parnične građanske postupke prema ZPP, sa dijagramima toka priloženim kao grafikoni 1, 2 i 3, koji prikazuju znatno više detalja o tome kako ovaj tok predmeta funkcioniše. Od ključne je važnosti da praktičar pravne pomoći, bilo da je iz ABPP ili je privatni advokat, u potpunosti razume ove tokove predmeta kako bi zaštitio interese svog klijenta.

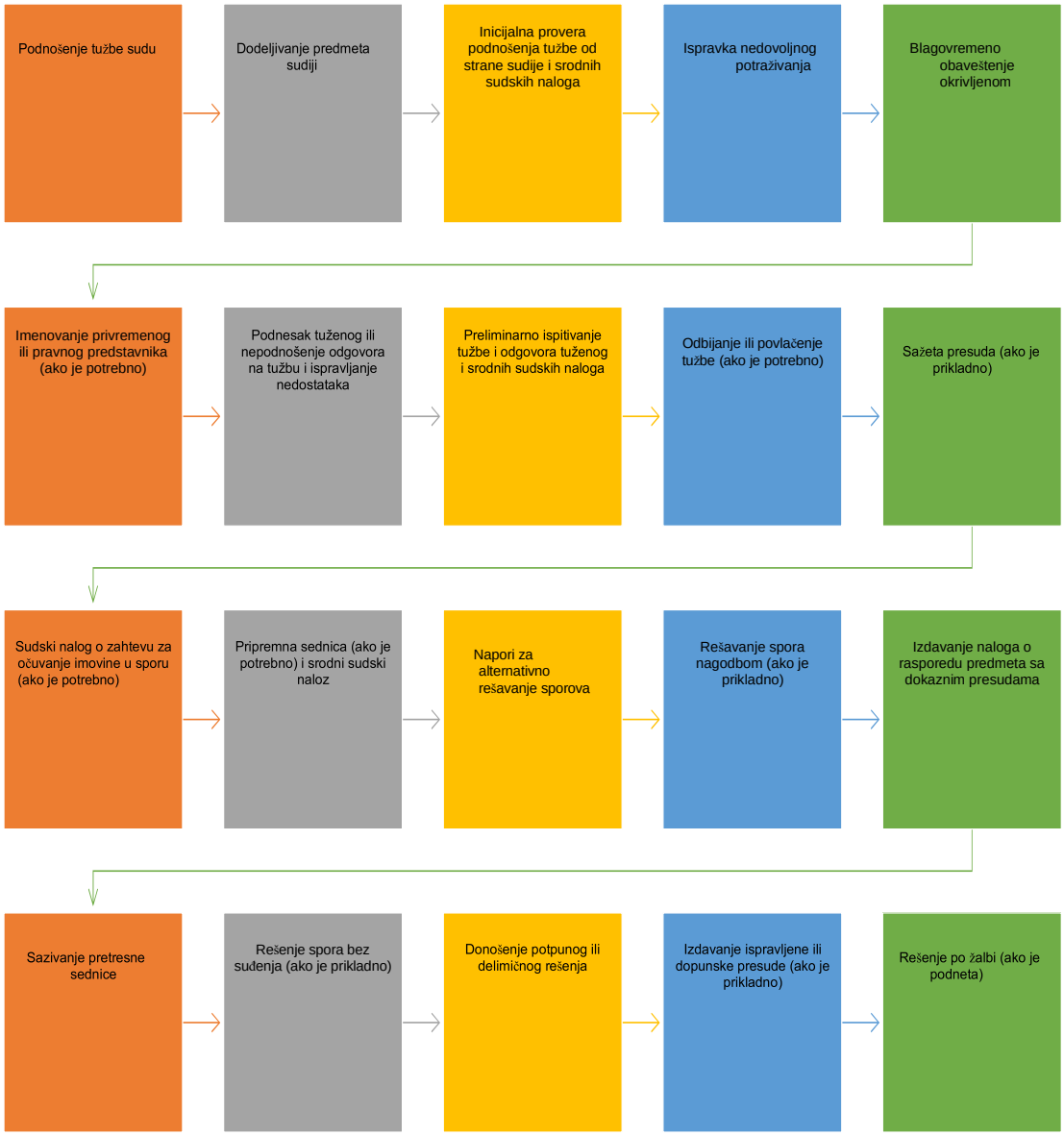
Podnošenje tužbe sudu
Dodeljivanje predmeta sudiji
Inicijalna provera podnošenja tužbe od strane sudije i srodnih sudskih naloga
Ispravka nedovoljnog potraživanja
Blagovremeno obaveštenje okrivljenom
Imenovanje privremenog ili pravnog predstavnika (ako je potrebno)
Podnesak tuženog ili nepodnošenje odgovora na tužbu i ispravljanje nedostataka
Preliminarno ispitivanje tužbe i odgovora tuženog i srodnih sudskih naloga
Odbijanje ili povlačenje tužbe (ako je potrebno)
Sažeta presuda (ako je prikladno)
Sudski nalog o zahtevu za očuvanje imovine u sporu (ako je potrebno)
Pripremna sednica (ako je potrebno) i srodni sudski naloz
Napori za alternativno rešavanje sporova
Rešavanje spora nagodbom (ako je prikladno)
Izdavanje naloga o rasporedu predmeta sa dokaznim presudama
Sazivanje pretresne sednice
Rešenje spora bez suđenja (ako je prikladno)
Donošenje potpunog ili delimičnog rešenja
Izdavanje ispravljene ili dopunske presude (ako je prikladno)
Rešenje po žalbi (ako je podneta)

Mapa procesa Zakona br. 03/L-006 o parničnom postupku

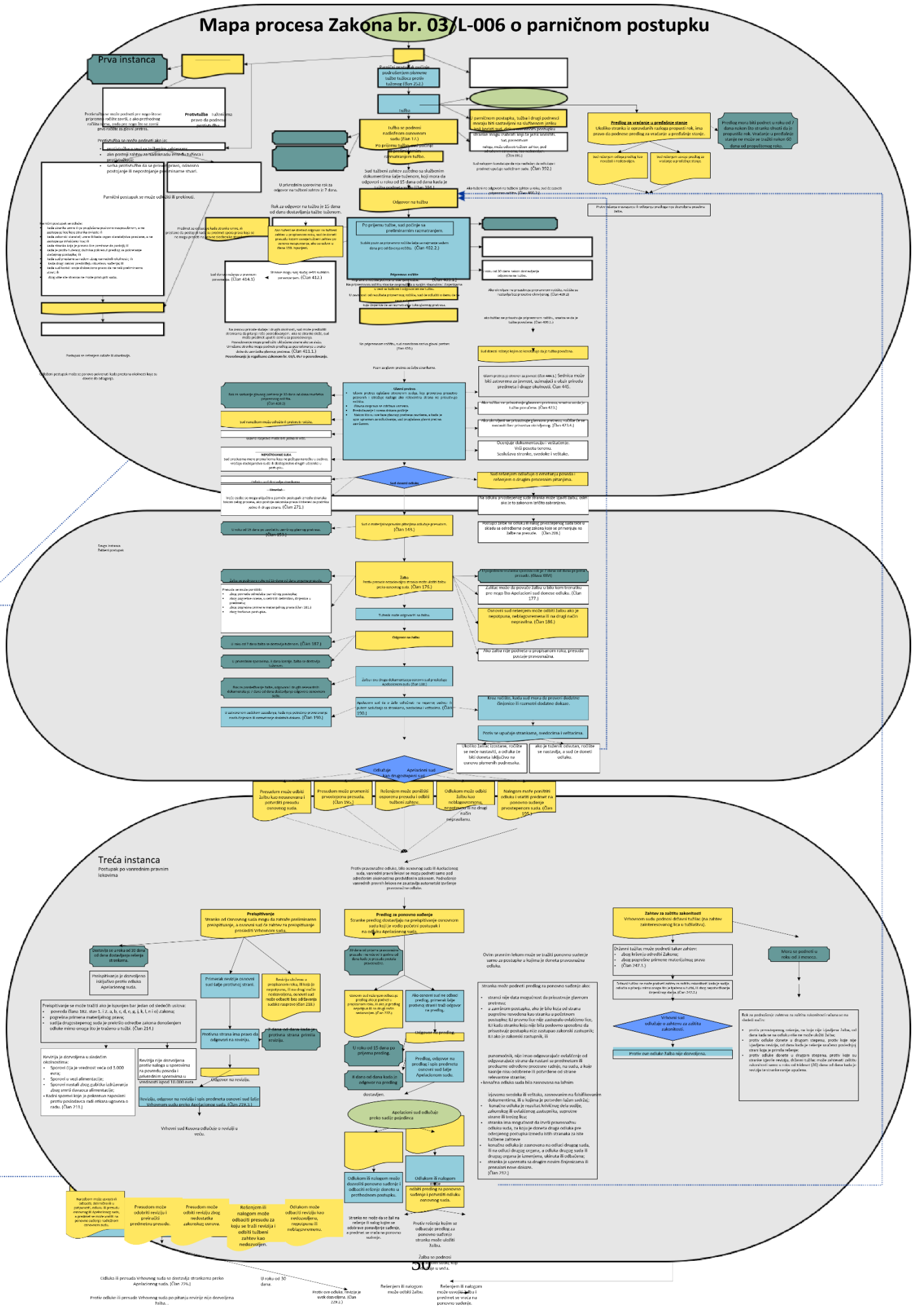

Iznošenje i dokazivanje materijalnih činjenica korišćenjem prihvatljivih dokaza su neke od ključnih funkcija advokata u parničnom postupku u građanskim predmetima i kao takve će biti detaljno obrađene u ovom Priručniku.

Sastavljanje tužbe: Kao što je gore navedeno, i tužba i odgovor su izuzetno važni prema ZPP, i, u stvari, mogli bi da predstavljaju osnovu za konačno rešenje slučaja bez suđenja, u zavisnosti od njihovog sadržaja. Kao takvo, sastavljanje zahteva ne treba uzimati olako i treba ga uraditi samo, kao što je sugerisano u Standardu 9 iznad, nakon sprovođenja temeljne istrage i utvrđivanja činjenica koje je izneo tužilac, u meri u kojoj je to moguće u datim okolnostima.

Teret dokazivanja: Što se tiče **tereta dokazivanja** izvođenja dokaza na suđenju, prema ZPP, on leži isključivo na strankama u parnici, a posebno na tužiocu koji pokušava da dokaže svoju tvrdnju. Suprotno onome što mnogi veruju, nije zakonska odgovornost sudije da prikuplja dokaze. Praktičar pravne pomoći ne može samo da sedne i pretpostavi da će sudija proaktivno prikupiti stručne i druge dokaze da dokaže slučaj njegovog korisnika. Član 7, stav 1 predviđa da „Stranke iznose sve činjenice na kojima zasnivaju svoje tvrdnje i predlažu dokaze kojima se takve činjenice utvrđuju". Ako sudu ne budu ponuđeni svi potrebni dokazi koji potkrepljuju činjenice, neće biti mogućnosti da sud prikupi i ispita te dokaze i donese rešenje. Stoga, za advokata je od ključnog značaja da u potpunosti istraži sve aspekte slučaja i da predvidi i diskredituje argumente koje će suprotna strana verovatno izneti, kako pri izjašnjavanju, tako i na suđenju.

Vrste dokaza: Dokazi se mogu klasifikovati u dve grupe, to jest, u „značajne" i „slučajne" dokaze. **Značajni dokazi** su oni pribavljeni iz originalnih izvora, kao što su očevici, originalni ili zvanični dokumenti, itd. **Slučajni dokazi** su oni dobijeni iz posrednih ili usputnih izvora, kao što su svedočenja trećih lica koji možda nisu sama videla događaj, ali su čula to od nekoga. Dok ovi dokazi iz druge ruke nisu dozvoljeni u nekim jurisdikcijama (kao što su Sjedinjene Države i druge jurisdikcije običajnog prava sa određenim izuzecima), dozvoljeni su na Kosovu, ali imaju mnogo manju dokaznu vrednost od suštinskih dokaza i tokom suđenja ili saslušanja, a praktičar pravne pomoći treba jasno da napravi ovu razliku.

U pogledu odnosa prema određenoj činjenici, dokazi se mogu klasifikovati kao „direktni" (tj. neposredni) ili „indirektni" (tj. posredni). **Direktan dokaz** je onaj dokaz koji služi kao sredstvo za neposredno utvrđivanje određene činjenice, kao što su iskazi svedoka prisutnih kada je tužilac tuženiku predao određeni predmet. Sa druge strane, **indirektni dokazi** se posredno vezuju za određenu činjenicu ili se koriste za dobijanje pretpostavljenog zaključka o postojanju određene činjenice. Indirektna činjenica može biti, na primer, kada poverilac dostavi dužniku pismenu potvrdu o izmirenom dugu, a sud to prihvati kao dokaz za plaćanje.

„Svedok" je lice koje se po zakonu razlikuje od stranaka u parnici, a svedok je samo dužan da jasno i iskreno svedoči o sopstvenom saznanju o sporu na suđenju, te stoga takvom izjavom može da pomogne u pravnom rešavanju spora. Svedok je ograničen isključivo na sopstvene čulne percepcije i uzdržava se od iznošenja svojih ličnih mišljenja o dotičnoj činjenici.

d. Korišćenje eksperata kao izvor dokaza na suđenju ili pre suđenja

Da bi se razjasnila ili potvrdila činjenica, često je potrebno pribegavati ljudima sa stručnim kapacitetima ili znanjem koje sud ne poseduje, pa stoga sud može da naloži pribavljanje dokaza na suđenju „veštačenjem". „Veštaci" su osobe sa specifičnim i dovoljnim znanjem iz

određene oblasti znanja, koje su na osnovu tog znanja sposobne da pred sudom daju istinit opis činjeničnog stanja ili donesu tačan zaključak o ishodima određenog činjeničnog stanja. Inače, proces stručnog proučavanja predmeta koji su im stavljeni na raspolaganje radi izražavanja mišljenja o problemima koji zahtevaju posebno znanje ili iskustvo, po zadatku suda, naziva se „veštačenje".

Davanje „veštačenja" je uslovna (*probaciona*) aktivnost za potvrđivanje spornih činjenica i obično je preduzima veštak kojeg angažuje sam sud (putem odluke), a rezultira mišljenjem koje veštak dostavlja sudovima. Zakon o parničnom postupku, u članovima 356 – 372, daje orijentaciju za dokazivanje činjenica veštačenjem, pri čemu veštaci u svom veštačenju daju svoje mišljenje i zaključke.

Svoje zaključke i konačno mišljenje veštak dostavlja sudu u pisanoj formi pre održavanja glavnog pretresa, osim ako sud odluči drugačije. Veštačenje uvek mora da bude opravdano i obrazloženo (član 364.1, 2. ZPP). Protivna strana može da postavlja pitanja veštacima tokom glavnog pretresa kako bi osporila kredibilitet svedoka i njihovu „stručnost". Najbolja međunarodna praksa omogućava strankama da osporavaju i kvalifikacije veštaka, kao i sredstva ili teorije koje je veštak koristio da bi došao do svog mišljenja. Izazovi zasnovani na kvalifikacijama mogu uključivati obrazovanje, specijalizovanu obuku, godine iskustva ili znanja. Izazovi zasnovani na načinima da se dođe do mišljenja mogu da obuhvataju sledeća pitanja:

1. Da li je mišljenje zasnovano na dovoljnim činjenicama ili podacima;
2. Da li su pri donošenju mišljenja korišćeni pouzdani principi i metode;
3. Da li su principi i metode primenjeni na način koji je pouzdan u konkretnom slučaju.
4. Da li je teorija bila testirana i da li se može testirati;
5. Da li je primenjeni metod prošao kroz stroge recenzije i objavljivanje;
6. Stopa greške, ako je poznata, ili potencijalna stopa greške datog sredstva;
7. Standardi koji postoje za metodu, kao i održavanje standarda tokom predmetnog ispitivanja; i
8. Da li postoji široka prihvaćenost datih sredstava u naučnoj zajednici.

Član 360. predviđa da se veštak može „izbaciti" iz predmeta na osnovu opravdanog razloga (tj. gore navedeni prigovori mogu da budu iskorišćeni za diskreditaciju veštaka), ali to treba učiniti pre glavnog pretresa na predlog stranke koja se protivi veštaku. Obe strane treba da dobiju kopiju pismenog mišljenja veštaka najmanje osam (8) dana pre glavnog pretresa (ZPP, čl. 367).

Stranke takođe mogu da ispituju veštaka tokom glavnog pretresa (ZPP, čl. 371), u skladu sa pravilima iz člana 348 ZPP. Najbolja međunarodna praksa (naročito u zemljama običajnog prava) je pokušaj ograničavanja ispitivanja (tj. unakrsnog ispitivanja) svedoka suprotnog svom klijentu na zatvorena pitanja (tj. pitanja sa odgovorom da ili ne) i da se ne postavljaju pitanja svedoku ako advokat već ne zna odgovor, izbegavajući tako iznenađenja na glavnom pretresu. Da bi to uradio, praktičar pravne pomoći koji želi da ospori veštaka treba da sprovede temeljnu istragu nakon što dobije pismeno mišljenje veštaka, što bi moglo da obuvati konsultacije sa drugim stručnjacima o komplikovanim pitanjima. Ako strana koja se protivi svedočenju veštaka može da iznese dovoljno jake argumente protiv svedoka ili njegovih sredstava, može biti strateški korisno da se podnese predlog za isključenje po članu 360, jer bi to moglo da olakša razgovore o nagodbi, što verovatno ne bi bio slučaj ako se svedok osporava tokom ispitivanja na glavnom pretresu.

Na kraju, važno je napomenuti da ukoliko tužilac smatra ili utvrdi da je veštačenje neprofesionalno ili da nije zasnovano na profesionalnim argumentima, tužilac ili bilo koja od strana može predložiti izdavanje dokaza sa „super veštačenjem" (tj. formiranje komisija od tri veštaka stručno osposobljena iz oblasti u kojoj se veštačenje traži da ispita i dostavi mišljenje sudu) po ZPP.

e. Svedočenje stranaka tokom glavne rasprave (suđenja)

Takođe, stranke u parnici, odnosno podnosilac ili tužitelj i tuženi mogu se i sami pojaviti kao dokazno sredstvo svedočenjem na suđenju u parničnom postupku.

Stranke u parnici su često glavni i najsigurniji izvor saznanja o relevantnim činjenicama u predmetu koji se razmatra. Stranke najbolje znaju činjenično stanje na kojem zasnivaju svoje tvrdnje. Stranke se sećaju svojih događaja, pojava, stanja stvari ili ljudi, važnih za uspostavljanje i razvoj određenog građanskog odnosa.

U članu 373. novog ZPP, svedočenje stranaka kao dokazno sredstvo stavljeno je u istu ravan sa ostalim dokaznim sredstvima, te se stoga može koristiti kao dokazno sredstvo u svakom trenutku i za utvrđivanje bilo koje činjenice. Za razliku od starog zakona koji je predviđao da se prikupljanje dokaza od strane saslušanih stranaka ostavlja za kraj postupka, novi Zakon u svom članu 425. stav 1. predviđa da dokazni postupak počinje upravo saslušanjem izjava stranaka.

Važno je napomenuti da se i podnošenjem odgovora na tužbu tužitelj upoznaje sa stavom tuženog o tužbi, što takođe pruža mogućnost tužitelju da razjasni ili dopuni svoje navode ili čak da pripremi druge eventualne dokaze u vidu predloga tokom pripremne sednice ili tokom glavne rasprave ako takva pripremna sednica nije održana. Ovo omogućava sudu da brzo i efikasno vodi postupak ka održavanju i razvoju pripremnog ročišta.

Podnošenje odgovora na tužbu je ključni momenat u parničnom postupku, jer tuženi obrazlaže svoje stavove o spornoj stvari, a sudija zapravo može sam da reši predmet po podnescima (tj. po tužbi i odgovoru).

f. Uloga praktičara pravne pomoći u postupcima medijacije (posredovanja):

ZoM ne zabranjuje prisustvo advokata u postupku medijacije kako bi pomogao svom korisniku. Stoga, klijenti mogu da imaju svoje advokate tamo, ako je potrebno. Uopšteno govoreći, uloga advokata u medijaciji je da pomaže klijentima, daje praktične i pravne savete o procesu i o pitanjima koja se postavljaju, kao i o datim ponudama, a i da pomaže u izradi rokova i uslova poravnanja prema dogovoru. Uloga advokata će, međutim, u velikoj meri varirati u zavisnosti od prirode spora i procesa medijacije.

Dakle, strana koja odluči da rešava spor putem medijacije može i ne mora da bude zastupana od strane advokata u bilo kojem trenutku u procesu. Po izboru stranke, na primer, stranka može:

1. da izabere da je zastupa advokat od trenutka podnošenja prve izjave te stranke;
2. da započne slučaj bez zastupnika, a da kasnije obezbedi zastupanje u nekom trenutku procesa u predmetu pre ili tokom medijacije;

3. da završi proces medijacije i konsultujte advokata samo da pregleda uslove sporazuma iz medijacije; ili
4. da završi proces medijacije i sklopi sporazum bez pomoći advokata.

Tradicionalna uloga advokata na Kosovu bila je da zastupa interese svog klijenta, da savetuje klijenta u vezi sa procedurom i materijalnim pravom, da savetuje klijenta i upravlja pravnim procesom za klijenta. Mada će advokat nastaviti da obavlja svaku od ovih tradicionalnih funkcija i u postupku medijacije, način i kontekst u kojem se te funkcije obavljaju biće drugačiji. Bitna razlika je u tome što je medijacija *ne-konkurentni* (*ne-rivalski*) proces, gde se svaka strana podstiče da preuzme odgovornost za rešavanje spora.

Različite uloge koje advokat može da ima u medijaciji pre medijacije: Pomažući stranci u donošenju informisanih odluka o procesu medijacije pre nego što proces počne, advokat podstiče stranku da preuzme odgovornost za rešavanje spora, što je sasvim u skladu sa opštim principima medijacije.

Advokat objašnjava stranki prirodu procesa medijacije, šta da očekuje tokom medijacije, relevantni zakon koji reguliše proces medijacije, kao i kako proces medijacije dopunjuje sudske procedure. Advokat pomaže stranki da napravi informisan izbor medijatora na osnovu faktora kao što su priroda slučaja stranke, stručnost i iskustvo medijatora, kao i potencijalne naknade koje su u ovo uključene. Advokat može sa strankom da pregleda liste i profile za ovlašćene posrednike koji se nalaze u registru medijatora licenciranih od strane Ministarstva pravde.

Advokat pomaže stranki da utvrdi da li je tajming bitan faktor u izboru medijacije. Na primer, advokat može da preporuči medijaciju na početku kako bi istražio poravnanje pre nego što se pozicije učvrste, ili da preporuči da se medijacija odloži do završetka celog ili dela procesa otkrivanja.

Advokat savetuje stranku o materijalnom pravu relevantnom za predmet. Ovo omogućava da stranka razume niz ishoda koji su mogući ako je slučaj u parnici i da formuliše niz prihvatljivih ishoda za proces medijacije. Na primer, u slučaju lične povrede, advokat može da savetuje stranku o nizu ishoda u vezi sa odgovornošću, zatim o rasponu mogućnosti za novčanu presudu i o opcijama kao što su strukturisana poravnanja. Saveti koji pomažu da stranka shvati da može postojati više rešenja koja zadovoljavaju potrebe te stranke, pomažu da stranka stupi u medijaciju spremna da razmotri različite opcije za nagodbu.

Tokom medijacije: Kao i pre početka procesa, advokat nastavlja da savetuje stranku o materijalnom pravu relevantnom za slučaj, pomažući stranki da razume koje informacije bi mogle da budu važne da se podele ili nauče i saznaju tokom medijacije, zatim koje opcije bi mogle da budu dostupne, potencijalne posledice svake opcije i koji su mogući ishodi koje treba predvideti ako se medijacijom ne postigne sporazum.

Tokom procesa medijacije stranke se podstiču da preuzmu odgovornost za rešavanje spora. Ova odgovornost obuhvata aktivno učestvovanje u diskusijama o rešavanju problema uz pomoć obučenog neutralnog posrednika. Uloga advokata je da pomogne stranki u pregovorima za sebe, imajući u vidu ne-konkurentsku (ne-rivalsku) prirodu medijacije.

Advokat vodi stranku u pregovorima tako što podstiče stranku da izrazi misli i osećanja, pomaže stranki da definiše interese i pomaže da stranka prikupi neophodne informacije, razvije opcije i ispita posledice.

Advokat može da vodi stranku kroz diskusije o poravnanju bez obzira da li advokat prisustvuje sednicama medijacije ili ne. Advokat se može konsultovati i može da savetuje stranku pre i posle sednica. Advokat bi takođe mogao da posavetuje stranku kada bi bilo mudro zatražiti pauzu u medijaciji kako bi se konsultovao sa advokatom za dodatne informacije i savete. U nekim slučajevima, stranka i advokat mogu da organizuju da advokat bude dostupan telefonom radi konsultacija dok se medijacija odvija.

Advokat rukovodi pravnim postupkom za stranku dok se medijacija vodi, obaveštava stranku o važnim datumima, odgovara i dostavlja neophodne podneske i sprovodi otkrivanje činjenica.

Izbor da li će advokat prisustvovati sednici (sednicama), kao i stepen učešća advokata, u krajnjoj liniji pripada stranki. Stranka donosi svoju odluku nakon razgovora sa advokatom i nakon razmatranja saveta advokata. Pošto uspeh procesa medijacije zavisi, između ostalog, od toga da svaka strana donese informisane odluke u rešavanju spora, zadatak advokata u ovoj fazi je da omogući stranki da donese informisanu odluku o ovim pitanjima.

Faktori koji utiču na odluku da advokat prisustvuje: Pošto ništa o samom procesu medijacije ne sugeriše da advokat mora da prisustvuje sesiji medijacije, odluka prvenstveno zavisi od potreba stranke u kontekstu procesa medijacije. Dok neki ljudi pokušavaju da generalizuju ulogu advokata prema tipu slučaja (npr. „Potreban vam je advokat u medijaciji u vezi sa ličnim povredama, ali ne i u vezi sa porodičnim pravom“), u stvari potrebe stranaka (kao npr. informacije, resursi i stvarna i uočena pregovaračka moć svakog od njih), a ne vrsta slučaja, bi trebalo da dovedu do odluke da li da advokat bude prisutan u medijaciji.

Pošto je medijacija kooperativni proces rešavanja problema u kojem medijator olakšava komunikaciju između stranaka, osnovno razmatranje je da li je stranka sposobna da efikasno učestvuje u procesu bez prisustva advokata. Ovo razmatranje obuhvata dva različita nivoa ispitivanja: da li stranka pati od bilo kakvih ličnih prepreka za efikasnu komunikaciju i da li priroda odnosa između stranaka ometa delotvornu komunikaciju.

Ako stranka može da učestvuje i efikasno komunicira u procesu medijacije bez prisustva advokata, advokat ne mora nužno da prisustvuje medijaciji. Ako su okolnosti takve da stranka ne može da efikasno učestvuje u procesu bez prisustva advokata, uprkos uputstvima medijatora, svakako bi bilo u najboljem interesu stranke da advokat prisustvuje sednici (sednicama) medijacije.

Drugi nivo ispitivanja pri utvrđivanju da li stranka može da efikasno učestvuje u procesu medijacije bez prisustva njenog advokata fokusira se na odnos između stranaka. Ovo ispitivanje se može predstaviti kao pitanje „ravnoteže snaga“: da li svaka strana ima razumno uporedivu moć u ovom odnosu da može da se efikasno uključi u proces rešavanja problema? U suprotnom, prisustvo advokata bi bilo važnije.

Dokumenti koji su potrebni za predmete u vezi sa izdržavanjem dece

- Izvod iz knjige venčanih
- Izvod iz matične knjige rođenih deteta (dece)
- Testovi očinstva ako je očinstvo u pitanju
- Informacije o prihodima za obe strane
- Dokumentovanje neizmirenih dugova
- U slučaju nasilja u porodici, policijski i medicinski izveštaji
- Dokumentovanje svih posebnih potreba dece i povezanih troškova
- Dokumentovanje svih fizičkih problema roditelja
- Drugi relevantni dokumenti u vezi sa izdržavanjem dece i najboljim interesima deteta(dece).

Dokumenti koji su potrebni za predmete starateljstva nad decom

- Izvod iz knjige venčanih
- Izvod iz matične knjige rođenih dece
- Informacije o prihodima za obe strane
- U slučaju nasilja u porodici, policijski i medicinski izveštaji
- Dokumentacija o svim posebnim potrebama dece
- Dokumentovanje o svim fizičkim ili psihičkim problemima roditelja
- Drugi relevantni dokumenti koji se odnose na starateljstvo nad decom i pitanje najboljeg interesa deteta(dece).

g. Primeri sudske prakse u svetu iz oblasti parnice u određenim vrstama porodičnim, građanskim i imovinskim predmetima

1.Slučajevi poveravanja dece (ili starateljstva nad decom)

Strateška pitanja koja treba razmotriti u slučajevima starateljstva nad decom: Kada razvija strategiju vođenja parnice (teoriju slučaja), praktičar pravne pomoći treba da pomogne klijentu da prikupi dokaze koji su relevantni za sveukupne „faktore starateljstva" navedene u nastavku (koji su uobičajeni problemi sudija u porodičnim predmetima) i da delotvorno podržava njegove navode. Neki dokazi mogu i treba da budu priloženi (ili barem izričito navedeni) u podnescima.

- Zainteresovanost i aktivno učestvovanje roditelja u podizanju deteta (dece);
- Trenutni raspored fizičkog čuvanja;
- Životna situacija i standard, uključujući tu i slobodno vreme i aranžmane za brigu o deci;
- Spremnost za zajedničko roditeljstvo;
- Mentalna/emocionalna nestabilnost;
- Dokaz o porodičnom nasilju u vezi ili o bilo kakvom nasilju nad detetom (decom);
- Zloupotreba supstanci (droge ili alkohol); i
- Svaki dokaz zanemarivanja deteta (dece) u prošlosti.

Imperativ je da počnete da prikupljate dokaze što je ranije moguće pre nego što se izgube prilike i zaborave događaji. Korisnik treba da započne da vodi dnevnik, dokumentujući svoju uključenost i dnevne aktivnosti sa svojim detetom i sve u vezi sa slučajevima ili ponašanjem koje je pokazao drugi roditelj.

Vrste dokaza u spornim postupcima za starateljstvo nad decom: Da bi se dokazi smatrali prihvatljivim od strane građanskog suda, oni moraju biti materijalni i relevantni. Ako se dokazi ne odnose na starateljstvo, „najbolje interese" ili dobrobit deteta, nisu relevantni.

Čuvanje kopija komunikacije i prepiske sa drugim roditeljem je ključno za klijenta. Najčešći tipovi dokaza koji se nude u slučajevima starateljstva nad decom su: svedoci (i očevici i veštak); dnevnici; SMS poruke; tekstualne poruke; glasovna pošta; pisma; fotografije; video snimci; audio snimci; posete i drugi rasporedi, kao i evidencije kao što su finansijski, medicinski, školski i policijski izveštaji. Klijent, uz pomoć advokata za pravnu pomoć, treba pažljivo da prikupi, dokumentuje i arhivira ove informacije onog trenutka kada klijent počne da sumnja da bi starateljstvo nad decom moglo biti osporavano.

Svedoci na sudu: Svedočenje može da pomogne sudu da se utvrdi legitimnost navedenih tvrdnji i navoda u slučaju starateljstva nad decom. Najuticajnija svedočenja dolaze od nepristrasnih svedoka koji imaju lična ili stručna znanja i o detetu i o roditeljima. Spisak mogućih svedoka bi uključivao pružaoce usluga dnevnog boravka, nastavnike, lekare, saradnike ili komšije. Što su svedoci nepristrasniji, veća je verovatnoća da će im onaj koji donosi odluku o činjenicama (sudija) poverovati.

„Najbolji interes" deteta: Dokazi u slučajevima starateljstva nad decom moraju da pokažu da je dodela starateljstva nad detetom klijentu zaista u „najboljem interesu deteta". Kriterijumi koje sudije građanskog suda obično koriste kada određuju odgovarajući aranžman o starateljstvu se obično nazivaju „faktori starateljstva". Faktori starateljstva izražavaju najčešće brige građanskih sudova prilikom određivanja pitanja starateljstva.

2. **Postupci u vezi sa izdržavanjem dece (**ili **Finansijskim održavanjem dece) –** Članovi Zakona o porodici 289-296

Strateška pitanja koja treba razmotriti u postupcima za izdržavanje dece: U postupcima za izdržavanje dece (kao iu slučaju alimentacije) ključno je da se što pre dobiju informacije o prihodima i imovini suprotne strane, jer to postaje teže kada se pokrene sporni postupak.

Vrste dokaza u postupcima za izdržavanje deteta: Dokazi u postupcima za izdržavanje dece se u velikoj meri fokusiraju na prihode roditelja kako bi se mogao utvrditi iznos za izdržavanje deteta koji se plaća u ime maloletne dece (mlađe od 15 godina). Takođe bi trebalo da se fokusira na posebne potrebe dece, koje mogu imati finansijske implikacije.

3. **Postupci u vezi sa razvodom i alimentacijom –** Članovi Zakona o porodici (ZOP) 68-69

Razvod je relativno lako dobiti, osim kada su u pitanju deca, na Kosovu i dostupan je po raznim osnovama, uključujući, između ostalog, „nepodnošljiv život supružnika, preljubu, atentat na život supružnika, ozbiljno maltretiranje, nenamerno i neopravdano napuštanje, neizlečiva duševna bolest i stalna nesposobnost za delovanje, nerazuman prekid faktičke vanbračne zajednice duže od jedne godine i sporazumni razvod braka." (član 69 ZOP). Ako supružnik koji prigovara izričito ne odbije razloge navedene u tužbi, smatra se da su slagali za razvod braka. član 68.4 ZOP. Razvod braka prema Porodičnom zakonu nije dostupan ako je žena trudna (i dok zajedničko dete ne navrši najmanje godinu dana). Član 70 ZOP. Bračne sporove rešava veće od jednog sudije i troje sudija porotnika. Član 73 ZOP, nakon obaveznog pokušaja pomirenja (pred organom starateljstva – tj. preko centara za socijalni rad ili CSR) ako su u pitanju deca). Član 76 ZOP. Za razliku od mnogih drugih zemalja, sud može odbiti razvod ako su interesi deteta(dece) u izuzetnim okolnostima koje zahtevaju da brak ne bude raskinut. Član 70.3 ZOP. Da bi se izbegao nedozvoljavanje razvoda braka, korisnik mora da pokaže adekvatan plan (po mogućnosti pripremljen u koordinaciji sa supružnikom od kojeg korisnik želi da se razvede) za brigu o deci nakon raskida braka.

Strateška i druga pitanja koja treba razmotriti u slučajevima razvoda i alimentacije: Kada supružnici koji traže razvod imaju maloletnu decu, Zakon o porodici predviđa da postupak mirenja sprovode centri za socijalni rad, koji primenjuju „socijalni rad i druge profesionalne metode" i koristi bračne i porodične savetnike i druge. CSR će proceniti trenutne „uslove života i razvoja" maloletne dece i „zaštititi interese dece" preduzimanjem „svih neophodnih mera"

kako bi osigurao da se „obrazovanje, bezbednost i finansijsko izdržavanje“ na odgovarajući način uzimaju u obzir u svaki dogovor između supružnika. Postupci pomirenja koje sprovode CSR ne bi trebalo da traju duže od tri meseca, osim ako se supružnici tako ne dogovore. CSR će „bez odlaganja“ podneti sudu pismeni izveštaj „o rezultatima postupka pomirenja“.

U praksi, centrima za socijalni rad, prema OEBS-u, često je potrebno mnogo duže od tri meseca da obave svoj posao i mogu značajno da odlože brakorazvodne postupke, čak i one zasnovane na međusobnom dogovoru. Zbog toga je važno da praktičar pravne pomoći blisko sarađuje sa CSR kako bi se osiguralo da proces teče glatko i brzo i da se svi sastanci ili intervjui održavaju na vreme i prisustvuju.

Dokazi: Suđenja za razvod braka i druga sporna sudska ročišta često zavise od toga koji supružnik može da pruži sudu najbolje dokaze i da potkrepi svoje argumente o tome da li se razvod može odobriti i da li treba dodeliti alimentaciju i koliko.

Ovo su pet saveta za poboljšanje dokaza u slučaju razvoda i srodnih pitanja u vezi sa alimentacijom:

Pisana komunikacija: Ako se nešto važno mora reći između klijenta i njegovog ili njenog supružnika tokom spornog postupka za razvod ili alimentaciju, sve to treba sačiniti i sačuvati u pisanoj formi. Tekstualne poruke i e-mail poruke između supružnika su vitalni dokazi i često se koriste tokom suđenja za razvod, posebno kada su deca u pitanju. Čak i ako vaš supružnik nije voljan da komunicira sa vama pismenim putem, sačuvajte svoje jednosmerne pokušaje pismene komunikacije sa supružnikom.

Kalendari: Datumi i vreme događaja se često osporavaju na suđenju. Ako su klijent i njegov/njen supružnik vodili porodični kalendar pre podnošenja zahteva za razvod, proverite da li je sačuvan. U suprotnom, klijent treba da počne da planira dnevne događaje i druge važne interakcije sa svojim supružnikom što je pre moguće tokom postupka razvoda. Tokom planiranja kalendara, on ili ona treba da budu sigurni da su zabeležili svako propušteno vreme roditeljstva od strane suprotstavljenog supružnika, sva poslovna putovanja od strane takvog supružnika, ili bilo koje sastanke ili aktivnosti za decu koje je vaš klijent omogućio.

Objave na društvenim mrežama: Supružnici često nenamerno objavljuju štetne informacije na društvenim mrežama, koje se mogu koristiti kao dokaz protiv njih. Uverite se da klijent koji je u procesu razvoda pažljivo razmotri informacije koje objavljuje na društvenim mrežama. Trebalo bi da zamole i svoje prijatelje koji ih pominju („taguju“) u objavama da to urade. Dalje, klijent treba da sačuva objave („postove“) svog supružnika na društvenim mrežama tako što će štampati datirane snimke ekrana svojih naloga ili preuzimati njihove postove (ako Internet stranica to dozvoljava).

Dokumenti potrebni za predmete u vezi sa razvodom i alimentacijom (Održavanje braka)

- Izvod iz matične knjige venčanih ili dokaz (zakupnine, računi, itd.) o „otvorenom zajedničkom životu“ kao par
- Izvod iz matične knjige rođenih deteta (dece).
- Informacije o prihodima za obe strane
- Dokumentovanje neizmirenih dugova
- Dokumenti u vezi sa vlasništvom nad imovinom (i porodičnim i van-porodičnim)
- U slučaju nasilja u porodici, policijski i medicinski izveštaji
- Drugi relevantni dokumenti u vezi sa razvodom i alimentacijom

Slike: Slika vredi hiljadu reči. Fotografije treba da budu snimljene i pažljivo datirane kako bi se katalogizirala imovina u domu vašeg klijenta ili da bi se dokazala bilo kakva fizička povreda koju je njegov/njen bračni partner počinio vašem klijentu.

Finansijski izveštaji: Izvodi iz banke, poreske prijave, platni listovi, izvodi penzijskih čekova i izvodi kreditnih kartica - svi ovi dokumenti se slobodno razmenjuju između supružnika tokom braka, ali mogu da postanu problematični ili skupi za dobijanje od vašeg supružnika tokom razvoda. Ako vaš klijent ima pristup ovim bračnim dokumentima, treba da ih sačuva (ili iskopira i sačuva) na bezbednom mestu.

4. Predmeti nadoknade štete

Zahtevi za nadoknadu štete mogu nastati iz različitih situacija, uključujući lične povrede (klizanja i padovi), nesavesnost lekara, odštetu žrtvama od zločina, nepravednu smrt, automobilske nesreće, nesreće u avionu ili čamcu, odgovornost za proizvode, zanemarivanje ili zlostavljanje u staračkom domu ili bolnici , opekotine, povrede kičmene moždine, trovanje hranom u restoranima, pravna zloupotreba, ujedi životinja ili pasa, nezgode na radnom mestu, između ostalog. Primenljivo materijalno pravo za većinu slučajeva naknade štete je Poglavlje 2 Zakona o obligacionim odnosima (ZOO) br. 04/L-077.

U svim ovim situacijama, ključ uspeha, kao i u mnogim drugim slučajevima o kojima se govori u ovom priručniku, jeste razviti čvrstu teoriju slučaja i imati obimnu prihvatljivu, relevantnu odštetu kako bi se dokazao i nemar i/ili namera tuženog (na osnovu člana 140 ZOO u svim slučajevima osim onih koji se odnose na inherentno opasne proizvode ili aktivnosti za koje postoji „stroga odgovornost“ ili „pretpostavljena uzročnost“ prema članu 154 ZOO), uzročnost (bilo da je reč o nemaru ili nameri usled čega je tuženi bio stvarni uzrok povrede tužioca koji se često pominje kao uzročnost „da ne bi bilo“, što znači da, da nije bilo radnji tuženog, povreda tužioca ne bi nastala), bilo kakav „doprinosni“ nemar (gde je tužilac imao bilo kakvu krivicu za prouzrokovane štete), a verovatno najkritičnije iznos pričinjene štete, između ostalog. Stručnjak za pravnu pomoć treba uvek da predvidi moguću odbranu radi zahteva za naknadu štete, što između ostalog uključuje:

- Nedostatak krivice (namera ili radnja nemara) tuženog, gde je to potrebno za odgovornost (ZOO, čl.136.1);
- Tuženi je bio maloletnik (apsolutna odbrana za maloletna lica mlađa od 7 godina, a ograničena odbrana za maloletna lica uzrasta od 7 do 14 godina koja nisu sposobna da odgovaraju za svoje postupke) (ZOO, čl.142);
- Ispitanik nije mogao da odgovara za svoje postupke zbog „poremećaja u mentalnom razvoju ili problema mentalnog zdravlja “(ZOO, čl.141)
- Ispitanik koji je naneo štetu u „privremenom duševnom stanju “(ZOO, čl.141.2);
- Tuženi je štetu naneo krivicom trećeg lica (ZOO, čl.141.3);
- Optuženi postupa u razumnoj „samoodbrani “(ZOO, čl.143);
- Ispitanik uključen u dozvoljenu „samopomoć ”(ZOO, čl.144);
- Postojao je „informisani pristanak“ tužioca i radnja nije bila zabranjena zakonom (ZOO, čl.145);
- Preuzimanje rizika od strane tužioca u slučajevima stroge odgovornosti koji uključuju opasne aktivnosti proizvoda (ZOO, čl.158);
- Pravilna upozorenja ili druge mere u vezi sa neispravnim proizvodima (ZOO, čl.160).

Pružalac pravne pomoći treba da bude svestan da sud ima ovlašćenje da dosuđuje odštetu iz „pravične odgovornosti "(ZOO, čl.151) čak i ako tuženi nije odgovoran, uzimajući u obzir u interesu pravde imovinsko stanje oštećenog i povređenog.

Praktičari pravne pomoći takođe treba da budu svesni da su bilo koje treće strane „solidarno" odgovorne za štetu da se pridruže tužbi. To mogu uključivati: roditelje maloletnog ispitanika (ZOO, čl.150); poslodavci ili pravna lica ako su radili ili na drugi način bili angažovani u vreme povrede (ZOO čl. 152-153); staratelji, nastavnici ili drugi subjekti koji su između ostalog, odgovorni za nadzor povredioca (ZOO, čl. 149).

Saveti u vezi sa izračunavanjem „neto" štete u slučajevima kompenzacije:

Pre nego što sastavi tužbu u slučaju naknade štete, praktičar pravne pomoći treba da ima vrlo jasnu predstavu o tome koliki iznos tužbe treba da zahteva na ime naknade štete. Ovo je korisno kako za suštinu zahteva, tako i za postavljanje ciljeva za pregovore o nagodbi. Član 137 ZOO predviđa da „Šteta obuhvata umanjenje imovine (obična šteta), sprečavanje procene vrednosti imovine (izgubljena dobit), nanošenje fizičkog ili psihičkog uznemiravanja ili straha drugom licu i zadiranje u ugled pravnog lica." Sva tražena šteta mora se uklopiti u ove široke kategorije šteta.

Procena „uobičajene štete"

Prvo, praktičar pravne pomoći treba da proceni posebne ili „uobičajene" štete nastale usled incidenta. Uobičajene štete (poznate i kao ekonomski gubici) su štete za koje je samo novac uporediva zamena za ono što je izgubljeno. Oni su takođe poznati kao |" gubici iz džepa ". Uobičajene štete mogu uključivati:

- Izgubljene zarade ("izgubljena dobit")
- Izgubljeni koeficijent zarade (klasifikovan kao "izgubljena dobit" na osnovu ZOO)
- Medicinski troškovi (umanjenje imovine, u novcu, čl.177 ZOO)
- Troškovi sahrane i ukopa u slučaju nepravedne smrti (čl. 177, 184 ZOO) i
- Posledična materijalna šteta.

Prošli ekonomski gubici. Procena posebne štete može se lako izvršiti za prethodne medicinske troškove i izgubljene plate, sve dok korisnik vodi detaljnu evidenciju o svakoj poseti lekaru ili fizioterapeutu, kao i o svim lekovima koje uzima kao rezultat povreda.

Budući ekonomski gubici („izgubljena dobit"). Određivanje posebne štete može biti teže za buduće medicinske troškove i izgubljenu sposobnost zarade. Izračunavanje štete u velikoj meri zavisi od činjenica konkretnog slučaja. Ako je moguće, praktičar pravne pomoći treba da angažuje stručnjaka u lečenju da svedoči o budućim medicinskim troškovima korisnika, kao i stručnjak za ekonomiju da izvrši analizu ekonomske štete kada je reč o uticaju povreda na buduća primanja i sposobnost zarađivanja.

Što se tiče izgubljene zarade, pretrpljena šteta se obično meri razlikom stvarne zarade od projektovane zarade, a da nije bilo radnji tuženog. Dakle, prvi korak u izračunavanju štete je projektovanje prihoda na osnovu očekivanog životnog veka i starosne dobi za penzionisanje klijenta. Stručnjaci će se oslanjati na mnoštvo faktora, uključujući prijave poreza na dohodak,

stanje u privredi i stanje industrije u kojoj se korisnik bavi, kao i na platu drugih ljudi koji rade u istoj industriji kao i korisnik sa sličnim brazovanjem i obukom.

Drugi korak: Procena nenovčane ili opšte štete

Sledeće što treba da uradi, praktičar pravne pomoći treba da proceni „opštu" štetu. Opšte štete (ili neekonomski gubici) su gubici za koje je novac samo gruba zamena. Opšte štete mogu uključivati:

- Fizički bol i patnja;
- Poniženje i sramota;
- Šok i duševna bol;
- Gubitak ugleda ("zadiranje u ugled pravnog lica", videti čl. 187 ZOO)
- Gubitak konzorcijuma
- Gubitak društva i druženja, i
- Duševna bol.

Opšte štete često mogu biti i do 1,5 do 5 puta veće od posebne štete, u zavisnosti od težine povrede i njenog uticaja.

Treći korak: Prilagoditi vrednost potraživanja

Posebni zakoni u vezi sa naknadom štete: Treba napomenuti da postoje važni izuzeci od gore navedenih pravila o naknadi štete. Jedan se posebno odnosi na naknadu štete žrtvama određenog zločina. Ovu štetu plaća država (nakon iscrpljivanja pravnih lekova protiv okrivljenog) u skladu sa Zakonom br. 05/L-036 "O kompenzaciji žrtvama zločina" (CVC). Prema HVS, naknada štete za obuhvaćena krivična dela iz člana 6 (odnosno ubistvo; trgovina ljudima; silovanje; seksualno zlostavljanje dece; i krivična dela koja spadaju u definiciju nasilja u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici) podležu sledećim pravilima i ograničenjima

Prema članu 8, „materijalni uslovi" za ostvarivanje prava na odštetu u nacionalnim i nacionalnim prekograničnim situacijama su ispunjeni ako je krivično delo: kažnjivo kaznom zatvora od najmanje jedne godine; izvršeno na teritoriji Republike Kosovo otkriveno i prijavljeno nadležnom organu i tretirano kao krivično delo; nije izvršena iz nehata; prouzrokovala smrt žrtve, tešku telesnu povredu, ozbiljno narušavanje zdravlja ili ozbiljno narušavanje psihičkog zdravlja žrtve; žrtva je kao posledica krivičnog dela pretrpela štetu koju CVC priznaje. U skladu sa članom 12, sledeće štete mogu se nadoknaditi po KVP: teške telesne povrede ili narušavanje zdravlja;ozbiljan poremećaj mentalnog zdravlja; gubitak sposobnosti za rad i gubitak održavanja; medicinski i bolnički troškovi; pogrebni troškovi; šteta za uništena medicinska sredstva; itroškovi postupka za podnošenje prijave. Maksimalni iznosi štete u različitim kategorijama (smanjenje iznosa za niz faktora uključujući odgovornost žrtve u nanošenju štete ili učešće u organizovanom kriminalu) su:

- Fizički bol ili povreda zdravlja – do 7.000 evra za „izuzetno teške" povrede, 3.000 za „teške" i 1.500 za „umereno teške" (čl. 13.);
- „Ozbiljne smetnje" mentalnog zdravlja – do 5.000 evra (čl. 14);
- Gubitak radne sposobnosti – do 150 evra mesečno uz maksimalnu granicu od 3.000 evra (čl. 15.);
- Medicinski troškovi – do 5.000 evra (čl. 16) i
- Pogrebni troškovi – do 3.000 evra (čl. 17).

Praktičar pravne pomoći treba da prilagodi iznos koji je gore izračunat tako da odražava sledeće faktore:

Odgovornost. Slučajevi u kojima je odgovornost jasno utvrđena dovešće do veće vrednosti poravnanja od slučajeva u kojima je odgovornost sporna. Ako je korisnik delimično kriv za nesreću, moguće poravnanje bi moglo da se smanji za neki iznos na osnovu „doprinosa" krivice (tj. doprinosa ili komparativne nepažnje ili „podeljene odgovornosti" u skladu sa članom 176 ZOO);

Više optuženih. Kada postoji više optuženih, može postojati pitanje koliko svaki treba da plati;

Osobine tužioca. Karakteristike korisnika mogu uticati na vrednost poravnanja. Na primer, njegova ili njena starost, zanimanje, dopadljivost i prethodna medicinska istorija mogu uticati na vrednost naselja;

Gde bi se sudio slučaj. Neka mesta su konzervativnija od drugih i imaju tendenciju da dodeljuju nižu odštetu za lične povrede za razliku od porote u naseljenijim, urbanim zajednicama; i

Ublažavanje štete. Oštećena strana mora ublažiti ili smanjiti štetu ako je to razumno moguće. Na primer, ako je korisnik odlučio da ne traži lečenje nakon svoje nesreće i, kao rezultat toga, medicinski troškovi su sada veći jer je povrede teže lečiti, vrednost potraživanja može biti smanjena kako bi odražavala ovaj neuspeh u ublažavanju . Član 176. ZOO**.**

Vrste dokaza u postupcima naknade štete: Dokazi u predmetima naknade štete (o mnogim od gore navedenih ključnih elemenata u vezi sa naknadom, uključujući povredu dužnosti, uzročnost i oblike i iznos štete) će generalno doći u obliku svedočenja svedoka, ekspertska mišljenja (lekari, specijalisti za zapošljavanje itd.), dokumenti ili materijalni dokazi. Kada se dokazuju činjenice vezane za povredu, na primer: grafikoni, mape, fotografije i drugi vizuelni dokazi mogu biti kritični u olakšavanju razumevanja slučaja i saosećanja od strane sudije. U meri u kojoj je to moguće iznos, priroda i detalji svih vrsta zahtevane štete treba da budu navedeni u tužbi.

Posredovanje ili poravnanje: Dobra je praksa tražiti posredovanje ili sporazumno rešavanje slučajeva naknade štete jer su tako složeni i može potrajati dugo da bi se donela odluka. Dobra je praksa poslati zahtev pre podnošenja tužbe Osnovnom sudu, u kojem se navodi iznos tužbe i želja da se traži sporazumno rešenje pre podnošenja tužbe.

5. Imovinski zahtevi – imovinska prava žena i „potvrđivanje" imovinskih prava

Normativni okvir koji pokriva prava na nepokretnu imovinu je složen, često nejasno sastavljen i razbacan po raznim instrumentima. Takođe je dopunjen međunarodnim standardima ljudskih prava koji se odnose na mirno uživanje imovine i pravo na pravično suđenje. Okolnosti na Kosovu kao postkonfliktnom i tranzicionom društvu doprinose pravnoj složenosti. Isto tako, istorijska praksa neformalnog prenosa imovine doprinosi učestalosti sudskih postupaka za potvrđivanje vlasništva nad nepokretnom imovinom. Takođe je komplikovano diskriminatornim zakonodavstvom i praksama koje su primenjivane pre1999. Kao takvi, imovinski zahtevi takođe imaju tendenciju da budu izuzetno složeni na Kosovu, velikim delom u vezi sa ovim problemima, kao i problemima u evidentiranju i održavanju evidencije u katastru.

Dve od najčešćih i najvažnijih situacija sa kojima se susreću tipični praktičari pravne pomoći su savetovanje žena o njihovim imovinskim pravima, kao i pomoć klijentima u „potvrđivanju" njihovog prava na imovinu..

Imovinska prava žena: Pravo na posedovanje imovine pripada i ženama i muškarcima bez razlike. Ustav Kosova, između ostalih zakona, garantuje: jednakost pred zakonom; pravo svojine na imovinu; pravo na pravni lek, na traženje pravne zaštite svojih prava; i zaštitu od diskriminacije. Uprkos činjenici da kosovski zakoni garantuju ravnopravnost žena i muškaraca u uživanju ovih prava, i dalje postoje velike nejednakosti. Procenjuje se, na primer, da samo 17% žena na Kosovu poseduje imovinu. Kao takav, ovaj odeljak će se prvenstveno fokusirati na imovinska prava žena. Ključni materijalni zakon u vezi sa imovinom i srodnim pravima je Zakon o imovini i dugim stvarnim pravima br. 03/L-154 (ZOI).

U braku supružnici su jednaki u svim pravima. Kosovski zakon garantuje da nijedan od supružnika ne može biti lišen svoje imovine bez pravnog osnova. Brak je zakonski registrovana zajednica dve osobe različitog pola, preko koje se slobodno odlučuju za zajednički život sa ciljem stvaranja porodice. Pod uslovima predviđenim zakonom, faktički odnos (neregistrovani bračni odnos) je odnos između muža i žene „koji žive kao par, koji karakteriše zajednički život koji predstavlja karakter stabilnosti i nastavka".

Prava supružnika u oba zakonski registrovanim i u neregistrovanim brakovima su razmotrena u nastavku.

"Zajednička" imovina supružnika je:

- Imovina stečena radom tokom braka kao i prihodi od te imovine; i

- Imovina stečena zajedno kroz igre na sreću.

Supružnici su vlasnici u jednakim udelima u „zajedničkoj imovini“ osim ako nije drugačije ugovoreno.

“Odvojena” imovina supružnika je:

- Imovina koja pripada supružniku u trenutku sklapanja braka;
- Imovina stečena tokom braka nasleđivanjem ili donacijom ili drugim oblicima pravnog sticanja definisanim zakonom;
- Imovina koja pripada supružniku na osnovu njihovog udela u zajedničkoj imovini; i
- U nekim slučajevima, umetnost, intelektualni rad ili intelektualna svojina.

Svaki supružnik samostalno upravlja i poseduje svoju odvojenu supružničku imovinu tokom trajanja braka.

Podela zajedničke imovine: U svakom trenutku, supružnici mogu podeliti svoju zajedničku imovinu, bilo po:

- Sporazumno odobravanje – pri čemu pismenim sporazumom supružnici određuju svoj udeo u zajedničkoj imovini i postaju suvlasnici na sopstvenim utvrđenim udelima. Ovo se radi pred notarom (Zakon o notarima, član 3.1.4.2). Ovo je daleko najbolji način da se postupi u slučaju koji uključuje podelu zajedničke imovine i praktičar pravne pomoći treba da preduzme sve razumne mere da olakša postizanje takvog sporazuma, iako je to teško u nekim slučajevima;
- Odobravanje po nalogu suda, gde sud utvrđuje imovinske udele supružnika u skladu sa zakonskim kriterijumima. Sud mora proceniti sve okolnosti i uzeti u obzir ne samo lični dohodak i drugu imovinu svakog supružnika, već i doprinos svakog supružnika, kao što je briga o deci; kućni poslovi; briga i održavanje imovine; i svaki drugi oblik rada i saradnje koji se odnosi na upravljanje, održavanje i doprinos u sticanju zajedničke imovine.

Zakon takođe poznaje i reguliše zajedničku imovinu supružnika u tradicionalnom braku gde brak nije pravno registrovan. Prema zakonu „faktički odnos“ (neregistrovani bračni odnos) jednak je zakonski registrovanom braku. Ukratko, pravila koja se odnose na podelu zajedničke imovine koja se primenjuju na zakonski registrovane supružnike primenjuju se i na one u tradicionalnim neregistrovanim brakovima.

Zakon predviđa da se „imovina stvorena tokom braka upisuje u javnu knjigu kao zajednička imovina na ime oba partnera“ i da se „[...] rad oba partnera kroz koji nastaje zajednička imovina, smatra jednakim doprinosom za stvaranje zajedničke imovine“. Zajedničkom uknjiženom imovinom upravlja se zajednički i ne može se uzeti od jednog supružnika bez

saglasnosti oba partnera. Kao takvo, davanje saveta u vezi sa registracijom imovine na imena oba supružnika je veoma, veoma važno.

Potvrđivanje vlasništva i/ili posedovanja imovine

Jedno od najčešćih pitanja koja pogađaju klijente, uključujući povratnike i interno raseljena lica, praktičara pravne pomoći je nestabilnost njihovih imovinskih prava (tj. obično njihov dom) jer mnogi nemaju jasan naziv, zvanične dokumente kojima se utvrđuju imovinska prava, ili ugovore u vezi sa njihovom kupovinom, prijemom ili stalnim nepoželjnim posedovanjem imovine.

Potrebna dokumenta za imovinsko-pravne sporove:

- Imovinski podesovni list
- Ugovor o prodaji nepokretnosti
- Računi za komunalije ili drugi računi, priznanice o plaćenom porezu na imovinu, itd. na ime korisnika kao dokaz o vlasništvu ili dužine posedovanja;
- Druga dokumenta koja se mogu koristiti kao dokaz o vlasništvu ili posedu.

Zakon o imovini i drugim stvarnim pravima (ZOI) je primarni zakon kojim se utvrđuju imovinska prava i obaveze, dok Zakon o porezu na nepokretnu imovinu (ZPNI) i Zakon o davanju na korišćenje i zamenu opštinske nepokretnosti takođe imaju delove koji se bave pitanjem imovinskih prava. Nadalje, Zakon o izvršnom postupku (ZIP) je još jedan ključni instrument koji omogućava izvršenje odluka, uključujući i odluke vezane za imovinska prava.

Ako imovinska prava ili prava na posedovanje korisnika u njegovoj ili njenoj kući ili drugoj imovini nisu jasni ili su dovedeni u pitanje, praktičar pravne pomoći može pomoći korisniku da pokrene tužbu na osnovnom sudu da „potvrdi" takva prava . Zahtev treba da sadrži detaljan rezime dokaza koji podržavaju vlasnička prava korisnika ili pravo na posedovanje određene imovine.

Kao i kod zahteva za nadoknadu štete, dobra je praksa tražiti posredovanje ili sporazumno rešavanje ovih slučajeva pošto su oni tako složeni i treba duže vreme da se donesu presude. Kao i u slučajevima nadoknade štete, dobra je praksa da se pošalje zahtev pre podnošenja tužbe.

6. Zahtevi u vezi sa nasledstvom

Nasleđivanje je prenos imovine umrlog lica na osnovu zakona ili po volji (nasleđivanje) umrlog lica (ostavioca) na jedno ili više lica (naslednika) po zakonu. Osnovi za sticanje nasledstva su na osnovu zakona ili testamenta. Svaki naslednik, pod istim uslovima, jednak je u nasleđivanju. Zakon ne pravi razliku između muškaraca i žena. Udeo zaostavštine zavisi od odnosa (žena, sestra, brat, dete itd.) prema umrlom licu. Porodice na Kosovu često vrše pritisak na žene da se odreknu svog dela imanja.

Materijalno pravo u vezi sa nasleđivanjem sadržano je skoro isključivo u Zakonu o nasleđivanju. „Pravno nasleđe" (poznato kao „nasleđivanje bez zaveštanja" u nekim jurisdikcijama) predstavlja prenos imovine sa umrlog lica na jedno ili više lica u skladu sa

pravilima utvrđenim zakonom (za razliku od prenosa na osnovu testamenta). Zakonskim naslednicima se, prema Zakonu o nasleđivanju, smatraju: ostaviočeva deca, njihova usvojena deca i njihovi potomci, bračni i vanbračni supružnici, babe i dede i njihovi potomci. Zakonsko nasleđivanje se primenjuje samo kada ostavilac nije ostavio testament ili je ostavio testament samo o delu svoje imovine, ili kada je testament potpuno ili delimično nevažeći. Prema ovoj odredbi Zakona o nasleđivanju na Kosovu, osnov zakonskog nasleđa zasnovanog na volji je, dakle, jači od osnova zakonskog nasleđivanja.

Prema pravnim normama, da bi lice steklo svojstvo potencijalnog zakonskog naslednika za „zakonsko nasleđe", u trenutku smrti *de-cujusa* (ostavioca) moraju biti ispunjeni sledeći uslovi: 1) krvno srodstvo; 2) građanskopravni odnos; i 3) bračni status, kao činjenice koje licu daju svojstvo potencijalnog zakonskog naslednika. Ove činjenice proizilaze ili iz krvnog srodstva po rođenju ili iz srodstva usvojenja na osnovu pravnog akta ili bračne veze. Prema članu 11.1 Zakona o nasleđivanju, naslednici po zakonu su: „ostaviočeva deca, njegovi usvojenici i njihovi potomci, bračni drug, roditelji, braća i sestre i njihovi potomci, deda i baka i njihovi potomci". To su potencijalni naslednici po zakonu na osnovu odnosa koji su imali sa de-cujusom u trenutku njegove ili njene smrti kao što su: činjenica krvne linije, hraniteljske linije i bračne zajednice. Zakonski naslednici se pozivaju na nasledstvo u sukcesiji prema redovima utvrđenim pravnim normama. Rangiranje naslednika po zakonu vrši se uzimajući u obzir pravni sistem nasleđivanja.

Postoje tri nasledna reda prema Zakonu o nasleđivanju br. 2004/26 (ZO, čl. 12-21). Prvi red nasledstva su ostaviočevi potomci (deca, bez obzira da li su u braku ili van braka ili usvojeni ili ne) i supružnik, od kojih svi dobijaju jednaki udeo. Drugi red nasledstva (tj. ako nema dece) su roditelji i supružnik ostavioca. Roditelji dobijaju 50%% imovine, dok supružnik dobija punih 50%. Treći stalak nasleđa je nasledstvo preminulih roditelja bez drugih potomaka, u kome sva imovina pripada supružniku. Ako ostavilac nema dece, roditelja ili supružnika, nasledstvo ide na babu i dedu (pola po majčinoj, pola po očevoj strani). Ako ostavilac nema nijedan od tri navedena reda porodice, nasledstvo ide. u opštinu njegovog poslednjeg prebivališta.

Vanbračni supružnici mogu naslediti jedno od drugog samo ako su zajedno živeli duže od 10 godina (ili pet godina ako ima dece iz zajednice) (čl. 28 ZON). Supružnici ne mogu naslediti ako je: ostavilac podneo zahtev za razvod braka, a nakon njegove smrti razvod je izvršen pravnosnažnom odlukom; brak sa ostaviocem se poništava pravnosnažnom odlukom, nakon smrti ostavioca, iz razloga za koje je preživeli supružnik znao u vreme sklapanja braka; ili je vanbračna zajednica sa ostaviocem prestala da postoji zbog grešaka preživelog supružnika ili na osnovu pismenog sporazuma sa ostaviocem (čl. 27 ZON).

Zakon o nasleđivanju usvaja koncept „obaveznih“ udela i naslednika o kojima ostavilac ne može raspolagati. Obavezni naslednici su potomci, supružnik i/ili roditelji umrlog. Prinudni naslednici imaju pravo na deo nasledne imovine kojom ostavilac ne može raspolagati, a koji se naziva prinudni deo. Obavezni udeo potomaka i supružnika je polovina, a obavezni udeo ostalih obaveznih naslednika je jedna trećina, od dela koji bi obavezni naslednik stekao kao naslednik po zakonu prema odredbama o nasleđivanju po redu. U skladu sa članom 114. ZPP, ostavilac može samo testamentom isključiti iz nasleđa naslednika koji ima pravo na obavezni deo:

OBRAČUN OBAVEZNOG UČEŠĆA Određivanje vrednosti „nasledne” imoviney

Vrednost nasledne imovine, koja se koristi kao osnova za obračun obaveznog udela, izračunava se na sledeći način (ZU, čl. 32):

Najpre će se popisati i proceniti sva imovina koju je ostavilac imao u trenutku smrti, uključujući i sva zaveštajna raspolaganja, i sva dugovanja prema ostaviocu, čak i ona koja duguje jedan od naslednika, osim onih dugova koji su očigledno nenaplativi.

Drugo, ostaviočeve obaveze, troškovi popisa i procene nasledstva, kao i troškovi za ostaviočevu sahranu, tada će se oduzeti od vrednosti ostaviočeve imovine tako utvrđene.

Treće, tako određenom ostatku dodaje se vrednost svih poklona koje je ostavilac na bilo koji način dao nasledniku po zakonu, uključujući poklone koji su učinjeni naslednicima koji su se odrekli nasledstva, i one poklone za koje je ostavilac naredio da se ne računaju. ka naslednikovom naslednom delu.

Četvrto, na ovu sumu dodaje se vrednost poklona koje je ostavilac dao licima koja nisu naslednici po zakonu tokom poslednje godine svog života, izuzev običnih poklona.

- Ako je povredom zakonske ili moralne obaveze učinio težak prekršaj prema ostaviocu;
- Ako je s umišljajem izvršio krivično delo protiv ostavioca ili njegovog bračnog druga, deteta ili roditelja;
- Ako je disipativan, ne želi da radi ili je uključen u amoralni život.

Nakon smrti lica „otvara se“ ostavinski postupak. Sud je nadležan za vođenje postupka i odlučivanje o naslednim pravima. Praktičar pravne pomoći to mora razumeti i objasniti klijentima:

- Opštinski organ koji vodi matičnu knjigu umrlih dužan je da u roku od 15 dana od dana upisa smrti dostavi sudu izvod iz matične knjige umrlih;
- Izvod iz matične knjige umrlih je veoma važan za ostavinski postupak jer sadrži podatke o umrlom licu i vremenu smrti; podaci o licima sa potencijalnim pravom nasledstva; i podatke o imovini umrlog lica;
- Izvod iz matične knjige umrlih je pripremljen (i važno je osigurati da je pravilno pripremljen s obzirom na njegovu važnost tokom ostatka ostavinskog procesa) na osnovu podataka dobijenih od rođaka umrle osobe; lica sa kojima je umrlo lice živelo i druga lica sa relevantnim podacima potrebnim za popunjavanje umrlice;
- Čim sud dobije obaveštenje da je lice umrlo ili je sudskom presudom proglašeno mrtvim, (u slučajevima nestalih lica) sud pokreće ostavinski postupak.
- Međutim, u praksi se u većini slučajeva ostavinski postupak pokreće po podnošenju predloga zainteresovanih lica, a ponekad i mnogo godina nakon smrti lica. Kao takav, ako sud ne započne ostavinski postupak u zakonskom roku, korisnik može želeti da sam pokrene postupak. Veoma je važno da se ostavinski sudski postupak završi što je pre moguće kako bi se izbegao prenos imovine i kako bi naslednici mogli da iskoriste imovinu i njene koristi.

Testamentima: O naslednom delu odlučuje nadležni sud, osim u slučajevima kada postoji testament koji je lice pripremilo pre svoje smrti (u kom slučaju će umrli odlučiti o naslednom

delu u testamentu. „Oporuka“ (poznata i kao „oporuka“). testament”) je izraz konačne želje umrlog u pogledu toga kako želi da mu se raspodeli imovina posle smrti. Testament se sačinjava u pisanoj formi i moraju da ga svedoče dve punoletne osobe ili u slučaju nepismenog lica, sud i dva punoletna svedoka (čl. 75, 76 ZPP) ili sam sud ako je lice pismeno. Međutim, u izuzetnim slučajevima, testament se može sačiniti i usmeno kada su ispunjeni zakonski kriterijumi, uključujući postojanje „ izuzetne okolnosti” u kojima nije bilo moguće sačinjavanje pismenog testamenta i prisustvo dva svedoka (čl. 81. ZPP). Testamente izvršava i sud.

Odricanje od prava nasleđa: Svako može, ali niko nije dužan, da izjavi da ne želi (tj. da se odrekne) svog naslednog dela. Ako se lice ne izjasni da ne želi svoje nasledstvo, ima pravo da nasledi svoj deo nasledstva. I žene i muškarci mogu se odreći svojih naslednih prava po zakonu. Međutim, to se mora učiniti dobrovoljno, a ne pod pritiskom. Ako naslednik odustane od svog prava na nasledstvo, ono se ne može ponovo steći i on/on više neće imati pravo glasa u pogledu naslednog dela. Stoga je od vitalnog značaja da korisnik odlučuje o tome slobodno i bez ikakvog pritiska. Korisnik uvek ima pravo da zadrži svoj nasledni deo i niko ga ne može naterati da ga se odrekne.

Dokumenti koji su potrebni u predmetima u vezi sa nasledstvom:

- Potvrda o smrti ostavioca
- Izvod iz matične knjige umrlih
- Izvod iz matične knjige venčanih
- Izvod iz matične knjige rođenih za naslednika
- Posedovni list za imovinu
- Drugi dokumenti koji bi mogli da se koriste kao dokaz o nameri ostavioca

Strateška pitanja za razmatranje u slučajevima nasleđivanja: Pravilno planiranje je ključno za žive klijente u sastavljanju testamenta. Za naslednike, odnosno potencijalne naslednike, važno je imati u vidu zakonsku pretpostavku suvlasništva dva supružnika na imovini stvorenoj tokom njihovog braka. Za to je neophodno da žene insistiraju na upisu imovine stvorene tokom braka na ime oba supružnika, jer se u praksi često dešava da se ona upisuje samo na ime muža. Ovo je posebno važno ako par nije u zakonskom braku, s obzirom na ograničenja u nasleđivanju za ove supružnike. Takođe je od ključne važnosti da praktičari pravne pomoći savetuju svoje korisnike, posebno žene, o njihovim pravima u postupku nasleđivanja i da ni na koji način nisu obavezni da se odreknu svog naslednog dela (tj. od svojih roditelja) samo zato što su žene. a njihova porodica to očekuje od njih.

Vrste dokaza u ostavinskim zahtevima: Dokazi u ostavinskim predmetima se obično fokusiraju na namere umrlog (u slučajevima koji uključuju testamente, uključujući i sam testament) i na prikazivanje imovine i drugih stvari koje čine deo zaostavštine tj. Imovine (posedovni list).

4. Strateške parnice vođene od strane praktičara u pružanju pravne pomoći

KOJI SPOR JE OD STRATEŠKOG ILI JAVNOG INTERESA?

Strateška parnica je mnogo više od jednostavnog strateškog predstavljanja pojedinačnog slučaja pred sudijom. Ovaj odeljak Priručnika za praktičare pravne pomoći uvodi neke od širih ciljeva strateškog parničenja, kao i neke od važnijih stvari koje treba razmotriti pre ulaska u sudnicu.

1. Ciljevi, prednosti i nedostaci strateških parnica.

Strateške parnice, ponegde nazvane i „uticaj" ili „javni interes", uključuju odabir i iznošenje predmeta pred sud sa ciljem stvaranja širih promena u društvu. Ljudi koji vode strateške parnice žele da iskoriste zakon da ostave trajni trag osim samo dobijanja tog jednog spora. To znači da se predmeti strateških parnica podjednako bave efektima koje će imati na šire stanovništvo i vladu koliko i krajnjim rezultatom samih predmeta.

Strateške parnice se mogu, na primer, koristiti za sledeće:

• Obezbeđivanje pravilnog tumačenja zakona;
• Stvaranje sudske prakse, kao što je Ustavni sud, a to može biti rasprostranjeno i u drugim slučajevima;
• Ukidanje zakona koji su neustavni;
• Testiranje implementacije zakona;
• Angažovanje vladinih službenika – pokretanje akcije/reakcije;
• Podizanje svesti javnosti o određenim pitanjima; i
• Obezbeđivanje centralne (fokusne) tačke za javnu debatu.

Strateški interes može imati ogroman uticaj na društvo. Međutim, mogu postojati i neke loše strane, što zahteva da se suđenje u ovim slučajevima mora preduzimati sa krajnjim oprezom i spremnošću. Neki od nedostataka ili rizika strateških parnica, na primer, uključuju sledeće:

- Visoki troškovi sudskog spora;
- Neizvesnost u pogledu ishoda, posebno u jurisdikcijama kao što je Kosovo, gde je pokrenuto vrlo malo ovakvih slučajeva;
- Potencijal da postupci traju veoma dugo; i
- Uticaj negativnih ishoda (tj. „poraz" u predmetu i/ili dobijanje negativne presude).

Zagovaranje: Podnošenjem tužbi, zagovornici socijalne pravde mogu da koriste sudove da donesu pravne i društvene promene. Ovo je često deo sveukupne kampanje javnog zagovaranja koja je osmišljena da podigne svest o određenom pitanju ili da promoviše prava ugroženog stanovništva. Mnoge grupe ili pojedinci koji vode strateške parnice takođe nastoje da ubede druge da se kao strateški partneri pridruže njihovoj stvari ili da utiču na vladu da promeni svoje zakone.

Rezultati: Kada se uspešno koriste, strateški sporovi mogu da donesu revolucionarne rezultate. To može pokrenuti vladu u akciju da obezbedi osnovnu brigu za svoje građane, da garantuje jednaka prava manjinama ili da zaustavi aktivnosti koje su štetne po životnu sredinu. Ne postoje precizna ograničenja u pogledu toga šta strateška parnica može da

postigne. Istorijski gledano, strateške parnice su bile preteča značajnih promena u društvima širom sveta kako bi se pomoglo marginalizovanim i ranjivim populacijama.

Strateške parnice naspram pravnih usluga: Međutim, važno je napomenuti da se strateški sporovi veoma razlikuju od mnogih tradicionalnih ideja o pravnim uslugama. Tradicionalne organizacije za pravne usluge nude vredne usluge pojedinačnim klijentima i marljivo rade na zastupanju i savetovanju tih klijenata u svim stvarima koje mogu da se pojave. Ali, pošto su tradicionalne pravne usluge usmerene na klijenta i ograničene resursima organizacije koja ih pruža, često nema mogućnosti da se ti slučajevi sagledaju u široj slici. Strateške parnice su, sa druge strane, fokusirane na promenu politika i širih obrazaca ponašanja. Zbog toga, one nisu osmišljene da pružaju najbolje usluge najvećem mogućem broju ljudi kao tradicionalne pravne usluge**.**

2. Razmatranja

Pre nego što neko pokrene ili pomogne nekom drugom da pokrene stratešku parnicu, postoji mnogo stvari koje treba razmotriti. Moraće se sagledati koja su pravna pitanja, zatim utvrditi koji su ciljevi parnice, ko može da pokrene predmet, kada treba da se pokrene, gde će se pokrenuti i kako će se predmet nastaviti. Ova pitanja su detaljnije razmotrena u nastavku teksta.

KADA POKRENUTI SPOROVE OD STRATEŠKOG ILI JAVNOG INTERESA?

Kao i kod mnogih drugih odluka, tajming (pravovremenost) može da bude kritično bitan element za uspeh u strateškim parnicama. Ovaj odeljak govori o tome kada bi imalo smisla pokrenuti slučaj, koji faktori utiču na ovu odluku, kada se mogu očekivati rezultati i u kom vremenskom okviru bi se sudski spor mogao voditi.

1. Kada ima smisla da se pokreće strateška parnica?

Nemaju svi predmeti smisla da se podnose kao strateške parnice, i možda neće uvek biti neophodno da se podnese predmet da bi se postigao utvrđeni ishod ili promovisao određeni cilj. Generalno, sudski spor može biti skup i dugotrajan proces. U nekim slučajevima, može imati smisla da se rezerviše podnošenje tužbi samo za ljude ili vlade koji su bili otporni na sve druge oblike promena. Postoji mnogo faktora koje možete uzeti u obzir pri donošenju odluke da li ćete pokrenuti slučaj ili ne:

- Da li postoji pravno pitanje koje predstavlja primer ili se odnosi na širi društveni ili društveni problem?
- Da li bi sudska odluka mogla da reši taj problem? Da li bi sudska odluka imala širok efekat?
- Da li je vaš cilj i ključno pitanje u ovom slučaju lako razumljivo medijima i široj javnosti? Koliki je potencijal za medijsko praćenje?
- Da li su moguće i neke druge metode za postizanje vaših ciljeva? Ako je tako, koliko bi one bili efikasne u poređenju sa pristupom strateškog parničenja?
- Da li su sudovi u jurisdikcijama u kojima biste podneli slučaj nezavisni od drugih ogranaka vlasti, dobro cenjeni i prijemčivi ili saosećajni za vašu stvar i za strateške parnice uopšte?

Procena slučaja: Pošto sudski sporovi mogu da zahtevaju velike resurse, mudro je proceniti i istražiti mogući slučaj i tužbe koje želite da podnesete pre podnošenja tužbe. Treba temeljno

ispitati činjenice, dokaze, same tužbe i jurisdikciju u kojoj planirate da podnesete tužbu. Treba sebi postaviti nekoliko pitanja:

- Koji su zakoni relevantni za ove zahteve? Da li se generalno sprovode? Koliko su jasni zakoni? Koliko su jasno napisani? Koliko se jasno tumače? Koliko se jasno primenjuju?
- Imajte na umu da je sa jasnim zakonima generalno lakše raditi i podnositi tužbe, dok nejasni zakoni nude veću šansu za stvaranje novog i revolucionarnog presedana, ali uz veći rizik.
- Koliko su jaki pravni zahtevi? Kako će ih posmatrati sudovi i pravni sistem? Koliko će oni biti popularni u lokalnoj, državnoj i nacionalnoj zajednici?
- Koliko je verovatno da će sudovi na Kosovu doneti pozitivnu odluku o ovom konkretnom pitanju?
- Da li bi sud mogao i koliko je verovatno da će da obezbedi bilo kakav inovativniji ili netradicionalan pravni lek u dotičnom slučaju?

U nekim jurisdikcijama, sudovi mogu da nalože da osoba, vlada ili organizacija protiv koje se tuži ne samo prestanu sa nanošenjem dalje štete, već da aktivno rade na otklanjanju štete koju su prouzrokovali i da spreče da se takve stvari dešavaju u budućnosti. Od ovih tela se može zahtevati da osmisle i uspostave nove sisteme i mehanizme za zaštitu prava, pružanje nege ili sprečavanje zloupotreba.

- Da li bi bilo negativnih reakcija ili drugih političkih reakcija ili reperkusija ako tužbe na sudu zaista budu uspešne? Šta ako budu neuspešne?
- Da li je teorija koja stoji iza slučaja jasna, jednostavna i lako razumljiva? Ako je napor bio uspešan, da li je traženi lek jasan, jednostavan i lak za primenu?
- Da li postoji druga grupa ili organizacija koja bi mogla bolje da se nosi sa slučajem?

Primeri:

1. Indija: M.C. Mehta v. State of Tamil Nadu and Others: U ovom slučaju, indijski aktivista tužilac M.C. Mehta je tužio državu Tamil Nadu da poboljša uslove rada za decu i da deci spasenoj od opasnog rada obezbedi obrazovanje.
2. Paragvaj: *Niños en conflicto con la ley: Instituto de Reeducación del Menor v. Paraguay*: U slučaju oko prenaseljenog centra za maloletnike u Paragvaju, Međuamerički sud za ljudska prava uspostavio je minimalne standarde brige o mladim ljudima u sukobu sa zakonom koji se drže u državnom pritvoru.

Razmatranja međunarodnog prava: Ako strateški spor uključuje tužbe zasnovane na međunarodnom pravu u vezi sa ljudskim pravima ili međunarodnom pravu uopšte, praktičar će morati pažljivo da ispita u kojoj meri je određeno međunarodno pravo ili ugovor primenjen ili će verovatno biti primenjen od strane suda (koji će u mnogim slučajevima biti Ustavni sud na Kosovu, koji primenjuje širok spektar međunarodnog prava i ugovora).

Jedan od najboljih načina da se to uradi jeste da se pogleda kako vlada primenjuje postojeće nacionalne i međunarodne zakone u relevantnim oblastima. Ako je primena postojećih zakona bila proizvoljna ili nedosledna, to može da ojača slučaj i da pruži priliku da se lokalnim sudovima ili vlastima daju uputstva. Pružalac pravne pomoći treba da se zapita:

- Kako vlada i nacionalni sudovi tumače svoje nacionalne građanske, političke standarde i standarde ljudskih prava? Da li je to u skladu sa načinom na koji međunarodna zajednica tumači te standarde?
- Ako standardi nisu jasno utvrđeni, može da postoji prilika da se kroz strateške parnice sarađuje sa vladama i sudovima kako bi se utvrdilo kakve treba da budu najbolje prakse.
- Da li bi državni ili lokalni vladini zvaničnici i organi vlasti imali koristi od sudskih uputstava o tome kako mogu da ispunjavaju i rade u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava?
- Postoji li razlog da se veruje da vlada ne poštuje u potpunosti ni međunarodne standarde ni sopstvene nacionalne standarde? Ako je odgovor „da", da li postoje dokazi da bi ovo moglo biti podložno pravnim osporavanjima?

Dokazi: Obezbeđivanje relevantnih i prihvatljivih dokaza za sud – informacija koje jasno dokazuju predmet koji je u pitanju – ključno je za uspeh u strateškim parnicama. Ako nema dokaza koji potkrepljuju te tvrdnje, predstoji težak put i slučaj će biti teško dobiti na sudu. Takođe treba biti svestan da iako praktičar može da sazna mnogo stvari u fazi procene, istraživanja i istrage, postoji šansa da sud možda neće da prihvati sve informacije kao dokaz kada bude ispitivao slučaj.

Eksperti: Stručnjaci mogu da budu kritično važni u pružanju i analizi dokaza. U mnogim jurisdikcijama, relevantni stručnjaci u ovoj oblasti mogu da iznose mišljenja na sudu na način na koji to ne mogu advokati i drugi zastupnici. Iz tog razloga, vredi istražiti da li na Kosovu postoje ugledni i pouzdani veštaci ili konsultanti koji bi bili spremni da učestvuju u vašem slučaju.

Resursi: U razmatranju da li da pokrenete stratešku parnicu, resursi su kritično važni. Sudski sporovi mogu da potraju godinama, čak i decenijama, a resursi moraju da budu dostupni za podršku vašem pravnom timu i za potpuno finansiranje svih aktivnosti neophodnih za nastavak postupka. S obzirom na neizvestan ishod u svakoj fazi sudskog postupka, treba razmišljati dugoročno i svakako razmotriti i najgori scenario.

2. Koji su zahtevi i očekivanja u vezi sa blagovremenošću pokretanja strateške parnice?

Zastarevanje / rokovi zastarelosti: Zastarevanje ili rok zastarelosti je zakon koji određuje koliko vremena neko ima da podnese |tužbu, a o tome se često razmišlja i govori kao o nekoj vrsti sata za odbrojavanje. Različite vrste tužbi obično imaju različite vremenske zahteve, tako da je važno znati prirodu zahteva kako biste utvrdili koliko vremena ćete imati da ih podnesete sudu. Uvek treba da proverite rok zastarelosti u jurisdikciji u kojoj se nadate da ćete podneti tužbu pre nego što je podnesete. Zbog zastarelosti ili propisanog roka, pronalaženje najboljeg slučaja za unapređenje vašeg cilja kroz stratešku parnicu može da bude teško. Možda biste želeli da istražite vremenska ograničenja sa kojima ćete se suočiti čim dobijete ideju da bi strateška parnica mogla da bude strategija vredna sprovođenja.

Pokretanje sata: Sat obično počinje da odbrojava od trenutka kada su se radnje za koje se namerava tužba zaista desile, iako u nekim slučajevima mogu da postoje i posebna proširenja. Ova proširenja često uključuju slučajeve u kojima oštećena strana nije bila svesna štete koja je učinjena u vreme kada se nešto dešavalo, kao što može da bude slučaj sa stvarima kao što su prevara ili izlaganje toksičnim i opasnim supstancama. U tim slučajevima, sat može početi da odbrojava od trenutka kada oštećeni postane svestan štete.

Zaustavljanje sata: „Zadržavanje“ zastarelosti ili propisani rok je pravni termin koji znači da je sat prestao da radi. Sat može da se zaustavi iz više razloga, uključujući tu i ako je osoba koja je pretrpela štetu privremeno onesposobljena ili osoba koja je prouzrokovala štetu bude uključena u neke druge pravne postupke.

Žalbe: Ako neko izgubi predmet u nižem sudu ili u nekom drugom sudskom postupku, može da bude u mogućnosti da ospori ovaj gubitak i da traži od višeg suda da ponovo razmotri slučaj. Međutim, verovatno je da će, ako neko može da se žali, postojati vremensko ograničenje koliko vremena ćete imati da zatražite od višeg suda da pogleda nalog ili odluku nižeg suda. Kada se pokrene postupak, treba analizirati da li je zagarantovana žalba, da li se može podneti žalba, ali bez automatskog prava na žalbu, ili će odluka suda biti konačna. Ako ćete biti u mogućnosti da bar podnesete zahtev za žalbu, obratite pažnju na rok za početak postupka, koji obično počinje podnošenjem pravnog zahteva ili na drugi način kontaktiranjem suda. Neke jurisdikcije vam mogu dozvoliti da produžite ovaj rok, ali obavezno to u potpunosti istražite, jer produženja možda neće biti automatska. Pitanja izneta pred Ustavni sud na Kosovu, na primer, nemaju pravo na žalbu na nacionalnom nivou.

Iscrpljivanje pravnih lekova: Da bi neki međunarodni, regionalni ili viši nacionalni sudovi mogli da raspravljaju o predmetu, stranka mora da iscrpi svoje pravne lekove. To znači da stranka prvo mora da prođe kroz druge dostupne sudske kanale pre nego što novi sud razmotri tužbu.
Što se tiče međunarodnih ili regionalnih sudova, to može da znači da će se tražiti da se prođe kroz nacionalne sudove u jurisdikciji u kojoj je podneta tužba sve dok više ne bude mogućnosti za žalbu, što je poznato kao iscrpljivanje pravnih lekova. Kada se to uradi, može da postoji vremensko ograničenje koliko ima vremena da se podnese tužba višem sudu, ili u suprotnom mišljenje ili nalog poslednjeg suda može da važi. Mnogi međunarodni sudovi postavljaju ovu granicu na šest meseci.

Izuzeci: Mogu postojati izuzeci i za zahtev za iscrpljivanje pravnih lekova i za bilo koja postavljena vremenska ograničenja. Na primer, ako neko može da dokaže da su sudovi u jurisdikciji u kojoj je podneo svoj zahtev korumpirani, od njega se možda neće tražiti da traži pravni lek pred tim sudovima. Ili, ako neko može da pokaže zašto nije mogao da pokrene svoj slučaj u očekivanom roku, može mu se dati produženje.

Očekivanja u vezi sa vremenskim okvirom: Pošto sudski spor nužno uključuje i druge ljude, organizacije ili vlade i mora da bude nadgledan od strane pravosudnog tela, često je teško predvideti koliko će vremena proteći pre donošenja konačne odluke. Bilo koji broj faktora može uticati na to koliko dugo traje parnica, ali, generalno gledano, sudski spor će trajati duže što je predmet složeniji, što je više strana uključeno, što su stranke manje voljne da reše stvari i što je više posla, kakav je raspored suda. U najboljem mogućem svetu slučajevi mogu da se reše za nekoliko meseci. U nekim slučajevima mogu da prođu godine, pa čak i decenije dok se donese konačna odluka. Ovo takođe može da varira u velikoj meri kako između tako i unutar jurisdikcija.

Pre nego što podnesete strateški predmet usredsređen na parnicu, trebalo bi da pokušate da procenite koliko dugo proces može da traje. Čovek nikada ne može tačno da odredi kada će dobiti rešenje, ali može se zamisliti raspon vremena tokom kojeg se može nadati da će dobiti odgovor od suda. Na osnovu ovog raspona, može se adekvatno rasporediti vreme i resursi i mogu da se postave očekivanja svih uključenih strana.

Privremene mere: U nekim sudovima ili tribunalima, neko može da se prijavi za privremene mere (koji se nazivaju i privremeni pravni lekovi) i preliminarne mere da bi se očuvao *status quo* (ili izbegla dalja šteta tokom parnice). Na Kosovu, na primer, članovi 296-318 ZPP predviđaju da sud može da preduzme privremene mere da „obezbedi potraživanje". Ove privremene mere su osmišljene da spreče bilo kakvu dalju štetu za stranke dok se predmet odlučuje, tako da sud ili tribunal može da naredi optuženima da prestanu sa određenim radnjama na početku slučaja ili da se spreči potencijalno štetan zakon ili efekat politike. Kada se donese konačna presuda, privremene mere mogu da postanu trajne, izmenjene ili da budu u potpunosti ukinute.

KO MOŽE DA POKRENE SPOROVE OD STRATEŠKOG ILI JAVNOG INTERESA?

Ne može svako da pokrene predmet pred sudovima. U strateškim parnicama, kao i u svim vrstama tužbi, određivanje ko su glavni igrači je ključno za uspeh. Ovaj odeljak će pomoći da se identifikuje ko treba da podnese tužbu, koga će tužiti i da li ili kako ljudi ili organizacije koje nisu navedene kao strane u tužbi mogu da intervenišu ili da se uključe na neki drugi način.

1. Ko će da napiše tužbu?

Pozicija: Većina jurisdikcija, uključujući Kosovo, i dalje zahteva ono što je poznato kao „pravomoćnost" (pravna snaga) stranke da bi došla na sud. Pravomoćnost je samo još jedan način da se otkrije ko ima potencijal da pokrene tužbu. Na primer, u nekim zemljama, da biste mogli da pokrenete tužbu, neko mora da bude direktno oštećen ili da bude učinjen žrtvom od strane osobe, organizacije ili vlade koja je tužena. Važno je razmotriti da li nečija jurisdikcija ili bilo koja druga jurisdikcija u kojoj se predmet razmatra zahteva tu pravomoćnost, i – ako jeste – kakva ograničenja to postavlja na onoga ko može da pokrene tužbu. Neke jurisdikcije mogu da ublaže zahtev za pravomoćnost za slučajeve podnete u „javnom interesu" (tj. Ruanda, Indija, Južna Afrika i druge zemlje), što često uključuje slučajeve koji uključuju kršenje ljudskih prava.

Organizacija naspram pojedinca: Zahtev za pravomoćnost obično jasno navodi da li organizacija može da podnese tužbu u ime ljudi koji su pretrpeli nepravde, ili ti ljudi moraju direktno da podnesu svoje slučajeve. Ako neko ima izbor između ova dva, imajte na umu da će slučaj podnet na ime grupe verovatno stvoriti mnogo više publiciteta za grupu nego da ime grupe nije direktno uključeno. Kosovo dozvoljava organizacijama da podnose tužbe na svoje ime, a u ime klijenata.

Treće strane: Pravosuđe će takođe odrediti da li je zainteresovanim trećim licima dozvoljeno da direktno intervenišu ili da se pridruže (član ZPP u slučaju koji je već podnet. Ove treće strane mogu da budu ljudi ili organizacije koje nisu direktno oštećene radnjama ili ponašanjem osobe, organizacije ili vlade koja se tuži, ali imaju snažan interes za ishod sudskog spora.

- Pravnički orijentisane nevladine organizacije možda žele da intervenišu u takvom slučaju iz brojnih razloga. Oni mogu da vide ključna pitanja u predmetu kao centralna za svoju misiju, da smatraju da bi njihovi resursi bili od neophodne ili istinske pomoći za slučaj, ili možda vide slučaj kao priliku za dobar publicitet.
- Ako trećim stranama nije dozvoljeno da direktno intervenišu ili da se pridruže u predmetu, oni i dalje mogu da pomognu u parnici tako što će dati svoje mišljenja

poznato kao *amicus curiae. Amicus curiae* znači „prijatelj suda“, a mnoge jurisdikcije dozvoljavaju zainteresovanim organizacijama da pripreme i podnesu pravne dokumente kao podršku jednoj od strana u predmetu. I Vrhovni sud Kosova i Ustavni sud dozvoljavali su podneske *amicus curiae* u različitim prilikama.

Grupna tužba: Grupna tužba, poznata i kao „klasna tužba“, kolektivna tužba ili grupna parnica, može biti mogućnost u nekim jurisdikcijama, iako to još nije moguće na Kosovu. Prema modelu kolektivne ili grupne akcije, mala grupa ljudi ili reprezentativna organizacija tuži u ime mnogo veće grupe. Za podnošenje grupne tužbe obično je potrebno odobrenje suda. Sudovi će možda želeti da ispitaju ljude koji se nadaju da će pokrenuti tužbu, njihove zahteve i druge ljude u klasi koju se nadaju da predstavljaju, tako da bi bilo pametno razmotriti svaki od njih ako želite da pokrenete grupnu tužbu.

Primer:

1. Sjedinjene Države: Američka unija za građanske slobode (*American Civil Liberties Union*) uspešno je pokrenula grupnu tužbu protiv školskog okruga koji je diskriminisao učenike Indijance. Ovaj slučaj je *Antoine et. al, vs. Winner School District.*

2. *Kako birate prave tužitelje?*

Pronalaženje i regrutovanje tužitelja: Nisu svi predmeti strateških parnica pažljivo odabrani od samog početka, ali s obzirom na prirodu strateških parnica, neko se može naći u poziciji da traži prave ljude koji bi pokrenuli slučaj koji podržava utvrđeni cilj. Ako imate na umu takav slučaj, postoji mnogo načina na koje možete potražiti i identifikovati ljude koji mogu da podnesu svoje zahteve sudovima. Ovi ljudi su obično poznati kao tužitelji, ali se mogu nazvati i podnosioci pritužbi, tužioci ili podnosioci peticije. Pre nego što počnete da tražite tužitelje na bilo koji način, obavezno pogledajte lokalne zakone i praksu da biste utvrdili da li je i kako je dozvoljeno regrutovati ili tražiti klijente. Imajte na umu da se pravila mogu razlikovati za klijente ili korisnike koji plaćaju i koji ne plaćaju. Bez obzira na to da li se očekuje da tužioci plaćaju pravne usluge u vezi sa slučajem, važno je zapamtiti da se često nastoji unaprediti sopstveni cilj ili cilj svoje organizacije kada razgovara sa potencijalnim tužiocima. Budite otvoreni u vezi sa ovim ciljem.

Imajući ovo na umu, ispod je spisak uobičajenih načina za pronalaženje ili regrutovanje tužilaca za sporove od strateškog ili javnog interesa:

- Terenske posete/intervjui;
- Preporuke iz pravne pomoći ili drugih pravnih usluga zasnovanih na klijentima;
- Preporuke NVO;
- Postojeći kanali za žalbe, kao što su lokalne grupe ili organizacije, centri zajednice i sindikati;
- Uspostavljanje novih kanala ili punktova za primanje žalbi uz pomoć lokalnih i nacionalnih advokata, voljnih i zainteresovanih advokata, studenata prava i drugih volontera;
- Održavanje konsultacija ili izdvajanje radnog vremena;
- Programi obuke;
- Časopisi, bilteni o radu i druge publikacije;
- Štampani oglasi ili oglasi na Internetu; i

- Sastanci ili konferencije sa zainteresovanim advokatima i pravnim praktičarima.

Važno je imati na umu da je agencija poput ABPP u izuzetno povoljnoj poziciji da pronađe tužitelje za strateške parnice s obzirom na veliki broj klijenata koji prolaze kroz njihova vrata. Strateški sporovi često uključuju rešavanje sistemskih problema koji utiču na veliki broj ljudi.

Procena potencijalnih tužitelja: Kada se identifikuju potencijalni tužitelji koji bi mogli da povedu slučaj napred na smislen način, treba temeljno istražiti njihove posebne okolnosti i individualne karakteristike pre podnošenja tužbe. Stvari koje treba uzeti u obzir u ovoj intenzivnoj evaluaciji uključuju sledeće:

- Jake i slabe strane zahteva potencijalnog tužitelja i pojedinačne činjenice u vezi sa tim zahtevima;
- Tužbe tužitelja mogu biti privlačnije ako potiču iz više incidenata ili uključuju više osnova. Tužitelji treba da budu što je moguće više saosećajni i da ne „nose mnogo repova" iz drugih slučajeva ili aktivnosti.
- U nekim slučajevima, možda bi bilo mudro ostati u tradicionalnijim i ustaljenim oblastima prava nego testirati moći novog zakona ili borba protiv diskriminacije u celom sistemu. Na primer, neko bi možda želeo da iznese direktne tvrdnje o diskriminaciji pri zapošljavanju umesto da usvoji kreativniji ili noviji argument.
- Način života tužitelja, njegov raspored, slobodno vreme i dostupnost za sastanke i aktivno učešće u predmetu;
- Zainteresovanost tužitelja za stvar;
- Lične karakteristike kao što su kredibilitet, harizma i sposobnost jasne i efikasne komunikacije; i
- Verovatnoća uspeha i efekti koje uspeh ili neuspeh na kraju mogu da imaju na egzistenciju tužitelja.

Bezbednosna pitanja – pristup „ne naškoditi": Izuzetno je važno da se uvek uzme u obzir bezbednost potencijalnih ili stvarnih tužitelja, kao i svih drugih ljudi koji su uključeni u slučaj. Treba usvojiti pristup „ne naškoditi" u pogledu uključivanja tužitelja u strateške parnice. Tužitelji, advokati, organizacije i druga lica koja pomažu u predmetu, ili samo jednostavno podržavaju slučaj, mogu se suočiti sa teškim ekonomskim, društvenim i ličnim posledicama. Važno je osigurati da se oni koji su uključeni u slučaj osećaju bezbedno i zaštićeno. Ako postoji trenutna reakcija na slučaj kada se on pokrene ili se situacija pogoršava, trebalo bi da se obezbedi da sve uključene strane znaju kome mogu da se obrate ako ikada osete da su u opasnosti. Ako osoba ili organizacija na kraju smatra da mora da prekine svoje učešće u slučaju, svakako se ohrabruje da sa njima razgovara o ovoj odluci, ali se pre svega moraju poštovati njihove želje.

Poverljivost: Sva komunikacija između advokata i potencijalnih ili stvarnih klijenata mora se držati u najstrožoj tajnosti. Čak je i činjenica da se neko sastaje sa advokatima ili razmišlja o podnošenju tužbe je poverljiva. Kada neko intervjuiše potencijalne tužitelje u vezi sa tužbom, treba ih uveriti da nameravate da sačuvate u poverenju sve informacije koje saznate osim ako vam oni daju dozvolu da delite, emitujete ili na drugi način koristite te informacije. Ovo bi trebalo da bude slučaj bez obzira da li oni na kraju postanu tužitelji ili na neki drugi način učestvuju u vašoj tužbi.

3. Kako izabrati pravog tuženika?

Određivanje i odabir između mogućih ispitanika: Jednako važno kao i pronalaženje ljudi koji će pokrenuti tužbu jeste da se utvrdi koga tačno treba da tuže. Kada je predmet podnet, stranka koja je tužena obično je poznata kao tuženik. U nekim slučajevima biće vrlo jasno ko bi bio odgovarajući tuženik. Uprkos tome, može biti više dostupnih opcija nego što se misli, a postoji nekoliko stvari koje biste mogli da razmotrite:

Suština: Suština tužbe i zakoni koje želite primeniti mogu da diktiraju ili da eksplicitno odrede ko će biti odgovarajući tuženik.

Procedura: Zakoni koji su u osnovi tužbe ili sud pred kojim se podnosi zahtev mogu da imaju proceduralne zahteve koji predlažu ili nalažu izbor određenog tuženika.

Uspeh: Verovatnoća uspeha koju biste mogli da imate u podnošenju tužbe protiv potencijalnih tuženika takođe može da dođe u obzir. Možda će biti lakše dokazati da je jedan potencijalni tuženik odgovoran za štetu koju je pretrpeo vaš tužitelj nego drugi, pa biste mogli da razmislite o tome da svoju pažnju i resurse usmerite na one protiv kojih imate više dokaza.

Pravni lekovi: Različiti tuženici mogu da ponude različita rešenja da isprave štetu koju je pretrpeo vaš tužitelj ako on dobije slučaj. Na primer, ako neko tuži kompaniju, oni će možda moći da ponude novac, ali neće moći da promene zakon. Prilikom odabira koga tužiti, trebalo bi se ponovo osvrnuti na centralne ciljeve u predmetu kako bi se utvrdilo koji tuženi bi mogli da ponude željene rezultate. Tuženi će biti presudno važni u donošenju željene društvene promene.

Više tuženih: Kao što je moguće imati više tužilaca, moguće je i više tuženih. Možda ima smisla tužiti više od jedne stranke da biste dobili pomoć koju tražite, posebno ako se traži novac. U nekim slučajevima, od jednog tuženog se može tražiti da plati za nepravde koje su naneli svi drugi optuženi. Ovo se zove solidarna odgovornost.

Uobičajeni tuženik u strateškim parnicama: Postoji nekoliko vrsta tuženika koji se redovno tuže u slučajevima strateških parnica. Budući da je cilj strateškog parničenja šira društvena promena, tuženi su najčešće grane vlasti. Ponekad, međutim, može biti moguće tužiti javna ili privatna preduzeća i korporacije koje su posebno uticajne ili koje izazivaju značajnu štetu. Sledi lista najčešćih tuženih u strateškim parnicama i stvari o kojima biste mogli da razmislite prilikom podizanja tužbe protiv njih:

Nacionalne vlade: Nacionalne vlade imaju najširu moć da menjaju zakone ili praksu u velikim razmerama. One takođe mogu da imaju najviše resursa za odbranu od tužbi i da budu najotpornije na promene. Pitanja koja možete da postavite sebi pre nego što tužite nacionalnu vladu uključuju sledeće:

- Kakav je verovatan stav nacionalne vlade o tužbi? Da li će pružiti podršku ili će se zakleti da će se boriti protiv toga? Zašto?
- Ako nacionalna vlada ne podržava, postoji li organizovana politička opozicija? Da li je ta opozicija javna i glasna?
- Ako nacionalna vlada u celini ne pruža podršku, da li postoje pojedini nacionalni ili lokalni političari koji ovo podržavaju ili bi mogli da podrže?
- Koliko sredstava će nacionalna vlada moći da posveti odbrani slučaja? Koliko su vešti njihovi advokati? Koja će biti njihova verovatna strategija?
- Da li postoje predstojeći izbori ili druge promene koje bi mogle da utiču na poziciju nacionalne vlade?

Ogranci nacionalne vlade i niži nivoi vlasti: Ova kategorija uključuje nacionalne i lokalne vlasti, vladina ministarstva ili agencije i određene institucije. U okviru nacionalne jurisdikcije, okruzi i opštine ili druge političke jedinice mogu imati svoja vlastita ovlašćenja i da budu odgovarajući tuženik. U federalnom sistemu, vlade država mogu biti na sličan način prikladne. Kao što je gore navedeno, biće važno da sebi postavite pitanja o stavu i resursima potencijalnog tuženog, ali tužba na niži nivo vlasti takođe dolazi sa sopstvenim skupom pitanja za razmatranje:

- Ako tužba bude uspešna, da li će državni organ odbrane imati resurse, sredstva i infrastrukturu da obezbedi traženu pomoć?
- Da li postoji lokalna opozicija ili protivljenje zajednice? Ako postoji, da li postoje izvodljivi načini da se to prevaziđe?
- Hoće li tužba privući nacionalnu pažnju? Ako je to verovatno, da li će nacionalna politika promeniti percepciju tužbe ili na drugi način uticati na vladino telo ili zajednicu u celini?

Korporacije: Tužbe protiv korporacija mogu da imaju značajan globalni uticaj i da postave snažan presedan za poslovnu praksu. Međutim, korporacije takođe imaju mnogo pravnih resursa, a tužbe mogu biti nezgodne s obzirom na to na koliko mesta i na koji način velika korporacija posluje.

- Javne korporacije, koje se kotiraju na berzama i imaju tendenciju da budu većeg obima, mogu očekivati reakcije na tužbu mnogih zainteresovanih strana. Ove strane uključuju akcionare, menadžment, radnu snagu, poverioce i konkurente korporacije. Opšta finansijska tržišta i tržišni regulatori takođe mogu biti zainteresovani. Ovo će verovatno dovesti do toga da više ljudi obrati veću pažnju na vaš slučaj, ali imajte na umu da bi ovo moglo da funkcioniše i za i protiv vaše tužbe u zavisnosti od toga šta zainteresovane strane imaju da kažu.

Primeri:

1. Nacionalna vlada. Rusija: Slučajevi nuklearnog proizvodnog postrojenja Čeljabinsk/Majak (*Chelyabinsk/Mayak Nuclear Production Facility*). Posle jedne od najvećih nuklearnih katastrofa u svetskoj istoriji, deca u pogođenim oblastima bila su primorana da pomognu u čišćenju i trpela su dugogodišnje ozbiljne zdravstvene probleme. Mnogi su uspešno tužili vladu i sada primaju male isplate podrške.
2. Školski odbori. Sjedinjene Države: Braun protiv odbora za obrazovanje Topeke, Kanzas (*Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas*). Grupa roditelja tužila je u ime svoje dece koja pohađaju rasno segregirane škole. U značajnoj odluci, Vrhovni sud SAD naložio je da škole širom zemlje integrišu svoja đačka tela.
3. Korporacije. Nigerija: Nigerijska vlada pokrenula je kolektivnu tužbu tražeći odštetu za porodice dece oštećene zbog nelegalnog testiranja neregistrovanog leka na deci farmaceutske kompanije Pfizer.
4. Korporacije. Obala Slonovače: Sudovima Sjedinjenih Država pokrenut je slučaj protiv tri velike korporacije - Nestlé, Archer Daniels Midland Co. i Cargill, u ime pojedinaca koji su kao deca bili prodavani u ropstvo na farmama kakaoa.

5. Kakvu ulogu u strateškim parnicama mogu kao partneri da imaju NVO i drugi akteri?

Za razliku od većine pojedinačnih sudskih sporova, imati partnera u strateškim parnicama je od ključnog značaja jer postoje problemi višeg nivoa koji se ne odnose na pojedinačni slučaj.

NVO: Mnoge, ako ne i većina NVO nisu u potpunosti opremljene da vode velike strateške parnice bez pomoći. Ako predmet treba da bude podnet na lokaciji koja nije udaljena od sedišta NVO ili terenske kancelarije, može biti veoma teško podneti taj slučaj bez lokalnog predstavnika. Međutim, nevladine organizacije koje nemaju resurse da pokrenu svoje slučajeve i dalje mogu biti u velikoj meri uključene u strateške parnice. Oni mogu identifikovati potencijalne tužioce i predmete; upravljati, servisirati i savetovati o aktivnim tužbama; objavljivati informacije o napretku slučaja i eventualne rezultate; pratiti izvršenje sudskih odluka; i zastupati razloge koji stoje iza parnice na druge načine.

Druge zainteresovane organizacije: Stručnjak za pravnu pomoć bi možda želeo da razmisli o tome da privuče ljude i organizacije koji nisu direktno uključeni u slučaj, ali imaju interes u njemu, da učestvuju. Razmislite ko bi mogli biti ovi ljudi i organizacije i zašto bi mogli da se uključe. Ako su zainteresovani, neko bi mogao da udruži resurse ili da se zajedno radi na slučaju. Na primer, neko može da se konsultuje sa pravnim savetnicima, lokalnim nevladinim organizacijama ili stručnjacima iz oblasti na koju se slučaj odnosi kako bi se pomoglo u formulisanju pravne strategije, obezbedili korisni dokazi, prikupila podrška u zajednici ili jednostavno da bi se dale opšte povratne informacije i ohrabrenje. Pre i kada dođete do kontakta, imajte na umu da možda imate posla sa osetljivim ili poverljivim informacijama. Morate biti sigurni da će bilo koja potencijalna treća strana sa kojom se nadate da ćete se konsultovati ima saglasnost i podršku od svojih drugih advokata i tužitelja koji su uključeni, kako biste bili sigurni da ima njihovu dozvolu.

6. Gde bi trebalo da se podnese predmet?

Generalno: U razmišljanju o tome gde da se vodi strateški spor, nije samo pitanje lokacije. Nečije prve misli mogu uključivati jurisdikcije u kojima borave tužioci, gde borave tuženi i gde su se desile radnje ili povrede o kojima se tuži. Međutim, ovo nije vaš jedini izbor – postoje i međunarodni sudovi i nacionalni sudovi u drugim jurisdikcijama koji bi mogli biti voljni da saslušaju vaš slučaj.

Nakon što se zacrta čitav niz opcija, trebalo bi istražiti moguće jurisdikcije, sudove, tribunale i druga pravosudna tela pre nego što se odluči gde će se podneti slučaj. Opšta lista mesta na kojima bi se moglo razmotriti podnošenje strateških predmeta, uvek uzimajući u obzir moguću obavezu iscrpljivanja pravnih lekova, obuhvataju sledeće**:**

- Opštinski, lokalni ili državni sudovi;
- Nacionalni sudovi (tj. Ustavni sud Kosova);
- Međunarodni sudovi, tribunali ili komisije; ili
- Ugovorna tela Ujedinjenih nacija.

Sudije i pravni profesionalci: Nezavisnost i integritet sudija i pravnih stručnjaka koji rade u jurisdikciji su ključni za vaš uspeh. Kako bi osigurali da se vašem slučaju pruži pravična šansa,

sudije, advokati i svo sudsko i pravno osoblje moraju imati sredstva, priliku i podršku da dobro rade svoj posao.

Sudije: Pošto će sudije i zaposleni u pravosuđu i nadgledati vaš slučaj i pisati relevantne naloge i odluke, želećete da potražite sistem koji nudi kompetentno, dobro obučeno, nezavisno i nepristrasno pravosuđe. S obzirom na progresivnu prirodu strateških parnica, možda biste takođe preferirali proaktivnije sudije. Ako se zna da su sudije u određenoj jurisdikciji sklone spoljnom uticaju ili na neki drugi način pristrasne, cilj slučaja možda nije pobeda, već da se istakne ta korupcija i da se na nju skrene pažnja međunarodne zajednice.

Primer:

1. Gvatemala: Dve nevladine organizacije zajedno su pokrenule slučaj pred Međuameričkom komisijom za ljudska prava kako bi osporile postupke usvajanja u kojima su sudije navodno uzimale mito da bi brzo davale odobrenje.

Advokati: Dobri i kompetentni advokati su ključni za pobedu u predmetu jer će zastupati u sudnici u ime tužitelja. Da bi bili efikasni, advokati moraju da budu u mogućnosti da rade bez pretnji, zastrašivanja, uznemiravanja ili da su na drugi način suočeni sa mešanjem i uplitanjem. Oni moraju da budu u mogućnosti da slobodno putuju kako bi se sastajali sa svojim klijentima, stručnjacima, konsultantima i drugim osobama uključenim u slučaj, kako u zemlji tako i u inostranstvu. Ako postupaju u okviru jurisdikcije ili kodeksa profesionalnog ili etičkog ponašanja, moraju biti u mogućnosti da se oslone na te kodekse i da znaju da neće biti sankcionisani ili na drugi način kažnjeni za svoje ponašanje u vezi sa slučajem.

Međunarodno pravo i sudovi – monistički i dualistički sistemi: Uopšteno govoreći, postoje dva načina na koji jurisdikcije pristupaju ugovorima i drugim međunarodnim sporazumima. U onome što se naziva monističkim sistemima, međunarodne zakone i sporazume mogu sprovoditi direktno nacionalne vlasti i nacionalni sudovi nakon što je ugovor ili sporazum potpisan, ratifikovan i stupio na snagu. U dualističkim sistemima, međutim, ugovore ili sporazume ne mogu sprovoditi vlasti ili sudovi sve dok se ne donesu nacionalni zakoni koji inkorporiraju principe koji stoje iza tih ugovora ili sporazuma. Zbog ovoga, ako se vaša tužba odnosi na međunarodna pitanja, možda će biti na neki način lakše pokrenuti slučaj u monističkom sistemu, jurisdikciji koja bi primenila jasan jezik samog ugovora ili sporazuma.

Zakoni i presedani/sudska praksa: Različiti sudovi, čak i unutar iste jurisdikcije, mogu imati veoma različite zakone, pravila i procedure. Oni će se oslanjati na različite presedane u analizi strateških parničnih zahteva i samog zakona, a trebalo bi da budete sigurni da bi trebalo da shvatite kakav bi mogao biti izgled ili predispozicija svakog suda ili tribunala za slučaj. Za početak, |trebalo bi pogledati da li je sud ili tribunal u koji se nada da će podneti bilo koji sličan slučaj ranije ili uopšte imao neki strateški spor. Ako ne, možda bi neko želeo da pokuša da otkrije koliko aktivnu ulogu imaju sudije i sudovi u nadgledanju predmeta i kakve su njihove opšte tendencije. Konzervativnije jurisdikcije ili tribunali mogu biti manje otvoreni za inovativne tužbe ili potencijalno revolucionarne aktivističke parnice.

- Ako se tokom istraživanja utvrdi da se sud ili tribunal trenutno bavi predmetom koji ima veoma sličan predmet, možda ćete želeti da kontaktirate advokate u tom slučaju u vezi sa intervencijom (tj. spajanje stranaka, ili parnična nezavisnost, u skladu sa ZPP čl. 264), saradnju ili udruživanje resursa. Neko može takođe biti u mogućnosti da

podnese poseban slučaj, a zatim da sud ili tribunal razmotri dva predmeta zajedno (spajanje zahteva ili predmeta, ZPP, član 408).

Pravni lekovi i uticaj: U zavisnosti od suda gde je predmet podnet, pravni lekovi koji se mogu tražiti u slučaju takođe mogu biti znatno različiti. Neki sudovi će možda moći da ponude samo novčanu nadoknadu, dok će drugi imati šira ovlašćenja. Na isti način, uticaj uspeha ili gubitka može biti dramatično veći ili manji u zavisnosti od suda ili tribunala koji izdaje nalog ili odluku. Kao opšte pravilo, što je viši sud ili tribunal, to će uticaj biti širi i snažniji. Možda bi neko želeo da izabere poznati ili poštovani sud čije će presude biti uticajne ne samo na nacionalnom nivou, već potencijalno i na međunarodnom nivou.

Žalbe: Pristup višim sudovima može biti u potpunosti ili delimično ograničen na žalbe, slučajeve u kojima je niži sud već doneo odluku i stranka koja je izgubila tražila je od višeg suda da preispita tu odluku. Žalbe mogu biti ključne za strateške parnice, kako u smislu obezbeđivanja da će slučaj biti pošteno saslušan, tako i u smislu dobijanja pristupa višim, istaknutijim sudovima kako bi se povećao profil slučaja i pružio dublji uticaj. Morate biti sigurni da istražite žalbeni postupak u jurisdikciji u kojoj želite da podnesete slučaj i utvrdite kojim sudovima se može žaliti na odluku (uključujući relevantne međunarodne sudove) i koliko dugo proces obično može da traje na svakom koraku ili nivou.

Tajming: Uticaj predmeta i efikasnost pravnih lekova koje sudovi mogu ponuditi takođe mogu u velikoj meri zavisiti od vremena. Tamo gde je šteta koja se nanosi tužiocima ozbiljna i trajna, može se želeti da sud interveniše što pre da bi sprečio dalju štetu i osigurao bezbednost tužitelja. Međutim, ako je šteta već napravljena, tajming može biti manje presudan jer sud može da ponudi nešto više od novčane naknade. Ipak, postizanje brze, rane pobede još uvek može da pomogne da se prikupi zamah i podrška iza vašeg cilja i da se postavi temelj za uspeh drugih slučajeva.

Građanske i krivične opcije: U nekim slučajevima, neko može imati mogućnost da vodi i građanske i krivične predmete. Građanske sporove uglavnom podnose pojedinci ili organizacije tražeći pravne lekove od suda da obustave ili nadoknade štetu koju su prouzrokovali tuženi. Krivične predmete obično podnose advokati vlade ili tribunala (koji se često nazivaju tužioci) da bi kaznili ili na drugi način sankcionisali optuženog za kršenje krivičnih zakona ili kodeksa ponašanja, iako neke jurisdikcije mogu dozvoliti privatne krivične predmete u određenim okolnostima.

Građanski predmeti: Podnošenje građanskog postupka generalno daje još jednu kontrolu nad postupkom jer se tužbeni zahtevi vode direktno pred sudom. Sa zatvorom i drugim krivičnim kaznama, mogu postojati i blaži standardi za dokaze koji bi mogli olakšati dobijanje slučaja. Kako je cilj u građanskim predmetima da se isprave učinjene nepravde, oni takođe generalno pružaju više mogućnosti ne samo da se oni koji su tuženi primoraju da prestanu sa štetnim radnjama, već i da se traži naknada za već nanetu štetu. Međutim, građanski predmeti su generalno duži i skuplji za pokretanje od krivičnih. Ovo je posebno tačno kada se protiv istih optuženih vode odvojeni krivični postupci; u tim slučajevima, sudovi ili državni advokati mogu obustaviti sve građanske predmete dok se krivični predmeti ne reše.

Krivični predmeti: Krivični predmeti mogu biti višeg profila i moćniji od građanskih predmeta. Zbog kazni ili sankcija koje donose krivični predmeti, oni takođe mogu poslužiti da upozore druge ljude ili organizacije uključene u slične aktivnosti da promene svoje ponašanje. Međutim, krivične predmete može biti i teže pokrenuti i teže dobiti. Standardi za dokaze mogli bi biti viši, a državni advokati bi mogli imati ograničenije resurse ili biti politički

ograničeni. Ovi faktori bi mogli biti vredni razmatranja pre nego što krenete da podstičete vladu da podnese tužbu, pokrene privatnu krivičnu tužbu ili na drugi način pristane da učestvuje u krivičnom predmetu.

Kontekst: Pored gledanja zakona zemlje, ne sme se zaboraviti kontekst u kojem će se tužba podneti. Trebalo bi dobro razmisliti o stepenu korupcije u jurisdikciji; opšti stav vlade o ljudskim pravima; i fizičke ili druge opasnosti sa kojima se mogu suočiti oni koji su uključeni u vašu tužbu. Ako neko ima ozbiljne rezerve u pogledu bezbednosti ili straha od odmazde u određenoj jurisdikciji, možda bi bilo najbolje da podnese i vodi slučaj izvan te jurisdikcije.

Finansijska razmatranja: Pokretanje predmeta od javnog interesa ili sudskog spora može biti veoma skupo, tako da bi bilo mudro istražiti sudske troškove, pravne takse, garancije ili bezbednosne zahteve i druge finansijske obaveze koje su uključene potencijalno u svakoj jurisdikciji. Pravni troškovi mogu biti izuzetno skupi u nekim jurisdikcijama, tako da bi možda imalo smisla podneti svoj slučaj u jurisdikciji gde bi vaši resursi išli dalje. Takođe bi trebalo da istražite da li bi se pravni troškovi mogli nadoknaditi ako pobedite, što znači da bi tuženi koji su izgubili morali da plate vaše advokate i sudske troškove. Neke jurisdikcije predviđaju ovaj aranžman posebno za ljudska prava ili sudske sporove od opšteg javnog interesa.

Kako se slučaj dokazuje i kako se vodi parnica?

Početak istrage: Temeljno istraživanje slučaja je ključno za pronalaženje najbolje strategije za uspeh u sudnici. Kao prvi korak, treba prikupiti sve javno dostupne dokumente i podatke relevantne za slučaj. Ovo uključuje članke iz novina, časopisa i magazina; medijski i akademski izveštaji; i statistike, studije ili druge naučne informacije. Kada dobro shvatite ove osnovne informacije, trebalo bi da razmislite o izlasku u zajednicu da razgovarate sa ljudima koji imaju stvarno znanje ili iskustvo sa događajima i pojavama koji su u osnovi pravnog zahteva. Tamo gde to ne bi ugrozilo tužitelje ili naškodilo vašem slučaju, trebalo bi da razmislite o razgovoru sa prijateljima, porodicom i kolegama tužioca, državnim službenicima ili organima vlasti, drugim advokatima ili advokatima u toj oblasti, kao i sa bilo kim drugim ko je možda bio svedok ili znao za stvari koje su se desile u vašem slučaju. Imajte na umu, međutim, da se ne može sve saznati i potvrditi i da će biti prilika da sazna više putem zvaničnih kanala kada vaš slučaj bude podnet.

Poverljivost: Kao i uvek, sva komunikacija između advokata i potencijalnih ili stvarnih klijenata mora se držati u najstrožoj tajnosti. Imajte ovo na umu kada istražujete slučaj jer ne želite da dovedete tužioce ili bilo koji drugi slučaj u opasnost i nikada ne treba da otkrivate informacije o slučaju. Ponekad čak i stavljanje do znanja drugim ljudima da neko planira da podnese tužbu može narušiti poverljivost.

Vođenje evidencije: Veoma je važno napraviti papirni trag istrage. Čuvajte kopije svih objavljenih ili pisanih informacija koje su pronađene. Vodite beleške i slike tokom bilo kakvih intervjua ili poseta na terenu koje se sprovode, i ako je moguće, tražite dozvolu da ih snimite. Obavezno vodite računa o svakoj informaciji koju neko sazna tokom istrage na neki način. Što je neko organizovaniji u prikupljanju i čuvanju informacija, lakše će ih biti pronaći i koristiti u celom slučaju.

Pronalaženje činjenica: Većina jurisdikcija predviđa period utvrđivanja činjenica ili otkrivanja kada prvi put podnesete svoj slučaj. Tokom ovog perioda, imaćete priliku da dobijete

dokumente i informacije od vaših protivnika, a oni takođe imaju priliku da dobiju dokumente i informacije od klijenata. Kako budete saznali više informacija od svojih protivnika, trebalo bi da nastavite da istražujete na terenu sa konkretnijim ciljevima i pitanjima kako biste pomogli vašem slučaju dalje kako se razvija.

Dokaz: Da bi sud doneo svoju odluku, potrebno je dostaviti dokaze koji dokazuju slučaj. Kao što je gore objašnjeno, pravila o dokazima uveliko variraju u različitim jurisdikcijama i trebalo bi ih temeljno razumeti pre nego što istraga bude u toku. Imajući na umu ova pravila, neko će želeti da skrene pažnju suda na mnoge relevantne stvari koje se saznaju tokom istrage.

Svedoci: Ljudi koji znaju, vide ili na neki drugi način iskuse stvari koje su relevantne za slučaj mogu biti u mogućnosti da budu svedoci. Obično bi se organizovalo da svedok dođe na sud gde bi advokati klijenta, advokati optuženih i sudija imali priliku da postavljaju pitanja. Takođe može biti moguće sastati se i imati razgovor sa svedokom van sudnice koji se beleži, ako se druge strane u predmetu slažu sa ovim dogovorom. Razmislite o tome ko bi mogao da služi kao svedok u predmetu i počnite da se sastajete sa tim ljudima u ranoj fazi procesa – upamtite da biste mogli da zamolite tužioce i tužene u vašem predmetu da budu svedoci. Treba temeljno pripremiti pitanja koja se nadaju da će postaviti svedocima i sve dokumente ili druge dokaze o kojima biste želeli da razgovaraju. Pre nego što se svedok izvede na sud ili mu se na neki drugi način postavljaju pitanja, treba biti siguran da razume kako proces funkcioniše i o čemu se od njega očekuje da govori. Uvek je najbolje izbegavati iznenađenja.

Dokazi: Ako su na raspolaganju pisani ili fotografski dokumenti, naučne studije ili ankete, glasovni ili video snimci ili fizički dokazi, to se može direktno dostaviti sudu. Možda bi bilo moguće ili bolje da se na ovaj dokaz skrene pažnja suda dok se ispituje svedok čija se uloga u predmetu odnosi na dokaz koji se želi podneti. Imajte na umu da će verovatno biti neophodno da se osoba koja je pružila dokaze privede sudu kako bi sud procenio koliko su dokazi pouzdani i verodostojni. Ovo takođe može biti i verodostojnije za sudiju.

Veštaci: Ako se praktičar pravne pomoći konsultovao sa bilo kojim veštacima, ti veštaci mogu podneti izveštaje sudu ili se pojaviti pred sudijom u svojstvu veštaka kako bi objasnili svoje stavove. Kao i sa svakim drugim svedokom, praktičar će morati temeljno da pripremi sve veštake za ispitivanje pre nego što dođu na sud, jer ih suprotna strana može unakrsno ispitivati.

Advokatska strategija: Strategije i taktike na putu do i unutar sudnice biće centralne za svaku pobedu i velikim delom će biti odgovornost vaših advokata. Međutim, ovo je samo jedan deo ukupne strategije u vašem slučaju. Trebalo bi da pokušate da razvijete sveobuhvatnu viziju zastupanja koja uključuje privlačenje međunarodne pažnje i prikupljanje široke podrške vašoj stvari, a možda ćete želeti da se zalažete za edukaciju sudova i pravnih stručnjaka o pitanjima u vašem slučaju na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou. Neko će morati da ima strategiju praćenja nakon što je slučaj odlučen, i svakako treba da predvidite da će vaša stvar imati mnogo dužu i širu borbu od jedne jednostavne sudske odluke, ma koliko ona bila revolucionarna ili simbolična.

Rešenje: Često vansudsko rešavanje slučaja možda nije u skladu sa ciljevima strateškog sudskog spora jer obično ne pruža priliku za postavljanje presedana ili primera za buduće slučajeve. Međutim, ponekad može biti bolja opcija iz strateških ili praktičnih razloga i ne treba je odmah odbaciti. Ako neko odluči da reši slučaj, važno je razmisliti o pregovaračkim

rešenjima i pravnim lekovima koji bi se širili dalje od samog tužioca ili tužilaca uključenih u tužbu. Mogu se aktivno uključiti tuženi, vlada i javnost. Takođe bi trebalo nastojati da se nagodba učini javnom tako što ćete podneti sporazum sudu ako je to dozvoljeno i razgovarati o uslovima sa medijima. Nagodba može da pruži dragoceno sredstvo za pokretanje pokreta zastupanja i reformi, a takođe može da posluži za sprečavanje buduće štete ili štete koju u sličnim slučajevima nanesu optuženi**.**

Nepovoljan ishod / poraz u parnici: Ako neko ne veruje da će slučaj uspeti na sudu, nije sve izgubljeno. Mogu se usvojiti različite strategije zastupanja od samog početka ili čim shvatite da ćete verovatno izgubiti. Neko može početi da poziva da se sudovi nadgledaju i reformišu ili da počne da radi na tome da se poništi odluka van sudnice uz pomoć lokalne, državne ili nacionalne vlade. Ako nema podrške u jurisdikciji u kojoj je slučaj podnet, neko će možda želeti da svoje zastupanje odvede i izvan granica, kao što je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP), prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, koji je, na osnovu člana 22. Ustava Kosova, ima direktne primenjive efekte na Kosovu, a dobija i viši status u odnosu na odredbe domaćih zakona. Isto tako, svrha člana 22. Ustava potvrđena je u nekoliko predmeta o kojima je odlučivao Ustavni sud. Imajući ovo u vidu, pozicija EKLJP u domaćem pravnom poretku jasno je istaknuta u jednom od njegovih rešenih predmeta:

„Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli... ugrađeni su u zakonodavstvo Kosova na Ustavnom nivou, što joj daje prioritet u odnosu na odredbe zakona i drugih akata javnih institucija. Ovaj sud mora da tumači Ustav i Konvenciju na komplementaran način, imajući u vidu neophodnost zaštite osnovnih prava i sloboda navedenih u oba akta. Mnoge zemlje Evrope, koje su poslednjih godina izašle iz totalitarne vladavine, usvojile su evropske standarde za zaštitu ljudskih prava. Kosovo je uradilo to isto. Ustavni sistem je, kao i drugi, zasnovan na stubovima demokratije, ljudskih prava i vladavine prava" (Džemailj Kurtiši protiv Skupštine opštine Prizren, 2009).

Slično tumačenje je naglasilo mešovito veće EULEX sudija u krivičnom predmetu Arben Krasnići et al, (2011), kada je tumačio član 156 (2) Zakona o krivičnom postupku Kosova (ZKPK) u svetlu EKLJP, gde efekat ovog člana treba da bude u vezi sa odredbama EKLJP i jurisprudencijom Evropskog suda za ljudska prava. Mešovito veće EULEX sudija je izjavilo:

„Član 22 Ustava čini EKLJP direktno primenjivom na domaći pravni sistem Kosova. Zatim, čl. 53 Ustava Kosova zahteva da se 'ljudska prava i osnovne slobode garantovane Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava'... Dakle, Sudsko veće mora da tumači čl.156 (2) ZKPK, „mogućnost i prilika za osporavanje", u skladu sa nalazima ESLJP" (Arben Krasnići et al, 2011).

Takođe, može se reći da nije samo Ustavni sud Kosova jedini koji je dužan da poštuje odredbe EKLJP i sudsku praksu ESLJP, već i drugi sudovi na Kosovu mogu da koriste odredbe EKLJP u nastojanju da pruže tačnu analizu EKLJP i odgovarajuće tumačenje odredaba domaćih zakona, tj. člana 156 (2) ZKPK. Međunarodni pritisak može biti i često je ključan u promovisanju društvenih promena.

4. Kako se još može potkrepiti i podržati predmet?

Izveštaji i podnesci koje daje Amicus curiae: Neke jurisdikcije dozvoljavaju nevladinim organizacijama, vladama, trgovinskim udruženjima, korporacijama ili drugim zainteresovanim stranama da podnesu pravne podneske kao *amicus curiae*, radove koje su napisali „prijatelji suda" koji zauzimaju stav u prilog argumentima tužitelja ili tuženog. U

predmetima pred Ustavnim sudom Kosova, Sud može zahtevati od određenih aktera ili stručnjaka da dostave podneske *amicus curiae* posebno, što se, u stvari, činilo u prošlosti. U jurisdikcijama u kojima se prihvataju ovakve vrste podnesaka, kao što je Kosovo, možda ćete želeti da angažujete grupe koje podržavaju vaš cilj da napišu i podnesu dokumente sudu. Može se otkriti da postoji ograničenje u broju podnesaka koje mogu podneti strane koje nisu stranke, i u tom slučaju će se želeti pažljivo odabrati ko će biti pozvan ili bi mu trebalo dozvoliti da podnese propratnu dokumentaciju. Možda ćete želeti da uzmete u obzir profil potencijalnih saradnika, reputaciju, institucionalno znanje, prestiž, opštu misiju, motiv za podršku vašem cilju, kao i kvalitet i značaj rada kojem će oni moći da doprinesu.

Primeri:

1. Sjedinjene Američke Države: Uz pomoć američkog pravnog fakulteta, „Human Rights Watch“ je predstavio podnesak *amicus curiae* u slučaju koji uključuje deportaciju imigranata nakon krivičnih presuda (pred Međuameričkom komisijom za ljudska prava).
2. Evropa: Komesar za ljudska prava pri Savetu Evrope može podnositi podneske *amicus curiae* u slučajevima ljudskih prava.

Mediji: Strateški sporovi mogu biti odličan način da se zainteresuju i uključe mediji. Mediji pružaju platformu za dramatično povećanje svesti o vašem slučaju i o vašem cilju uopšte; ako neko dobro upravlja publicitetom za slučaj, ova svest može zauzvrat postati veoma važna javna podrška slučaju. Čak i ako je slučaj nepopularan na lokalnom ili nacionalnom nivou, međunarodni mediji mogu podsticati široku podršku van granica jurisdikcije. Kada se prvi put podnese slučaj ili kada se preduzmu bilo koji naredni veliki koraci, možda ćete želeti da napišete saopštenje za štampu ili na drugi način upozorite lokalne, nacionalne i međunarodne medije. U nekim slučajevima takođe može imati smisla kontaktirati političare koji bi podržali napore. Kao i uvek, imajte na umu da su pravna strategija i komunikacija između advokata i klijenata privilegovane i poverljive informacije.

Nevladine organizacije, akademici i drugi stručnjaci za ljudska prava: Verovatno postoji širok spektar grupa i ljudi koji su spremni da ponude svoju pomoć i podršku za vaš slučaj. Nevladine organizacije mogu da pruže neprocenjivu pomoć tako što vode kampanju za slučaj u zajednici, povezuju se sa drugim pristalicama, istražuju pravna ili činjenična pitanja i prikupljaju informacije na terenu. Akademici imaju pristup obimnim istraživačkim ustanovama i mogu pisati članke o problemima u predmetu, govoriti na sastancima i konferencijama ili na neki drugi način podizati svest u pravnim zajednicama i zajednicama za ljudska prava. Nacionalne institucije za ljudska prava mogu ponuditi biblioteke, opšte savete i priliku da se povežu sa drugim zainteresovanim grupama, dok individualni zastupnici i stručnjaci za ljudska prava mogu da podele svoja iskustva i prijateljske savete. I, naravno, ne zaboravite na neprocenjive poruke podrške koje možete dobiti od porodica, prijatelja i zajednica tužitelja**.**

5. Kako dalje ispratiti nakon što je o predmetu doneta odluka?

Sprovođenje/praćenje i nadgledanje: Rešavanje ili dobijanje predmeta pred sudom samo je početak šire društvene promene koju strateški sporovi nastoje da dovedu. U stvari, sprovođenje sudskih naloga i sporazuma o poravnanju istorijski je bio jedan od najvećih

izazova sa kojima se suočavaju oni koji su uključeni u strateške parnice. Zapamtite da je cilj strateškog sudskog spora trajna reforma i možda ćete morati stalno da nadgledate poštovanje presuda ili sporazuma kako biste bili sigurni da oni ostaju na snazi.

Sankcije: Ako postoji istorija, obrazac ili praksa da se presude ili drugi sudski nalozi ne sprovode u jurisdikciji ili protiv određenog optuženog, možda ćete želeti da se zalažete za sudski nalog ili odluku koja daje realne i lako izvodljive sankcije u slučaj da se stranke koje su izgubile ne povinuju presudi. To može uključivati stvari poput uspostavljanja programa nadzora i praćenja ili dosuđivanja kaznene novčane odštete.

Pomoć: Često ima smisla tražiti od drugih zainteresovanih organizacija u jurisdikciji da pomognu u praćenju i izvršenju presude. Ako dobiju izveštaje da organi vlade ili drugi optuženi nisu promenili svoje ponašanje u skladu sa sudskom presudom, neko bi od njih mogao da zatraži da dokumentuju ove slučajeve i upućuju uključene strane na parnični tim. Druge grupe takođe mogu ponuditi da pomognu proaktivno da osiguraju da vaša presuda stupi na snagu pružanjem usluga koje je naredio sud ili intervjuisanjem članova pogođene zajednice da vide da li smatraju da se njihov položaj poboljšao.

Kontinuirano zagovaranje: Bez kontinuiranog zagovaranja svaka pobeda u sudnici može biti brzo zaboravljena ili – što je još gore – poništena. Bez obzira da li je slučaj dobijen ili ne, zastupanje nakon sudskog spora je od suštinskog značaja za unapređenje ciljeva strateškog parničenja i ne sme se prestati sa zalaganjem za bolje vladine politike i poboljšanja kao što su efikasniji programi pomoći, obrazovanje i opšte usluge u zajednici u skladu sa izabranim ciljevima. Povezivanje sa osnovnim organizacijama u pogođenim zajednicama posebno, kao i sa jurisdikcijom u celini može biti od vitalnog značaja za uspeh na duži rok.

STRATEŠKA PARNICA KAO ALATKA ZA REFORMU NA KOSOVU – Tri studije slučaja

Slučaj 1: BIRN v. Tužilački savet Kosova

- Cilj

- Uspostaviti presedan koji zahteva da SSK i TSK obelodane imena sudija i tužilaca proglašenih krivim za nedolično ponašanje
- Podići svest o pravu na pozivanje na odgovornost u pravosudnom sistemu

- Strategija parnice

- Dokumentovati kršenje Zakona o pristupu javnim dokumentima i Ustava Kosova
- Kompletirati brzu administrativnu žalbu
- Uložiti žalbu na administrativni nalaz Vrhovnom sudu Kosova
- Ako je potrebno žaliti se Ustavnom sudu Kosova

- Identifikovanje slučaja

- Počinje se sa temom/pitanjem

- Izbor prave stranke

- Pozicija: utvrditi kroz prekršaj LAPD
- Pouzdanost/izgled u javnosti („javno lice“): pouzdana, nezavisna medijska kompanija

    - Izbor pravog suda

- Relativno brz put do presude Vrhovnog suda
- Jasna apelaciona nadležnost / iscrpljivanje pravnih lekova kroz upravni postupak
- Moguća žalba Ustavnom sudu

    - Strategija zagovaranja

- Tradicionalni mediji – garantovana pokrivenost u najmanje jednom istaknutom mediju
- Paralelno zagovaranje kroz našu kampanju i partnere
- Informisanja Prijatelja suda u Vrhovnom sudu ako je potrebno

    - Status

- Još uvek se čeka na odluku
- Ministar pravde zvanično na Okruglom stolu za pravosuđe i narod
- Nastavak podnošenja peticija i zagovaranja

Slučaj 2: Osmani v. Vrhovni sud Kosova

    - Cilj

- Uspostaviti presedan kojim se pojašnjavaju ustavna ograničenja u vezi sa pritvorom.
- Podići na Kosovu svest javnosti o pitanju produženog pritvora pre suđenja

    - Strategija zagovaranja

- Identifikovati model slučaja neopravdanog i produženog pritvora pre suđenja
- Kompletan žalbeni proces preko Vrhovnog suda Kosova
- Žalba Ustavnom sudu Kosova

    - Identifikovanje predmeta

- Počinjanje sa temom/pitanjem
- Rad sa NVO na identifikovanju predmeta (Kosovski Savet za zaštitu ljudskih prava i sloboda)

    - Izbor prave stranke

- Pozicija/nadležnost: Slučaj u kojem je optužena stranka pred Vrhovnim sudom osporila naloge za pritvor
- Pouzdanost/javno lice: Kršenje je jasno i upadljivo, optužena strana nema evidenciju o nedoličnom ponašanju tokom pritvora

- Zastupljen od strane verodostojnog advokata

    - Izbor pravog suda

- Jasna apelaciona nadležnost u Ustavnom sudu
- ESLJP pruža jasan i obavezujući presedan
- Sudska praksa (Presedani) Ustavnog suda je obavezujuća na celom Kosovu

    - Strategija zagovaranja

- Tradicionalni mediji
- Paralelno zagovaranje kroz našu kampanju i partnere
- Informisanja Prijatelja suda u Ustavnom sudu ako je potrebno

    - Nedostaci

- Rizik od nepovoljnog ishoda

    - Strategija za posle donošenja odluke

- Analizirati moguće razloge za ishod
- Pronaći drugi slučaj i pokušati ponovo
- Ponovo izneti isti slučaj:
    - Osporavati naknadnu odluku o pritvoru na nezavisnim, ali povezanim osnovama
    - Usredsrediti parnice i zastupanje na činjenice koje se ne mogu razumno osporiti
    - Ne otuđivati se od suda

Slučaj 3: <u>Kastrati v. Opštinski sud Priština, et al.</u>

    - Cilj

- Uspostaviti presedan kojim se uspostavlja dužnost institucija pravosudnog sistema da zaštite žrtve nasilja u porodici od poznatih pretnji ozbiljnom štetom, kao i da utvrđuju odgovornost za štetu
- Podići svest o pravima žrtava nasilja u porodici

    - Strategija zagovaranja

- Osloniti se na obavezujući presedan Evropskog suda za ljudska prava da razjasni obaveze institucija prema Ustavu Kosova
- Treba iskoristiti slučaj visokog profila da se podigne svest javnosti o nasilju u porodici

    - Identifikovanje predmeta

- Započeti sa činjenicama slučaja

- Izbor prave stranke

- Status: širok status prema EKLJP može obuhvatiti roditelje žrtava
- Pouzdanost/javno lice: otac posvećen cilju, a ne samo slučaju

- Izbor pravog suda

- Do odluke prvostepenog suda moglo bi da prođe mnogo godina
- Dobar argument da druge staze za rešenje nisu postojali
- Odluke Ustavnog suda su obavezujući presedan za niže sudove
- Ako se proglasi prihvatljivim, odluka će biti u roku od oko godinu dana

- Strategija zagovaranja

- Iskoristiti slučaj kao centralnu tačku za javnu raspravu o nasilju u porodici i pravima žrtava
- Podizanje svesti javnosti

- Status

- Peticija odobrena od strane Ustavnog suda (vidi odluku u prilogu)
- Odluka treba da bude obavezujuća za druge sudove ili u budućim predmetima pred Ustavnim sudom

- Strategija za posle donošenja odluke

- Objavljivanje i objašnjenje odluke
- Preduzimanje sledećeg koraka:
  - Moguće krivično gonjenje / predstavljanje roditelja kao oštećenih
  - stranke da ilustruju prava žrtava prema Zakoniku o krivičnom postupku
  - Moguće osporavanje ograničenja štete protiv javnih institucija

5. ANEKSI

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Pravni postupak

Stranka:
Predmet:
Broj predmeta:
Datum:

Ime, prezime službenika
Službenik za besplatnu pravnu pomoć
Regionalna kancelarija za besplatnu
pravnu pomoć
_____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Za: **Inspekciju rada - Ministarstvo rada i socijalne zaštite**

Od: **(ime, prezime i adresa stranke)**

Predmet: Žalba

Datum:

Podnosilac žalbe (ime i prezime stranke) koji je identifikovan prema ličnoj karti sa ličnim brojem _____ rođen _____, u ugovoru je u stalnom radnom odnosu od _____ godine do penzionisanja u Ministarstvu zdravlja - Univerzitetskom kliničkom centru Kosova (UKCK).

Od godine _____ do meseca _____, je radio kao _____ u _____, sa koeficijentom plate _____.
Meseca _____ godine _____, je određen na radnoj poziciji kao _____. (ako je unapređen na poziciji tokom godina)

Podnosilac žalbe od trenutka imenovanja na mesto odgovornog više puta je tražio da se donese odluka u vezi sa ovom promenom, ali to se nije dogodilo do _____.
Odlukom br. Prot. _____ od datuma _____ određena je i poviticas koeficijenta plate na _____.

Dokaz: *Odluka br. Prot. _____ datuma _____*

Nezadovoljan ovom odlukom g. _____, dt. _____ je podneo pisanu žalbu Komisiji za razmatranje žalbi UKCK-a, kojom je zahtevao da mu se nadoknada zarade poveća od trenutka kada je imenovan za šefa smene u Centralnoj kuhinji, odnosno od aprila meseca 2011. godine.
Odlukom br. Ref. _____, od _____, primljena _____, Komisija za žalbe UKCK-a je odbila podnetu žalbu.

Dokaz: *Odluka br. Prot. _____ datuma _____*

Donošenjem odluke kojom je odbijena žalba, Komisija za žalbe UKCK-a je pogrešno utvrdila činjenično stanje, jer podnosilac žalbe radi na položaju odgovornog od _____ godine.

To potvrđuje i obrazloženje odluke br. prot. _____ datuma _____, koji izričito navodi da: „vršilac dužnosti šefa sektora za hranu i posluživanje UKCK-a, predmetom br. _____ od datuma _____, obaveštava da je g. _____ od meseca ____ godine ____ imenovan na mesto šefa smene u Centralnoj kuhinji i zahteva da se izvrši korekcija, odnosno promena ugovora sa šefa kuhinje na šefa smene i povećanje koeficijent na _____ ″.

Uzimajući u obzir gore navedeno, od Inspekcije rada zahtevamo da prihvati žalbu kao osnovanu i naloži Ministarstvu zdravlja - Univerzitetskom kliničkom centru Kosova, da podnosilac žalbe g. _____ nadoknadi preostali deo plata koeficijentom _____ i to od meseca _____ godine _____ do _____.

U:_____ **Podnosilac žalbe**

Dana: _____ _____

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

ODELJENJE ZA PENZIJSKU UPRAVU R. KOSOVO
br. predmeta_____ REGIONALNA KANCELARIJA – Priština

Za

ODELJENJE ZA PENZIJSKU UPRAVU
„SAVET ZA ŽALBE“
PRIŠTINA

_____ sa prebivalištem u _____ koji poseduje ličnu kartu R. Kosova sa ličnim br. _____, protiv rešenja Odeljenja za penzijsku upravu br. predmeta _____ u zakonskom roku, podnosi sledeću:

ŽALBU

Protiv Odluke Odeljenja za penzijsku upravu Kosova br. _____ od dt. _____ primljeno dana: _____ zbog:

- Netačne verifikacije činjeničnog stanja i
- Pogrešne primene materijalnog prava.

OBRAZLOŽENJE

Odlukom Odeljenja za penzijsku upravu za penzije osoba sa invaliditetom, br. predmeta _____ od datuma _____, je odbijen zahtev za priznavanje prava na penziju nakon što je Lekarska komisija utvrdila da podnosilac žalbe nema puni i trajni invaliditet.

Povodom donošenja ove odluke, prvostepeni organ je pogrešno utvrdio činjenično stanje koje se sastoji u činjenici da je, prema svim lekarskim izveštajima, ali i prema stvarnom činjeničnom stanju, utvrđeno da je podnosilac zahteva za invalidsku penziju ima puni i trajni invalidet, pošto isti već duže vreme boluje od bolesti.

Dokaz: *lekarski izveštaji*

Napad na odluku, koja je usledila nakon zahteva i lekarskih dokazi priloženih zahtevu je besmislen, jer je isto telo utvrdilo punu sposobnost podnosioca zahteva, a na osnovu lekarskih izveštaja podnosioca zahteva invalidnost je trajna i može se lako utvrditi na osnovu lekarskih izveštaja.

Prvostepeno telo, bez ikakvog detaljnog istraživanja ili bilo kakvog kvalitativnog pregleda i uopšte bez ispitivanja lekarskih izveštaja, donosi odluku o odbijanju priznavanja prava na penziju za osobe sa invaliditetom.

Pogrešna primena materijalnog prava sastoji se u tome što je, upravo zbog pogrešnog utvrđivanja činjeničnog stanja, prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe.

Medicinska komisija je zaobišla odredbe zakona ---- odnosno člana --. Stav (a) i član 9. Zakona br. 04/L-131 o državnim penzijskim šemama (Službeni list Republike Kosovo/br. 35/05 jun 2014) za penzije osoba sa invaliditetom na Kosovu i sa drugim pravima definisanim u Ustavu Republike Kosovo, jer je na osnovu zdravstvenog i fizičkog stanja potpuno ograničen u radnoj sposobnosti.

S obzirom na gore navedeno, molim drugostepeno telo, nakon razmatranja ove žalbe i lekarskih izveštaja, da donese jednu od dole predloženih odluka:

ODLUKA

Žalba se **USVAJA** kao osnovana.

MENJA se odluka Odeljenja za penzijsku upravu, broj predmeta_____ od dt. _____ tako da se _____ priznaje pravo na penziju kao osoba sa invalidetom.

Ili

UKIDA se odluka odeljenja za penzijsku upravu, broj predmeta _____ od dt. _____, i predmet se vraća na ponovnu odluku.

U: _____
Dana:_____

Podnosilac žalbe
(ime i prezime)

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

P.br._____

OSNOVNOM SUDU U _____
OPŠTE ODELJENJE

Za:

VRHOVNI SUD REPUBLIKE
KOSOVA U PRIŠTINI

Stranka: Osuđeni _____ iz _____

Predmet: Zahtev osuđenog za zaštitu zakonitosti

U _____ dt. _____

Presudom P. br._____ od datuma _____ Osnovnog suda u _____ (ime i prezime stranke) proglašen je krivim za krivično delo Neprijavljivanje ili lažno prijavljivanje imovine, prihoda, poklona, druge materijalne koristi ili finansijskih obaveza iz člana 437 st. 1. KZRK-a., i osuđen je na novčanu kaznu u iznosu od 1000 (hiljadu) € i uslovnu kaznu od (četiri) meseca čije izvršenje neće biti izvršeno u roku od godinu dana od dana pravnosnažnosti ove presude, ako optuženi ne izvrši drugo krivično delo. Protiv ove presude stranka je podnela žalbu _____ Apelacionom sudu u Prištini, ali ista je presudom _____ od datuma _____, odbila žalbu i presudu P. br ._____ od datuma: _____ Osnovnog suda u _____ kao prvostepeni sud, sada već potvrđeno pravosnažnom presudom, shodno članu 452 stav 1 KZRK, kao osuđeno lice, dostavlja ovaj:

ZAHTEV

za zaštitu zakonitosti

Protiv presude _____ od datuma: _____ Apelacionog suda na Kosovu kao drugostepenog suda, osuđeni podnosi zahtev za zaštitu zakonitosti i zahteva od Vrhovnog suda Kosova da presudu _____ od datuma _____ Osnovnog suda u _____, a presudu _____ od datuma _____ Apelacionog suda na Kosovu poništi i predmet vrati Osnovnom sudu u _____ na ponovnu odluku, iz sledećih razloga:

S'obzirom na to da je na zahtev tužilaštva zatražena kazna _____ i sud se saglasio sa zahtevom, sud je pogrešno primenio zakonske odredbe KZRK-a kao i članove krivičnog postupka _____ i ____

1. Prvostepeni sud, kao i drugostepeni sud, u pogledu kazne _____ pogrešno su primenili zakonske odredbe jer član _____ KZRK predviđa olakšavajuće okolnosti za lica koja se izjasne krivim, pošto osuđeni nije znao da je takva radnja u suprotnosti pravnom poretku.

2. Presuda prvostepenog suda, kao i presuda po žalbi u drugom stepenu, nisu uzele u obzir ekonomsku i porodičnu situaciju kao olakšavajuću okolnost jer je osuđeni nezaposlen, kao i činjenicu da osuđenik tokom svog života i delovanja nije prekršio zakon.

Na osnovu svega ovoga, ovaj zahtev podnosi predlogom da se na osnovu njega odobre i utvrde navodna kršenja.

U:_____ Podnosilac zahteva

Dana:_____

(ime i prezime)

.....

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____

-Opšte odeljenje-

PREDMET: Zahtev za oslobađanje od poreza

(ime, prezime, adresa, lični broj stranke), koje je izdao MUP, korisnik je besplatne pravne pomoći.

Dokaz: Odluku izdaje Agencija za besplatnu pravnu pomoć, Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć - Priština, sa (broj predmeta), i (datum).

Stranka je korisnik besplatne pravne pomoći i nije u mogućnosti da plati sudsku taksu, jer je njeno postojanje direktno ugroženo. Stoga zahtevamo od vas da u skladu sa članom 8 stav 8.1 i 8.3 tačka 8.3.2 Administrativnog uputstva br. 01/2017 o objedinjavanju sudskih taksi, osloboditi iste troškova sudskog postupka.

U:_____
Dana:_____ (ime, prezime službenika)

_____
Službenik za besplatnu pravnu pomoć
Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć

Podnosilac zahteva
(Ime i prezime stranke)
_____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

C-IV-_____

POSEBNA KOMORA VRHOVNOG SUDA

ZA: Sudiju predmeta

OD: (ime, prezime i adresa stranke).

PREDMET: Hitnost radi ubrzanja slučaja

Pred ovim sudom se vodi građanski postupak za predmet _____ u pravnom slučaju _____

Stranka je _____ i naprednih godina sa ozbiljnim zdravstvenim i ekonomskim stanjem, pa molim Posebnu komoru Vrhovnog suda u _____ da ovaj predmet razmotri sa prednošću i u razumnom roku.

Zato, imajući u vidu prirodu problema kao i dug period od kada je tužilac podneo žalbu, smatramo da bi ovaj spor trebalo rešiti što je pre moguće i da podnosilac žalbe ostvari svoje pravo na neisplaćene plate.

Stranka iz teške situacije u kojoj se nalazi, ima vrlo hitnu potrebu da se slučaj što pre razmotri, kako bi ostvarila svoje pravo.

Iz gore navedenog, od ovog suda tražimo da razmotri ovaj zahtev i da ovom predmetu pokaže prednost.

Iz navedenog, molimo vas da razmotrite ovaj zahtev i date prioritet ovom predmetu.

U: _____
Dana: _____

Podnosilac zahteva
_____
(ime i prezime stranke)

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____
Odeljenje za administrativna pitanja

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca) opština Priština, koji poseduje ličnu kartu Republike Kosovo, sa ličnim brojem _____.

TUŽENI/A: Ministarstvo rada i socijalne zaštite DAPRK – Priština.

ŽALBA

O OTKAZIVANJU ODLUKE br. _____ dt: _____

Protiv Odluke Ministarstva rada i socijalne zaptite (u daljem tekstu MRSZ) - Odeljenje za penzije, br. _____ dt: _____ primljene dt. _____.

Dt. _____ g-din/gđa. _____ je podneo/la zahtev sa br. Pro. _____ za priznavanje prava na naknadu za paraplegičare i tetraplegičare.

Nakon razmatranja zahteva, MRSZ - Odeljenje za penzije, dt. _____ donosi rešenje kojim se **odobrava** zahtev (ime stranke) za priznavanje prava na naknadu štete paraplegičarima i tetraplegičarima druge grupe nakon što su ispunjeni svi kriterijumi predviđeni u skladu sa članom 1.1. člana 3. i tačke 1. člana 7. Zakona 05/L-067, odnosno procene lekarske komisije dt. _____ prema kome ispunjava zakonske uslove za naknadu štete **Druge grupe**.

Dokaz: *Odluka br. _____ dt. _____*

Nezadovoljan gorenavedenom odlukom, podnosilac zahteva se žalbom obratio Savetu za žalbe pri opštem odeljenju pri MRSZ.

Savet za žalbe pri opštem odeljenju MSRZ-a, je dana _____ tokom razmatranja žalbe, nije razumno pregledao dokumente u dosijeu podnosioca žalbe i bez ikakvog istraživanja, dubinskog ispitivanja, ostavlja na snazi odluku prvostepenog organa.

Dokaz: *Odluka br._____ dt: _____*

Donošenjem ove odluke, prvostepeni organ je prekršio zakonske odredbe, odnosno član 8. stav 1. i 2. zakona 05/L-067, kao i uredbe br. 07/2017, član 5. st. 1.2 i 1.3, i člana 6. st. 1.2 kao naknadu za paraplegičare i tetraplegičare. [….] jer zahtev u prvoj grupi nije odobren.

1. Korisnicima ovog zakona se priznaje pravo na ličnog staratelja, na osnovu procene komisije za ocenjivanje, u cilju pružanja neophodne svakodnevne nege i usluga, koje se nadoknađuju u istom iznosu kao i korisnicima ovog zakona.

2. Korisnici ovog zakona imaju pravo da biraju staratelja.

Obrazloženje je kontradiktorno sa Zakonom o paraplegičarima i tetraplegičarima, gde je u stavu 1. člana 8. Izričito navedeno da je korisnicima ovog zakona priznato pravo na ličnog staratelja, na osnovu ocene komisije za ocenjivanje, radi pružanja nege i osnovnih svakodnevnih usluga, koje se nadoknađuju u istom iznosu kao i korisnicima ovog zakona.

U slučaju donošenja ove odluke, prvostepeni organ, odnosno komisija za procenu, je pogrešno potvrdila činjenično stanje koje se sastoji u činjenici da je, prema svim medicinskim izveštajima, ali i prema stvarnom činjeničnom stanju, ustanovljeno je da tužilac ima potpunu invalidnost i trajni, konkretno potpuni gubitak osetljivosti udova što je u skladu sa Zakonom 05/L-067 i gore pomenutim članovima, jer već dugo boluje od te bolesti - videti priloženi lekarski izveštaj.

Dokaz: *Otpusna lista dt._____, otpusna lista dt._____.*

Na osnovu navedenog, molimo da pratilac bude (ime i prezime pratioca), koja će je pratiti tokom raznih putovanja, brinuti se o odeći, lekarskim posetama ili bilo čemu što se može odnositi na pratnju u različitim mestima.
Za ovu negu i pratnju između tužilaca i njenog klijenta pripremljena je **izjava.**

Dokaz: *Izjava, dt._____.*

Tužilac smatra da je osporena odluka tuženog Ministarstva doneta na osnovu pogrešnog utvrđivanja činjeničnog stanja i primenljive pravne disp. i sa obzirom na član 10. Zakona o administrativnim sporovima, jasno je da ova presuda sadrži formalno-pravne nedostatke, pa predlaže ovom sudu da nakon razmatranja predmeta i priloženih dokaza preduzme sledeću:

PRESUDU

Usvojiti kao osnovanu tužbu (ime i prezime stranke) za poništavanje Odluke **br ._____ dt:** _____ Ministarstva rada i socijalne zaštite - Odeljenja za penzije u _____ kao nezakonitu i sam Sud da **odobri zahtev** tužioca za priznavanje prava na paraplegičku i tetraplegičku penziju u **prvoj grupi** i to od dana podnošenja zahteva.

Priložena dokumenta:

1. **Odluke br.____ dt._____ i dt._____**
2. **Otpusni list dt._____ i _____**
3. **Izjava, dt._____**
4. **Odluka za odobrenje besplatne pravne pomoći A.br.**
5. **Zahtev za izuzeće od sudskih taksi A.br.**

U:_____
Dana_____ **Tužilac:**

_____
Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____

-Opšte odeljenje -

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)

TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e).

TUŽBA

za razvod braka

Stranke u sporu su zaključile brak između sebe _____ u kancelariji za civilno stanje u opštini _____.

Dokaz: *Izvod iz matične knjige venčanih venčanih redni broj _____ izdat _____godine*

Supružnici tokom bračnog života imaju dvoje dece, _____ rođene dt. _____ i _____ rođene _____.

Dokaz: Izvodi dece iz matične knjige *rođenih*

Supružnici su živeli u bračnoj zajednici od _____ do _____ godine i venčali su se u kancelariji civilnog stanja u _____, na početku bračnog života odnosi supružnika su bili dobri i u potpunoj harmoniji, ali su se u međuvremenu ovi bračni odnosi pogoršali do te mere da je zajednički život parničnih strana postala nepodnošljiva zbog različitih karaktera i staništa na zajednički život, kao rezultat pogoršanja odnosa došlo je do faktičkog razdvajanja bračne zajednice, koji približno odvojeno žive već mesec dana a i prekinuli su sve bračne kontakte i malo je verovatno da će se vratiti u bračnu zajednicu.

Dokaz: *Saslušanje strana*.

Budući da su strane skoro 1 (jedan) mesec prekinuli bračnu zajednicu sada gotovo uopšte ne komuniciraju, tužilac sa decom živi sa roditeljima, i njen život je postao nepodnošljiv zbog stvorene situacije i sada živi odvojeno sa kreveta i stola, tužilac ima pravni interes da raskine

brak pa zbog toga sudu **PREDLAŽE** da nakon sprovođenja predloženih dokaza i zaključka glavne rasprave u smislu odredaba člana 8. ZPP-a i člana 69. Zakona o porodici, donese:

PRESUDU

- **Razrešuje** se brak vezan dana i sa brojem _____ u kancelariji za civilno stanje u opštini _____, između tužioca (ime, prezime tužioca) i (ime, prezime tuženog)

- Deca rođena u ovom braku, (ime dece rođene _____ i ime deteta rođenog _____) dodeljuju se i poveravaju na čuvanje i vaspitanje, izdržavanje i roditeljsku brigu (ime i prezime roditelja kome je dete povereno).

- (ime i prezime roditelja), se dodeljuje kontakt sa svojom decom, dva puta mesečno i to isključivo u prostorijama Centra za socijalni rad u _____, pod nadzorom osoblja centra.

- Tuženi (ime i prezime roditelja) se obavezuje da u ime alimentacije plati doprinos za izdržavanje deteta, ispunjavanje potreba, zahteva za razvoj dece, iznos od 1/3 ličnog dohotka svakog meseca do 5-og svakog narednog meseca.

Ova obaveza mora biti realizovana od dana podnošenja tužbe ovom sudu.

Tuženi je dužan da plati troškove spornog postupka prema proračunu Suda.

Sve to u roku od 15 dana od dana donošenja presude, pod pretnjom prinuđenog izvršenja.

U:_____
Dana:_____

Tužilac:
(ime i prezime)

Tel:

Dodatak:

1. Venčani list redni broj _____ izdat _____godine;
2. Izvod dece iz matične knjige rođenih _____ i _____;
3. Zahtev za oslobađanje od sudskog poreza _____ dt ._____;
4. Odluka o odobravanju besplatne pravne pomoći _____ dt ._____;
5. Kopija lične karte.

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____

Opšte odeljenje – civilna dizivija

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)

TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

TUŽBA

za

poverenje dece i alimentaciju

Parnične strane su uspostavile vanbračne odnose između _____ i _____ godine, kada je vanbračna zajednica pretrpela faktično razdvajanje.

Odnosi između parničnih strana su na početku su bili dobri, ali vremenom su se pogoršavali tako da se vanbračna zajednica nepopravljivo narušila.

Dokaz: *Saslušanje strana*

Iz ove vanbračne zajednice rođeno je dete _____ koje je na isključivoj brizi majke/oca - tužioca/tuženog _____ koji/a pruža roditeljsku negu, izdržavanje i obrazovanje.

Od trenutka kada je bračna zajednica prekinuta, tuženi uopšte nije pokazao nikakav interes za podizanje obrazovanja i izdržavanje maloletnog deteta _____, nepoštovanje zakonske obaveze koja proizilazi iz zakona o porodici.

Dokaz: Potvrda spornih strana, izvod dece iz matične knjige rođenih br. Ref. _____ redni br. _____ dt._____

Budući da su sporne stranke duže od _____ godine faktički razdvojile vanbračnu/bračnu zajednicu i sada žive odvojeno od kreveta i stola, tužilac i njeno dete žive na gornjoj adresi u izuzetno teškim ekonomskim uslovima, pružajući otežano održavanje i obrazovanje deteta, pa sa obzirom na interes deteta, tužilac sudu PREDLAŽE da nakon sprovođenja predloženih dokaza i zaključka glavne rasprave u smislu odredaba člana 8. ZPP-a i člana 69. ZPP-a Porodičnog zakona, donese ovu:

PRESUDU

Tužbeni zahtev tužioca se odobrava i odlučuje se:

- Starateljstvo i vaspitanje, roditeljska nega i briga vanbračne dece _____ poverava se majci/ocu _____

  Ocu/majci _____ je dodeljen kontakt sa detetom dva puta mesečno isključivo u prostorijama Centra za socijalni rad u _____, pod nadzorom osoblja centra.

- Tuženi je dužan da u ime ishrane plaća doprinos za izdržavanje deteta radi zadovoljavanja potreba, zahteva za razvoj maloletnika u iznosu od 1/3 ličnog dohotka i to do: 05. narednog meseca.

- Kancelarija za civilni status u opštini _____ se obavezuje da tužiocu omogući posedovanje identifikacionih dokumenata maloletnika _____ bez pristanka tuženog

Ova obaveza mora biti realizovana od dana podnošenja tužbe ovom sudu.

Tuženi se obavezuje da plati troškove spornog postupka prema proračunu suda.

Sve to u roku od 15 dana od dana donošenja presude pod pretnjom prinudnog izvršenja.

U:_____ **Tužilac**

Dana:_____ (ime i prezime)

_____

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNI SUD U _____
Opšte odeljenje

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)
TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

TUŽBA

za plaćanje jubilarnih plata

_____ rođen _____, zaposlen je kao _____ sistematizovan na radnom mestu _____ u _____ u _____ prema ugovoru o radu zaključenom sa _____, opština _____ Br. _____ datum _____.
Na osnovu člana 67. Zakona o radu, penzionisan je rešenjem _____ od _____ i prestao mu je radni odnos _____, po zakonskoj snazi zbog ispunjenosti uslova za navršenih 65 godina života.

Dokaz: *ugovor o radu sklopljen _____, opština _____ datum _____; Dokaz: odluka _____ od dana _____*

Dana _____ stranka se uputila pismenim zahtevom tuženom da izvrši isplatu tri prateće plate i tri plate za jubilarni staž, koje joj pripadaju po Kolektivnom ugovoru o preduniverzitetskom obrazovanju od _____, koji je na snazi i primenjuje se od _____ . Član 36, tačke 9 i 10 ovog ugovora predviđaju da tuženi vrši uplate, međutim, ovaj zahtev nije odobren, jer navodno odgovornost za sprovođenje kolektivnog ugovora snosi MONT.
Iako je poslodavac obavezan da isplati jubilarne plate, budući da im pripadaju prema članu 90 Zakona br. 03 / L-212 O RADU, član 4 stav 2 Opšteg kolektivnog ugovora _____ i član 36 stav 9 Kolektivnog ugovora koji su potpisali ministar _____ i _____, dana _____.
Međutim, pravni osnov Ustava Republike Kosovo i Evropska konvencija o ljudskim pravima, Opšti kolektivni ugovor i ugovor koji je potpisalo Ministarstvo prosvete, ministar Buja je stvorio legitimno očekivanje da će jubilarne i druge plate tužiocu biti isplaćene nakon penzionisanja.

PRAVNI OSNOVI PLAĆANJA JUBILEJNIH PLATA

Opšti kolektivni ugovor iz kojeg potiče kolektivni ugovor koji su potpisali ministar _____ i _____ dana _____, naglasio je da prema članu 36. Kolektivnog ugovora o priznavanju nagrada za jubilarne plate zaposlenih koje plaća poslednji poslodavac i drugih bonusa priznatih zakonom kao rezultat penzionisanja.

Ustav Republike Kosovo: Član 22 [Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata]

Sledeća ljudska prava i slobode zagarantovani međunarodnim sporazumima i instrumentima, koja se garantuju ovim Ustavom, direktno su primenljivi u Republici Kosovo i
imaju prioritet, u slučaju sukoba, nad odredbama zakona i drugih akata javnih institucija:
[...]

(1) Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima;

(2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli;

Ustav Republike Kosovo Član 53 [Tumačenje odredbi o ljudskim pravima]

Ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane ovim Ustavom tumače se u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava.

Što se tiče legitimnih očekivanja, Evropski sud za ljudska prava u slučajevima kao što je *Pine Valley Developments Ltd protiv Irske (1993) 16 EHRR 379; Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2003) 38 EHRR 196*. navodi da:

U slučaju zakonitih zahteva, od javnog organa se obično zahteva da uzme u obzir postojanje legitimnog očekivanja prilikom donošenja odluke i, ako odluči da se odrekne, da navede razloge za tu odluku.

Stoga će se u legitimnom slučaju prijema javni organ suočiti sa zadatkom ne samo da postigne odgovarajuće materijalne rezultate, već i da ih postigne pravilnim postupkom dovršenja.

Ovo je potencijalno teško nametnuto Zakonom o ljudskim pravima u vezi sa konvencijskim pravima.

Osnovne karakteristike doktrine legitimnog očekivanja su dobro poznate. Kada javni organ zastupa (ili putem obećanja izraženog ili podrazumevanog na način i praksu iz prošlosti) da će to učiniti, to mora učiniti, a javni organ mora izvršiti to očekivanje.

Takva legitimna očekivanja obično se dele na legitimna proceduralna očekivanja, gde je očekivanje od proceduralne koristi kao što je obaveštenje ili konsultacija pre bilo kakve promene, i materijalna legitimna očekivanja, gde se nada da će javni organ delovati u skladu sa svojim zastupanjem stvar supstance.

U našem konkretnom slučaju, povodom potpisivanja Kolektivnog ugovora od strane ministra Buje regulisani su odnosi između poslodavaca i zaposlenih u obrazovnom sektoru na najbolji mogući način.

Stoga, iz pruženih dokaza i pravne osnove, zadržavajući pravo na pružanje dodatnih dokaza, tokom razmatranja ovog slučaja i iz onoga što je gore navedeno, Osnovnom sudu predlažemo da nakon administracije i pregleda dokaza pomenutih u ovoj tužbi, donese ovu:

PRESUDU

USVAJA SE – žalba i žalbeni zahtev tužilaca za **isplatu jubilarnih plata**

OBAVEZUJE SE - tuženi da plati iznos koji je sud odredio sa zakonskom kamatom kao i sve troškove sudskog postupka u vezi sa ovim slučajem, a sve u roku od 15 dana od dana pravnosnažnosti ove presude pod pretnjom prinudnog izvršenja.

U _____
Dana: _____

Tužilac

_____
(ime i prezime)
Tel :

Priloženi dokumenti:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U P_____

-Opšte odeljenje -

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)

TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

TUŽBA

za kontakt sa decom

Stranke u sporu su živele u vanbračnoj zajednici od _____ do _____ godine, a kao rezultat te faktičke zajednice imaju dvoje dece (ime i prezime deteta) rođene dt. _____ i (ime i prezime deteta) rođeno dt. _____.

Dokaz: *Izvodi iz matične knjige rođenih iz Centralnog registra civilnog stanja*
L _____; L _____.

Na početku bračnog života odnosi supružnika su bili dobri i u potpunoj harmoniji, ali u međuvremenu su se ti odnosi pogoršali do te mere da je zajednički život parničnih strana postao nepodnošljiv zbog različitih karaktera i pogleda na život. Kao rezultat pogoršanja odnosa došlo je do faktičkog razdvajanja bračne zajednice, odsad parnične stranke žive odvojeno i raskinule su sve bračne kontakte i ne postoji verovatnoća povratka u bračnu zajednicu.

Dokaz: *Saslušanje strana.*

Maloletna deca _____ i _____ su pod negom, obrazovanju, održavanju i školovanju kod tuženog od trenutka razdvajanja faktičke zajednice, dok ja živim sa roditeljima na gorenavedenoj adresi. Budući da je socijalno-ekonomsko stanje moje porodice loše, nisam odustala od čuvanja moje dece, ali zbog teškog socijalno-ekonomskog stanja i uslova stanovanja i uzimajući u obzir najbolji interes dece, smatram neophodnim da bi deca mogla da žive sa tuženim neko vreme dok ja ne rešim moje stambeno stanje. Nakon razdvajanja, sa decom su sklopljeni ugovori preko Centra za socijalni rad u Vranjevcu, ali oni mi uskraćuju ovo pravo i tuženi me sprečava da kontaktiram decu uskraćujući mi roditeljsko pravo na lični kontakt (član 145. Zakona o porodici).

Sa obzirom na interesovanje za regulisanje načina održavanja ličnih kontakata, tužilac sudu **PREDLAŽE**, da nakon sprovođenja predloženih dokaza i zaključka glavne rasprave u smislu odredaba člana 8. ZPP-a i člana 140. st. 3 i člana 145. st. 1. i 2. Zakona o porodici, donese ovu:

PRESUDU

Na specifičan način se **odlučuje** održavanje ličnog kontakta tužilaca _____ sa svojom decom _____rođenom dt. _____ i _____ rođenom dt. _____. u prostorijama Centra za socijalni rad (CSR) u _____, sredom prve nedelje i treće nedelje u mesecu od _____ do _____ časova; drugog dana državnih, verskih ili porodičnih praznika; tokom školskog raspusta prvog polugodišta (decembar-januar) boraviti kod majke 5 dana, dok tokom prolećnog raspusta (kraći školski raspust u aprilu) boraviti kod majke 3 dana; dok tokom letnjih odmora 10 dana.

Tuženi se **obavezuje** da plati troškove postupka.

Sve to u roku od 15 dana od dana donošenja presude, pod pretnjom prinudnog izvršenja.

U:_____
Dana: _____

Tužilac:
(ime i prezime)

_____
Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNI SUD U _____
Opšte odeljenje

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužioca)
TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

TUŽBA

za naknadu štete

Vrednost spora**:** _____**€**

Tuženi/a je dana _____ oko _____ sati, preko ovlašćenih radnika koji su radili na zameni električne jedinice br. _____ u kući tužioca, tokom priključenja električne energije na jedinicu, pobrkali su veze električnih provodnika, čime su tužiocu naneli štetu elektro-tehničkoj opremi u kući.

Dokaz: zapisnik br. _____ dt. _____

Ovlašćeni radnici tuženog su u vreme nanošenja štete naložili tužiocu da obavesti i podnese zahtev _____-u radi identifikacije i nadoknade štete od strane tuženog.

Dokaz: zahtev br._____ dt. _____

Na zahtev tužioca, odgovarajuća komisija tuženog je dana _____, došla u kuću tužioca i u zapisniku je utvrdila i evidentirala štetu koju su ovlašćeni radnici naneli.

Dokaz: zapisnik br. _____ dt. _____

Kao što je pomenuto u gore navedenom postupku, tužilac se nekoliko puta obratio tuženom kako bi naredovan način rešio pitanje nadoknade štete, ali tužena u konkretnom slučaju osim što nije napismeno odgovorila na podnet zahtev, ista je ignorisana i od strane odgovornih službenika.

Budući da tužena nije želela da ovo pitanje naknade štete nastale njenom krivicom reši van suda, tužilac je dužan da ovo pitanje reši putem ovog suda i traži naknadu štete:

- U ime materijalne štete iznos od _____ €
- U ime satisfakcije, (psihičke patnje) iznos od _____ €

Ostvarivanje prava na naknadu materijalne i nematerijalne štete od strane tuženog potkrepljeno je pravnim osnovom:

Član 136 stav 1, tačka 1 ZOO-a: „Ko drugome nanese štetu, dužan je da mu nadoknadi štetu, osim ako se dokaže da je šteta nastala ne njegovom krivicom“:

Član 137 ZOO-a: „Šteta je smanjenje nečijeg bogatstva (uobičajena šteta) i prepreka njegovom rastu (izgubljena dobit), kao i nanošenje fizičkog bola drugom, duševne patnje ili straha (nematerijalna šteta)“.

Član 8. stav, 1. tačka 1. ZOO-a: „Učesnici u obligacionom odnosu su dužni da ispune svoju obavezu i odgovorni su za ispunjenje iste“

„Kada obnavljanje prethodnog stanja nije moguće ili, kada sud smatra da to nije potrebno da odgovorno lice učini, sud će mu naložiti da oštećenom plati odgovarajući iznos u gotovini na ime naknade štete"

Član 174. ZOO-a: „Sud će, uzimajući u obzir okolnosti nastale nakon nanošenja štete, presuditi nadoknadu u iznosu koji je neophodan da se materijalno stanje oštećenog dovede u stanje u kojem bi se isti nalazio da nije bilo štetnih radnji ili propusta"

Član 183. stav 1. tačka 2. ZOO-a: „Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povrede dobra i cilju kojem ova nagrada služi, kako se istom ne bi favorizovali ciljevi koji nisu u skladu sa njenom prirodom i društvenom namenom“

Član 323. ZPP-a: „Ako se dokaže da stranci pripada pravo na naknadu štete novcem ili zamenljivim stvarima, ali bez mogućnosti da joj se dodeli novčani iznos, ili količina takvih predmeta, ili da tako nešto može ostvariti velikim poteškoćama, sud će o tome odlučiti po sopstvenom nahođenju“.

Prema tome, na osnovu pruženih dokaza i pravne osnove, članova 136 i 137, par. 1, člana 8, par. 1, tačka 1, člana 169, par. 1, tačka 3, i člana 183, par. 1, tačka 2 ZOO-a, kao i kao člana 323 ZPP-a, zadržavajući pravo da obezbedi svedoke i druge dodatne dokaze, tokom razmatranja ovog slučaja, i iz gore navedenog, Osnovnom sudu u _____ predlažemo da donese sledeću:

PRESUDU

USVAJA SE – tužba i tužbeni zahtev tužioca kao osnovana

OBAVEZUJE SE _____ da u roku od 15 dana od dana pravnosnažnosti ove presude, preteći izvršenjem, tužilac _____ nadoknaditi novčani iznos od _____ € u ime materijalne štete i iznos od _____ € u ime satisfakcije (psihičke patnje), kao i troškove sudskih postupaka vezanih za ovaj slučaj.
Sve to sa kamatama koje lokalne banke plaćaju kao štedni ulog na rok duži od godinu dana bez određenog odredišta, počev od datuma podnošenja tužbe pa do konačne isplate.
Odluka o troškovima postupka se podržava članom 449 ZPP-a.

U:_____
Dana_____

Tužilac

_____
(ime i prezime)
Tel:

Priloženi dokumenti:

5. Zapisnik br. _____ dt. _____
6. Zahtev br._____ dt. _____
7. Zapisnik br. _____ dt. _____

OSNOVNOM SUDU U PRIŠTINI

Odeljenje za administrativna pitanja

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)

TUŽENI/A: Ministarstvo rada i socijalne zaštite - Priština, Odeljenje za porodice palih boraca, **ratnih invalida** i civilnih žrtava

TUŽBA

O OTKAZIVANJU ODLUKE Br. _____ dt. _____

Tužilac je državljanin Republike Kosovo i živi u _____.
Budući da je tužilac osoba sa zdravstvenim invaliditetom koja je bila korisnik materijalne penzije za osobe sa invaliditetom, on/ona je tražila da joj se **produži** pravo na penziju po osnovu invalidske ratne šeme.
Odlukom ministarstva br. _____ dt. _____ primljen _____, njegov zahtev je odbijen kao da tužilac nema ograničen i trajan invaliditet za ratnog invalida.

Dokaz: *Presuda br. _____ dt. _____*

Nezadovoljna prvostepenom odlukom, stranka je uložila žalbu drugostepenom organu, koji je odbio njegovu žalbu s obrazloženjem da ne ispunjava zakonske uslove da joj se prizna ovo pravo u skladu sa odredbama člana 5. stav 1.2. .1 kao i članovima 9. i 10. Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima porodica palih boraca, veterana i članova OVK-a i porodica civilnih žrtava rata.
Stoga je drugostepeni organ doneo proizvoljnu odluku, a da uopšte nije doneta u proveri činjeničnog stanja i pregledu priloženih dokaza.

Iz onoga što smo istakli, jasno je da postoje svi valjani dokazi, činjenice i dokazi koji priznaju pravo na status i prava porodica palih boraca, veterana i članova OVK-a i porodica civilnih žrtava rata. Pošto isti na osnovu Uverenja br. _____ dt. _____ i lekarske dijagnoze nije u stanju da odgovori na lične potrebe.

Dokaz: *Potvrda od _____, lekarski izveštaji i dokumenti MRSZ-a.*

Neispitivanje stranke od strane lekarske komisije stvorilo je pogrešnu sliku o stranci *(netačno utvrđivanje činjeničnog stanja).*
Pogrešna primena materijalnog prava se sastoji u tome što je, upravo zbog pogrešnog utvrđivanja činjeničnog stanja, prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe. Iz svega navedenog, odluka napadnuta ovom tužbom ozbiljno krši prava predviđena zakonom, Zakonom br. 04/L-054 o statusu i pravima porodica palih boraca, veterana i članova OVK-a i porodica žrtava civilnog rata, i sa drugim pravima definisanim u Ustavu Republike Kosovo.
Upravni organ drugog stepena, ignorisao je sve dokaze i svedočenja i uopšte nije proverio dotično lice i u izdatom rešenju nije naveo nijedan razlog zašto uopšte nisu uzeti u obzir već samo uz opšte obrazloženje da ima dokaze i odbio je žalbu.

Dokaz: *Izveštaji sa lekarske konsultacije*

Takvi nedostaci leže u suštinskoj povredi odredaba Zakona o upravnom postupku, a bitne povrede ovih odredbi sastoje se u činjenici da članovi 47. i 48. ovog zakona predviđaju da upravni akt, što u ovom slučaju znači osporenu odluku, mora sadržati, između ostalog, rezime činjeničnih nalaza zasnovan na dokazima izvedenim tokom upravnog postupka ili na činjenicama koje je pružila uprava, jedna neosnovana izjava.

Tužilac smatra da je osporena odluka tuženog Ministarstva doneta na osnovu pogrešnog utvrđivanja činjeničnog stanja i zakonskih odredbi na snazi i sa obzirom na član 10. Zakona o administrativnim sporovima jasno je da ova presuda sadrži formalno-pravne nedostatke, pa ovom sudu predlaže da nakon razmatranja predmeta i priloženih dokaza donese sledeću:

PRESUDU

Tužba _____ se **USVAJA** kao osnovana.

i

PONIŠTAVA odluku br. _____ dt. _____ Ministarstva rada i socijalne zaštite u Prištini kao nezakonit i sam sud da usvoji zahtev tužioca za priznavanje prava na penziju Člana OVK-a i porodice civilnih žrtava rata, **ratni invalid**, i to od dana podnošenja zahteva.

U:_____

Dana:_____

Tužilac

(ime i prezime)

_____

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____

Opšte odeljenje – civilna divizija

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)
TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

TUŽBA

Osnova spora: Dokaz vlasništva.
Vrednost takse: _____€.

Tužioci su zbog svog nerešenog stambenog pitanja neko vreme živeli i boravili u kući _____ u _____. Videći loše stanje u kojem smo ovde živeli, tuženi je, pošto je bio zaposlen u _____, odlučio da se sastane sa našim pokojnim ocem _____ kako bi razgovarao o stanu u _____ kako bi doneo optimalno rešenje za boravak i život svih nas tužilaca u tom stanu, kako ne bi ostao kao dalji teret _____ u _____ koji nije imao tako dobre materijalne uslove. Naš pokojni otac _____, nakon dugog razgovora sa tuženim _____, došao je do zaključka da obojica doprinesu kupovini ovog stana u cilju rešavanja stambenog pitanja. Pokojni otac _____ rekao je da je bio u kontaktu sa _____ koja je imala stan na prodaju u _____. Nakon konsultacija između našeg pokojnog oca _____ i tuženog _____, a razgovoru kojem smo prisustvovali ja, moj otac i naš stariji brat, tuženi se složio da kupi _____ stan i da će isti pripasti mlađem bratu tužioca _____ .

Nakon dogovora između tuženog _____ i našeg pokojnog oca _____, tuženi se vratio u _____ da zatraži mali zajam, jer je veliku većinu novca za kupovinu ovog stana uplatio naš otac _____, dok je deo novca osiguran od prodaje automobila, ali ta sredstva nisu bila dovoljna za kupovinu stana i svojom dobrom voljom naš ujak _____ je izrazio želju da pomogne i omogućći nam da kupimo stan.

Troškove advokata za upotpunjenje dokumentacije je platio moj pokojni otac _____

Budući da je tuženi kao stariji brat, otac je izjavio da ovaj stan treba kupiti na ime _____ radi boljeg upravljanja nekretninama, budući da je brat _____ kome je kupovina ovog stana namenjena bio maloletni jer je _____. godine imao je samo ____ godina, a otac plašeći se da _____ neće moći na najbolji način da upravlja nekretninama, izjavio je da bi ovaj stan trebalo prvo kupiti na ime starijeg tuženog brata _____, na način da kada tužilac _____ ovde postane punoletan, da se ova materijalna nekretnina (stan) u _____ prenese na njegovo ime. Takođe, ovde se tuženi u vreme kupovine stana saglasio da se ovaj stan prenese na ime ovog tužioca _____.

Ali u stvarnosti se dogodilo upravo suprotno. Ovde je tuženi, nakon što je stvorio svoju užu porodicu i oženio se, odmah nam se obratio pretećim rečima da želi da nas izbaci iz stana, uz obrazloženje da kada se vrati iz _____ želi da ostane sam u ovom stanu sa svojom suprugom.

Tužioci imaju brata tuženog. Dok je _____ koja je u _____ godine imala _____ godine, budući da je bila najstarije dete, bila primorana da se brine o drugim tužiocima i preuzela

ulogu majke, i da se od tog trenutka do sada tužilac _____ brine o vaspitanju, održavanju i obrazovanju ovih ostalih tužilaca.

Dokaz: *Nije sporno, ako je potrebno saslušati svedoka _____, adresa_____*

Budući da materijalni stan nije kupljen samo novcem ovog tuženog kome smo _____, već je ovaj stan kupljen i novcem od _____, a takođe i doprinosom _____, uzimajući u obzir činjenicu da je ovaj stan od trenutka kupovine kupljen i posvećen mlađem bratu _____, ali ovaj stan nije mogao da se prenese na ime _____, jer je _____ u vreme kupovine ovog stana bio maloletan, molimo Sud da tuženom ne dozvoli ni na koji način da nas izbaci iz ovog stana, jer ovaj stan nije njegov, a kupovina ovog stana od trenutka ugovaranja je posvećena ovom tuženom _____.
Takođe, nije sporna ni činjenica da su ovi tužioci posedovali i koristili materijalni stan od trenutka zaključenja ugovora o prodaji ovog stana u _____ i da su od tada u posedovanju i stalnoj upotrebi, a i dan danas poseduju i koriste ovaj stan.

Dokaz: *Nije sporno, ako je potrebno saslušati svedoka*.

Svi troškovi koji potiču iz posedovanja i korišćenja ovog stana, uključujući plaćanje električne energije, plaćanje poreza, sva ostala opštinska plaćanja, evidentiraju se na ime tužioca _____, a isti od _____ nadalje - neprekidno u kontinuitetu su izvršene sve ove isplate od strane tužioca _____ - što je ujedno i materijalni dokaz da su ovi tužioci u neprekidnom posedovanju i korišćenju imovine.

Dokaz: *Dokumentacija o naplatama*

Budući da tuženi kao _____ želi zloupotrebiti imovinu koja je od trenutka kupovine namenjena tužiocu _____, a isti na sve načine pokušava da nas iseli iz ovog stana, onda svi mi tužioci zahtevamo da u predmetnom stanu imamo suvlasništvo u jednakim delovima, jer se tužilac _____ slaže sa ovim, jer svi mi tužioci još od _____ godine posedujemo i koristimo imovinski stan u dobroj nameri, stoga uživamo pravo da budemo suvlasnici imovinskog stana jer isti imamo u neprekidnom posedovanju i korišćenju duže od 18 godina, stoga su ispunjeni zakonski uslovi pošto ovu imovinu posedujemo u dobroj nameri duže od 18 godina, pa je zato postignuta maksimalna granica dobiti zastarelošću, iz člana 40. zakona o Imovinskim i drugim pravima na stvari - zakon br. 03/L-154.
Iz gore navedenog, tužioci sudu predlažu da zakaže glavno ročište, a nakon sprovođenja dokaza da se donese ova:

PRESUDA

I. Tužbeni zahtev tužioca SE U POTPUNOSTI USVAJA KAO OSNOVANA:
_____, svi iz _____, i tužilac se OBAVEZUJE _____, sa prebivalištem u _____i, dok sa povremenim prebivalištem u _____, da tužiocima prizna pravo suvlasništva stana koji se nalazi u _____ i da će svo suvlasništvo u _____ predmetnog stana, i dozvoliti da se isti u katastarskom aparatu opštine _____ upišu kao suvlasnici u _____ predmetnog stana, a sve u roku od 15 dana od dana prijema presude sa pretnjom prisilnog izvršenja.
II. Tuženi se obavezuje da tužiocima nadoknadi troškove parničnog postupka u iznosu koji je sud odobrio.

Budući da postoji rizik od otuđenja predmetnog stana od strane tuženog i ako se tako nešto tada dogodi, tužioci će ostati na ulici u milosti i nemilosti, pa tužioci sudu predlažu da u prilog odredbi člana 297 ZPP-a izrekne meru bezbednosti, jer bi bez izricanja takve mere tuženi kao protivna stranka mogao znatno onemogućiti ili ometati realizaciju zahteva, posebno otuđivanjem imovine, skrivanjem ili na bilo koji drugi način koji bi promenio postojeće stanje stvari i na taj način negativno uticao na prava tužilaca.
S'toga, u smislu odredbe člana 297 u vezi sa članom 300 ZPP-a, tužioci Sudu predlažu da donese sledeću:

PRESUDU

1. Izriče se mera bezbednosti kojom se tuženom _____ **ZABRANJUJE**: prodaja stana koji se nalazi _____, sakrivanje istog ili opterećenje na bilo koji način, davanje ove nekretnine pod hipoteku ili drugo založno pravo, sve do konačne odluke koju će sud izdati po ovom pravnom pitanju.

Ovom odlukom obavestiti Notarsku komoru Kosova i opštinsko odeljenje za geodeziju u _____ i da se ne dozvoli prodaja, opterećenje bilo kojim založnim pravom ili hipotekom, kao i prenos nepokretnosti na treće lice.

Tužilac:
(ime i prezime)
_____
Tel:

U: _____
Dana: _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Veza C.br._____ i A.br._____

OSNOVNOM SUDU U _____
za
VRHOVNI SUD REPUBLIKE KOSOVA U PRIŠTINI

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)
TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog)
Protiv presude _____ od datuma_____, Apelacionog suda u _____, kojom je odbijena žalba tuženog, izjavljena protiv presude C. br. _____, Osnovnog suda u Prištini - Odeljenje za ekonomska pitanja, tuženi blagovremeno podnosi sledeću:

REVIZIJU
Zbog pogrešne primene materijalnog prava

Presudom Osnovnog suda - Odeljenja za ekonomska pitanja u _____ C.br._____, od _____ godine, ***ukinuta*** je odluka o dozvoli izvršenja _____-a od datuma _____, a zahtev tužioca ***odobren*** je od strane _____ od _____i tuženi se obavezuje _____, od_____da tužilacu nadoknadi iznos od _____ evra, sa kamatnom stopom od _____ godišnje, počevši od dana podnošenja tužbe, dt. _____ do ispunjenja konačne isplate duga, kao i na ime spornih troškova iznos od _____ evra, sve to u roku od 7 dana od dana prijema ove presude pod pretnjom prinudnog izvršenja.
Tuženi je podneo žalbu na prvostepenu presudu Apelacionom sudu u Prištini, navodeći da je prvostepeni sud zbog pogrešnog utvrđivanja činjeničnog stanja i pogrešne primene materijalnog prava, ali je Apelacioni sud odbio kao neosnovanu žalbu tuženog _____ iz Prištine, dok je presuda od _____ C. br ._____ od _____ potvrđena.
Imajući u vidu da drugostepeni sud nije prihvatio ove žalbene navode i žalbu je odbacio, tuženi smatra da je Apelacioni sud u Prištini prekršio zakonsku odredbu iz člana _____ ZOO, budući da je zahtev tužene podnet nakon isteka trogodišnjeg roka odredbom člana _____ ZOO-a, jer račun tužioca sa brojem _____ datira od _____ u iznosu od _____ evra, dok je tužba podneta _____, što znači da su prošle tri godine i da je zastarelo potraživanje tužioca za dug u iznosu od _____ evra, od dana _____ do dana _____, to je godinu dana, od datuma _____ do dana _____ su dve godine, dok su od dana _____ do _____ tri godine, pa je zahtev tužioca zastareo i sud je u celini morao da odbije zahtev tužioca kao neosnovan zbog zastarelosti tužbenog zahteva iz člana _____ ZOO-a.
Sa druge strane, tužilac je podneo tužbu dana _____ - što znači po isteku trogodišnjeg perioda, i to _____ meseci i _____ dana nakon isteka trogodišnjeg perioda.

Takođe, tuženi je vratio robu sa računa broj _____ od _____ u iznosu od _____, roba koja je bila uključena u ovaj račun i ista je bila u carinskoj zoni Kosova u Kosovom Polju više od tri godine, a ista roba nikada nije stigla do teženog zbog lošeg kvaliteta iste.
Ova roba je vraćena tužiocu dogovorom između Carinske zone u _____- _____ i tužioca, sporazumom sa kojim se i tuženi složio, a što potvrđuje dokumentacija koju je Carinska zona izdala u _____, dana _____, pa po ovom osnovu tužilac nema zakonsko pravo da zahteva isplatu duga na ime dobara, jer je ista roba vraćena tužiocu, te da tužilac i tuženi sada nemaju finansijske obaveze jedni prema drugima.

Dokaz: Dokumentacija carinske zone u_____, dana _____, o vraćanju robe tužiocu.

Iz ovih razloga, tuženi Vrhovnom sudu Kosova predlaže da odobri ovu reviziju na takav način da: promeni ***presudu*** prvog i drugog stepena i da ***odbije*** tužbeni zahtev u celini kao neosnovan ili da odobri ***reviziju*** i poništi gore navedene presude u celini kao bez pravnog osnova.

U: _____,
Dana:_____

Tužilac
_____
Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

P.br. _____

Preko privatnog izvršitelja - kancelarija izvršitelja _____

za

OSNOVNI SUD U _____

Opšte odeljenje

POVERILAC: ime, prezime i adresa poverilaca

DUŽNIK: ime, prezime i adresa dužnika

ODBIJANJE DUŽNIKA

Vrednost spora: _____.

Protiv rešenja za izvršenje _____ od _____ godine, dužnik u zakonskom roku podnosi sledeće:

ODBIJANJE

Predlog izvršenja poverilaca - preko privatnog izvršitelja, kancelarija za izvršenje _____ imenovana kod Osnovnog suda u _____ za zakazivanje izvršenja predloženo Osnovnom sudu u _____, preduzeće _____ od _____ je neosnovano i kao takvo treba ga odbiti.

Obrazloženje

Poverilac sa predlogom za izvršenje navodi da u ime upotrebe _____ naplaćuje dužniku da plati iznos od _____ **evra**. Dužnik se protivi ovoj odluci na osnovu toga što poverilac nije dokazao račune na osnovu kojih je izvršenje dozvoljeno i isti su predati dužniku. Ne postoje dokazi da su računi predati u propisanom postupku i da je _____ upotrebljen u iznosu navedenom na računima dužnika.
Prema tome, u skladu sa članom 58 ZJN-a, podnosim ovo odbijanje na opis _____. Dug se odnosi na nedefinisani period, dok se predlog za izvršenje preko privatnog izvršitelja podnosi sa _____ za sve račune primljene posle jedne godine, koje se u skladu sa zakonom smatraju zastarelim, a dug zastareo u smislu odredaba ZOO-ZAKONA BR. 04/L-077 (član 360 stav 1.1).

Dužnik negira dug koji mu je položen jer se obračun evidentira u paušalnom iznosu, kao i da mu ozbiljna socijalno-ekonomska i zdravstvena situacija ne omogućava da izvrši obaveze usluga prema pomenutoj kompaniji.

Poverilac nije pružio nijedan argument na osnovu kojeg je ugovor o dugu zasnovan na računima.

Dužnik nije upoznat sa sadržajem računa koji podležu izvršnoj dozvoli, jer isti nisu predati dužniku bez pravnog osnova, stoga su ispunjeni zakonski uslovi da Sud u propisanom postupku preduzme sledeću:

PRESUDU

Odobrava se odbijanje dužnika _____, a **odbija se predlog** izvršenja poverioca _____. Sve radnje preduzete kao nezakonite se **otkazuju i obustavljaju**, ili Sud otvara sudsku parnicu.

U: _____ **Dužnik:**

Dana:_____ _____

Ime i prezime

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

P.br. ____

OSNOVNOM SUDU U _____
Opšte odeljenje

U krivičnom predmetu protiv optuženog _____, sina _____, prema optužnici Osnovnog tužilaštva u _____ - Opšte odeljenje, broj _____, od _____, osumnjičenom za izvršenje krivičnog dela _____ iz člana _____ par .__ u vezi sa člana _____ KZRK, shodno članu _____ i članu _____ Zakonika br. 04/L-123 Zakona o krivičnom postupku Kosova (*u daljem tekstu* ***ZKPK***), predstavlja sledeće:

PRIGOVOR DOKAZA I ZAHTEV ZA ODBACIVANJE OPTUŽNICE

UVOD

Stranka, _____, od oca _____, rođenog _____ godine u _____, sa brojem lične karte _____, pošten je i cenjen građanin u društvenom krugu svoje opštine.
Međutim, dana _____ protiv njega je podignuta optužnica za izvršenje krivičnog dela _____ iz člana _____ st. 1 u vezi sa članom _____ KZRK-a.
Javni tužilac navodi da je stranka bila kriva za slučaj za koji se tereti.

RAZRADA ZAHTEVA

Na osnovu optužnice _____ od _____ koju je podneo javni tužilac, možemo da vidimo da su neke od okolnosti slučaja pogrešno procenjene i da javni tužilac nije pravilno i dvostrano ocenio zbog čega je takođe obavezan po zakonu.
Pre svega, pre nego što uđemo u kvalifikaciju krivičnog dela, moramo naglasiti da _____ u vreme incidenta nije bio na licu mesta i u tom trenutku je hteo da pomogne _____ koji je izboden nožem u predmetnom slučaju, pa je istom pomogao i otpratio ga do bolnice gde mu je pružena prva pomoć, i isti moralnom i krivičnom odgovornošću izjavljuje da nas je _____ uvek maltretirao i provocirao vređajući nas najbanalnijim rečima, postupke koje je _____i povremeno činio. Drugo, delo za koje se stranka tereti, u optužnici koju je podigao javni tužilac, pogrešno je kvalifikovano kao figura opisanog krivičnog dela i figura kvalifikovanog krivičnog dela koje se međusobno ne podudaraju, što stvara dovoljan osnov za odbacivanje optužnice iz člana _____.
Treće, krivično delo koje navodi tužilac je delo koje je počinjeno samo namerno, a stranka nije postupila namerno već je vođena raznim domaćim okolnostima kao što su oštećenje imovine i ličnosti, činjenica koja u svom punom smislu ne predstavlja nameru.
Vredi napomenuti da javni tužilac slučaja nije ispunio svoje obaveze iz člana _____ KZRK-a u vezi sa obezbeđivanjem materijala koji se daje okrivljenom nakon podizanja optužnice,

osim optužnice i zapisnika, dok ostale prikupljene dokaze nije dostavio stranci, primoravajući je da ispuni svoje obaveze iz člana _____ KZRK-a.
Na kraju, moramo napomenuti da je stranka u teškoj ekonomskoj situaciji i da je hranitelj i da nikada nije osuđivana ili optužena za slično krivično delo, što je činjenica koja sugeriše da je stranka pobožan i odgovoran građanin.
Stoga, na osnovu gore predstavljenih činjenica i okolnosti, kao i zakonskih odredbi, dostavljamo ovaj:

PREDLOG

Osporeni dokazi treba da budu odvojeni od spisa predmeta kao neprihvatljivi, ***dok*** optužnica tužilaštva **PP.br.** _____ od datuma _____ da se odbaci kao neosnovana.

U:_____
Dana: _____ **Predlagač:**

_____
(ime i prezime)

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U _____

-Opštem odeljenju -

PREDLOG

za poverenje dece po dogovoru

(ime, prezime i adresa stranke)
(ime, prezime i adresa stranke)

Stranke su uspostavile vanbračne odnose od _____ i živeli su u _____ i iz ovog takozvanog braka rodila su decu, _____ rođenu _____, i _____ rođena _____ u _____.

Dokaz: *Izvod dece iz matične knjige rođenih - Matična služba opštine _____.*

U početku su bračni odnosi bili dobri, ali vremenom su supružnici primetili da imaju različite poglede na život, poroke, osobine, navike i suprotne stavove koji su vremenom učinili bračni život nepodnošljivim.
Vremenom su supružnici pokušali da promene ove osobine, ali ovi pokušaji nisu bili uspešni, pa su se supružnici zapravo odvojili jedni od drugih i sada žive odvojeno.
Poverenje dece (ime i prezime deteta) rođenog dt. _____, i (ime i prezime) rođenog dt. _____ u _____, prema sporazumu supružnika poverava se na čuvanje, negu i obrazovanje predlagača - majke/oca (**ime i prezime roditelja**)

Dokaz: *Sporazum stranaka od datuma _____,*
Saslušanje strana.

Kako ova vanbračna zajednica nije uspela i više nije verovatno da će biti obnovljena, predlagači imaju pravni interes da to formalno reše, pa predlažu ovom Sudu da nakon sprovođenja predloženih dokaza i zaključenja glavne rasprave u smislu odredbi člana 8. ZPP i član 69 Porodičnog zakona, donese sledeću:

PRESUDU

- **Utvrđuje** se poverenje dece (ime i prezime deteta) rođene _____, i (ime i prezime deteta) rođene _____ u _____, - majka/otac (**ime i prezime roditelja**)

- **Supružnici** se slažu da u ime doprinosa za izdržavanje dece radi zadovoljavanja potreba, zahteva za razvoj maloletne dece, otac/majka plaćaju mesečno iznos od 100,00 € (sto evra) ličnog dohotka i to do datuma: 05 sledećeg meseca, iznos od 100,00 € (sto evra) može se povećati prema životnim troškovima na Kosovu i

materijalno-finansijskim mogućnostima predlagača, a ovu obavezu treba izvršiti od datuma podnošenja predloga ovom sudu.

- **Kontakt** između deteta _____ i _____ ostaje otvoren, sve to u skladu sa sporazumom predlagača.

U slučaju da ovaj sud odobri naš predlog, povlačimo eventualnu **žalbu**.
Svaka stranka snosi svoje troškove postupka.

PREDLAGAČI

(ime i prezime predlagača) **(ime i prezime predlagača)**
---------- ----------

U:_____
Dana: _____

Dodaci:
1. Izvod iz matične knjige rođenih deteta _____ rođene _____
2. Izvod iz matične knjige rođenih deteta _____ rođene _____
3. Kopija lične karte za _____
4. Kopija lične karte za _____
5. Zahtev za izuzeće od sudske takse C.br._____ od _____
6. Odluka o odobravanju besplatne pravne pomoći C. br._____od_____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

_ .br. _____

OSNOVNOM SUDU U _____

- Opšte odeljenje -

PREDLAGAČ: (ime, prezime i adresa predlagača)

PROTIV-PREDLAGAČ: (ime, prezime i adresa protiv predlagača)

PREDLOG

Za izvršenje presude sa brojem _.br ._____ dt ._____

Pravnosnažnom presudom Osnovnog suda u _____, _.br ._____ dt. _____ **USVOJEN** je kao osnovani tužbeni zahtev _____, koji je podneo protiv tužene _____, na osnovu kojeg je zahtevao _____ od _____ godine, a **PONIŠTENA** je presuda tužene _____ _____ od _____ godine na osnovu koje se predmet tužene vraća na ponovno razmatranje i odlučivanje.

Dokaz: *Konačna presuda Osnovnog suda u _____ sa brojem _.br. _____dt. _____*

Predlagač ne ostvaruje dovoljno prihoda i lošeg je zdravstvenog stanja. Kako odgovorna stranka nije pravilno procenila činjenično stanje u konkretnom slučaju i isti je odbio žalbu tužioca, sa obrazloženjem _____.
Odgovorna stranka takođe nije primenila presudu Osnovnog suda iz _____ da bi uklonila gore pomenute nedostatke u skladu sa primedbama datim u ovoj presudi, stoga tražim od ovog suda da dozvoli izvršenje presude broj _.br. _____. dt ._____

S'obzirom na teško ekonomsko stanje predlagača, Osnovnom sudu u _____ predlažem da donese sledeću:

PRESUDU

DOZVOLJAVA SE izvršenje pravosnažne presude Osnovnog suda u _____, _br. _____. dt ._____

OBAVEZUJE SE protiv-predlagač _____, da u ponovnom postupku postupi prema primedbama datim u ovoj presudi i nakon otklanjanja pomenutih nedostataka, da donese pravičnu odluku, zasnovanoj na zakonu u skladu sa imenovanjem koje je načinjeno u presudi broj _. br. _____ dt. _____

Troškove izvršenja snosi protiv-predlagač.

U _____ **Predlagač**
Dana:_____ _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

PISMENI SPORAZUM O BRAČNOG PARA O ČUVANJU, OBRAZOVANJU I NEZI DECE

Zaključen u skladu sa članom 70, stav, 2 Zakona o braku i porodičnim odnosima Kosova između:

1. _____, iz _____, sa ličnim brojem _____

2. _____, iz _____, sa ličnim brojem _____

Vanbračni par se složio na sledeći način:

1. Potpisnici ovog sporazuma su odlučili da prekinu zajednički život jer je njihov odnos dugo i ozbiljno narušen. Vanbračni par se slaže da se zjednički život reši dogovorom, a što se tiče deteta, dogovoreno da se to učini na ovaj način.

a. Vanbračni par izjavljuje da je živeo zajedno i da iz ovog zajedničkog života imaju dvoje dece:

- (ime i prezime deteta) rođeno _____ godine u _____
- (ime i prezime deteta) rođeno _____ godine u _____

1. Vanbračni par se slaže da se o detetu treba brinuti, obrazovati ga i čuvati kod majke/oca (ime i prezime).

2. **Supružnici** se slažu da na ime alimentacionog doprinosa za izdržavanje dece koja zadovoljavaju potrebe, zahteve za razvoj maloletne dece, otac/majka (ime i prezime) svakog meseca plaćaju iznos od _____ € ličnog dohotka i to svakog 5-og narednog meseca.

3. Vanbračni par koji će imati decu omogućiće ocu/majci (ime i prezime roditelja) da održavaju kontakt sa svojim detetom, a poseta će biti slobodna.

4. Otac/majka (ime i prezime) se slaže da bivši supružnik može uzeti decu _____ rođenu dt. _____ i _____ rođeni dt. _____ van teritorije Republike Kosovo.

5. Ovaj sporazum je sastavljen u 4 primerka, od kojih jedan pripada njima zajedno, a jedan nadležnom sudu koji odlučuje o raskidu braka.

U:_____
Dana: _____

Vanbračni supružnici

1. Ime i prezime _____
2. Ime i prezime _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

MINISTARSTVU RADA I SOCIJALNE ZAŠTITE, R. KOSOVO - ODELJENJE ZA PENZIJE - Regionalna kancelarija – Priština

ODELJENJE ZA PENZIJE "SAVET ZA ŽALBE" - Priština

_____ sa prebivalištem u _____ koji poseduje ličnu kartu R. Kosova sa ličnim brojem _____ u okviru zakonskog roka podnosi ovu:

ŽALBU

Protiv Odluke Ministarstva rada i socijalne zaštite (u daljem tekstu MRSZ) - Odeljenje za penzije, br. _____ od datuma _____ primljeno dana _____.

OBRAZLOŽENJE

Dana _____ g._____ je podneo zahtev sa br. protokola _____ za priznavanje prava na naknadu za paraplegičare i tetraplegičare.

Nakon razmatranja zahteva, MRSZ - Odeljenje za penzije, dt. _____ donosi rešenje kojim se **odbija** zahtev g. _____ za priznavanje prava na naknadu za paraplegičare i tetraplegičare, jer to nije u skladu sa tačkom 2. člana 7. i tačkom 1. člana 8. Zakona 05/L-067, odnosno procenom lekarske komisije prema kojoj ne ispunjava zakonske uslove za naknadu.

Dokaz: Odluka br. _____ od datuma _____

Donošenjem ove odluke, prvostepeni organ je prekršio zakonske odredbe, odnosno član 7. stav. 2, člana 8 stav 1 i 2 Zakona 05/L-067, kao i člana 5 paragrafa 1.2 i 1.3, i člana 6 stav 1.2 Uredbe br. 07/2017 o priznavanju statusa i prava paraplegičara i tetraplegičara. [….]

7. (1) *Korisnici ovog zakona primaju naknadu iz državnog budžeta u određenoj meri, na osnovu minimalne zarade na Kosovu, a određuje se podzakonskim aktom koji je donela Vlada, prema predlogu MRSZ-a.*
7. (2) *Korisnici ovog zakona, na osnovu procene komisije za ocenjivanje, koji imaju trajne i potpune posledice na inkontinenciju, svakodnevno koriste lekove, imaju potpuni gubitak osetljivosti udova i u*

cilju sprečavanja dekubitusa, dobijaju sumu od dodatnih pedeset procenata (50%) naknade iz stava 1. ovog člana.

8. (1). Korisnicima ovog zakona priznaje se pravo na ličnog staratelja, na osnovu procene komisije za ocenjivanje, u cilju pružanja neophodne svakodnevne nege i usluga, koje se nadoknađuju u istom iznosu kao i korisnicima ovog zakona.
8. (2.) Korisnici ovog zakona imaju pravo da biraju svog staratelja.

Obrazloženje je kontradiktorno sa Zakonom o paraplegičarima i tetraplegičarima, koji izričito nalaže da korisnici ovog zakona primaju dodatni iznos od pedeset odsto (50%) naknade i priznaje im se pravo na ličnog staratelja, na osnovu procene komisije za ocenjivanje, kako bi se obezbedila neophodna svakodnevna nega i usluge, koje se nadoknađuju u istom iznosu kao i korisnicima ovog zakona.

U slučaju donošenja ove odluke, prvostepeni organ, odnosno komisija za ocenjivanje je pogrešno potvrdila činjenično stanje koje se sastoji u činjenici da je, prema svim medicinskim izveštajima, ali i prema stvarnom činjeničnom stanju, podnosilac predstavke osoba sa trajnim i potpunim posledicama, potpunim gubitkom osetljivosti udova što je u skladu sa Zakonom 05/L-067 i gore pomenutim članovima, jer već dugo boluje od ove bolesti - videti priloženi lekarski izveštaj.

Dokaz: izveštaj konzilijuma, izveštaj konsultacija

Ovom žalbom zahtevamo da podnosiocu žalbe bude nadoknađena šteta kao rezultat trajne bolesti i da kao lični staratelj bude _____, koji brine o neophodnim svakodnevnim uslugama kao što su odeća, lekarske posete, kao i da ga prati tokom raznih putovanja ili svega ostalog po potrebi, pod njegovom/njenom pratnjom. Za ovu pratnju, između podnosioca žalbe i _____ **priprema se izjava za pratnju.**

S obzirom na gore navedeno, zahtevam od drugostepenog tela da, nakon razmatranja ove žalbe, donese jednu od dole predloženih odluka:

ODLUKA

Žalba se **USVAJA** kao osnovana.

MENJA se odluka Odeljenja za penzije br. prot._____ od dt. _____ tako da se _____ priznaje pravo na penziju i ličnog staratelja.

Ili

UKIDA se odluka odeljenja za penzije br. prot. _____ od dt. _____ i predmet se vraća na ponovnu odluku.

Priloženo:

Odluka br. _____ od dt. _____
Izveštaj konzilijuma
Izveštaj konsultacija

U:_____ Podnosilac žalbe

Dana: _____ _____

Tel:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

O V L A Š Ć E Nj E

Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć u (mesto regionalne kancelarije), ovlašćuje (ime, prezime i adresa advokata), da zastupa korisnika besplatne pravne pomoći, čiji je slučaj registrovan u RKBPP sa brojem _____, od datuma _____.

Korisnik besplatne pravne pomoći, _____ iz _____, _____, sa br. lične karte _____, izdata od strane MUP-a, koju zastupa adv. _____ u civilnoj oblasti

Pravno pitanje: _____

Ovlašćenje važi do okončanja predmeta i ne može se koristiti u druge svrhe.

U: _____
Dana:_____

Lice koje ovlašćuje

Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć
Službenik za besplatnu pravnu pomoć
_____
_____
Stranka: (ime i prezime stranke)

(potpis) _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

AGENCIJA ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć (mesto regionalne kancelarije)

(broj predmeta)
(datum)

U skladu sa članom 32, tačke 1,2,3 i 4 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, br. 04/L-017, Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć u Prištini, donosi sledeću:

O D L U K U

USVAJA se zahtev za dozvolu besplatne pravne pomoći za (ime, prezime, adresu stranke) koja je korisnik besplatne pravne pomoći.

O b r a z l o ž e nj e

Stranka (ime, prezime stranke) je podnela zahtev za pružanje besplatne pravne pomoći. Nakon razmatranja zahteva podnosioca zahteva, provere ispunjenosti kriterijuma u skladu sa članovima 7, 8 i 9 ZBPP, kao i priložene dokumentacije, Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć, u Prištini, utvrdila je da potencijalni korisnik besplatne pravne pomoći ispunjava sve predviđene kriterijume, u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći br. 04/L-017.

Službenik za besplatnu pravnu pomoć

(ime, prezime službenika)

_____

Pravni savet: Nezadovoljna stranka ima pravo žalbe na ovu odluku, u roku od 8 dana od dana prijema odluke. Žalba se podnosi Komisiji za žalbe Agencije za besplatnu pravnu pomoć.

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

C.br.
_____

OSNOVNOM SUDU U _____ OGRANAK U _____
za
APELACIONI SUD U PRIŠTINI

TUŽILAC: (ime, prezime i adresa tužilaca)
TUŽENI/A: (ime, prezime i adresa tuženog/e)

U skladu sa odredbom člana 187.1 Zakona o parničnom postupku, po žalbi tuženih _____ iz _____, opština _____, sprovedena protiv presude Osnovnog suda u _____ - Ogranak u _____ C.br ._____, u okviru zakonskog roka od 7 (sedam) dana, podnosi:

ODGOVOR NA ŽALBU
sa predlogom

Da Apelacioni sud u Prištini u postupku prema žalbi, žalbi tuženog _____, podnete dana _____ protiv presude Osnovnog suda u _____ Odeljenje za ekonomska pitanja _____ od dt. _____ - u celini odbije kao ***neosnovanu*** i ***potvrdi*** presudu Osnovnog suda u _____ Odeljenje za ekonomska pitanja _____ od. _____.

OBRAZLOŽENJE

Presudom _____ od dt. _____, Osnovni sud u _____ Odeljenje za ekonomska pitanja delimično je usvojilo tužbeni zahtev tužioca i obavezao tuženog _____ iz _____, da tužiocu isplati ukupan iznos sredstava u iznosu od _____ €, zajedno sa kamatom u iznosu od _____, koji će se izračunati od dana _____ do konačne isplate, u roku od 7 dana od dana pravnosnažnosti ove presude, iznos koji uključuje sledeću naknadu:

1.1. u ime materijalne štete za _____ tuženi/a iznos sredstava u vrednosti od _____ evra;
1.2 u ime nerealizovane dobiti (nedostajuća dobit) iznos sredstava u iznosu od _____ evra.
Dok je, u drugom delu, tužbeni zahtev tužioca odbijen kao neosnovan.
Tuženi/a je protiv ove presude podneo/la žalbu zbog kršenja odredbi parničnog postupka; pogrešna i nepotpuna provera činjeničnog stanja, pogrešna primena materijalnog prava i odluka o kamati.

Žalba tuženog NIJE OSNOVANA, jer:

Presuda kojoj se tuženi/a protivi - ne sadrži nijednu bitnu povredu odredaba spornog postupka i ne postoje osnovi na kojima je presuda ugrožena, kao ni razlozi na osnovu kojih sud deluje po službenoj dužnosti.
Prvostepeni sud je pravilno i u potpunosti utvrdio činjenično stanje i na osnovu tačne i potpune provere činjeničnog stanja primenio je direktno materijalno pravo, odnosno primenjivao se materijalni zakon, podržavajući relevantnim zakonskim odredbama bilo koji osnov tužbenog zahteva tužioca kao i za deo usvojenog tužbenog zahteva, tako i za deo odbijenog tužbenog zahteva.
Pobijana presuda ne sadrži kršenje odredaba spornog postupka i ne postoje razlozi zbog kojih je presuda pobijana, niti razlozi zbog kojih sud brine po službenoj dužnosti, pa žalbu tuženog treba odbiti kao neosnovanu dok žalbena presuda mora biti **OVERENA** (član 200 Zakona o parničnom postupku).
Iz ovih oblašćenih razloga, tužilac predlaže kao u predloženom odgovoru na žalbu.

U: _____,
Dana:_____

Tužilac:

_____

Tel:

NDIHMA JURIDIKE | PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

AGENCIJA ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ (ABPP)
Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć _____

Obaveštenje

Poštovani/a pravniče/ce, _____

_____, ul._____ opština _____, sa brojem lične karte, _____ u skladu sa zakonom br. 04/L-017 za besplatnu pravnu pomoć, korisnik je besplatne pravne pomoći.

Zahtevamo da prihvatite navedenu stranku, oslanjajući se na:

- Zakon br. 03/L-117 o advokaturi, u skladu sa članom 14. tačka 1, i
- Sporazum o saradnji i razumevanju između AKK i ABPP

Za preduzete radnje i okončanje predmeta za obradu plaćanja pozivaju se na naknadu ABPP-a i dole navedene dokumente, dok za advokate koje Agencija za besplatnu pravnu pomoć prvi put angažuje i koji nisu registrovani kao dobavljači, potrebna su sledeća dokumenta:

- Pravne radnje (original overen od strane suda)
- Originalna faktura (mora da sadrži: broj fakture, broj računa, jedinstveni matični broj)
- Lična karta (kopija)
- Pismo potvrde banke u ime preduzeća (ne sa trgovačkim imenom)
- Jedinstveni matični broj

Za advokate koji su prethodno angažovani u Agenciji za besplatnu pravnu pomoć i koji su registrovani kao dobavljači u blagajni, potrebni su sledeći dokumenti:

- Pravne radnje (original overen od strane suda)
- Originalna faktura (mora da sadrži: broj fakture, broj računa, jedinstveni matični broj)

Molimo vas da nas obavestite o svim promenama u dokumentaciji.

***Napomena*:** Ako advokat nije upotpunio predmet prema gore navedenom upućivanju, službenici Regionalne kancelarije za besplatnu pravnu pomoć u _____ neće isti prihvatiti.

Poštovani/a pravniče/ce, ako ne prihvatite upućenu stranku, molimo vas da nam pošaljete napismeno obrazloženje odbijanja.

Za dodatne informacije, molimo vas da nas kontaktirate na besplagtni broj na: **- 0800 - 11 - 777**

Službenik za besplatnu pravnu pomoć
_____

Pravnik _____

U:_____
Dana: _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

IZJAVA

Ja _____ rođen _____, u _____ sa stalnim prebivalištem u _____sa br. lične karte _____ izdatu od strane MUP-a, na moju moralnu i krivičnu odgovornost:

IZJAVLjUJEM

Da je (osoba za koju izjavljuje) _____ rođena _____ sa prebivalištem u _____ sa ličnim brojem _____ lične karte, izdate od strane MUP-a R. Kosova, bolesna sa potpunim gubitkom osetljivosti ekstremiteta (paraplegična kategorija i tetraplegičar), nije u stanju da se brine o sebi, tako da je imam pod negom i praćenjem.

Ova izjava će se dostaviti Odeljenju za penzije gde će se regulisati pitanje penzija za paraplegičare i tetraplegičare, na osnovu zakona br. 05/L-067.

U _____ **Izjavu daje:**
Dana: _____

_____

AGENCIJA ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ
Regionalna kancelarija za besplatnu pravnu pomoć Priština

Upućenje advokata

Evidencija o pravnim postupcima u predmetu: broj predmeta od datuma:

Br.	Advokat	Pravni postupak	Datum postupka	Datum prijema	Vrednost	Potpis
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

(ime, prezime službenika)
Pravni službenik

_____